

DE EUTHANASIEWET: EEN LANGE LIJDENSWEG NAAR LEVENSNODZAKELIJKE ONDERSCHEIDEN STRAFMATEN

**VAN VOOR HET HOF VAN ASSISEN OVER HET GRONDWETTELIJK
HOF TOT AAN DE POORTEN VAN DE KAMER**

Aantal woorden: 34 827 (exclusief Bibliografie, Bijlagen en Samenvatting)

Claudia Vermeirsch

Studentennummer: 01711410

Promotor(en): Prof. dr. Stéphanie De Coensel, Commissaris Julie Van Pée

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in de Rechten

Academiejaar: 2022 – 2023

Deze masterscriptie is een examendocument waarvan de inhoud niet werd gecorrigeerd.

Inhoudsopgave

Samenvatting Masterproef	4
Voorwoord	5
1 Inleiding.....	6
1.1 Situering	6
1.1.1 Euthanasie voor Assisen.....	6
1.1.2 Burgerrechtelijk Vervolg.....	8
1.1.3 Gebrekkige euthanasiewet.....	10
1.2 Probleemstelling en onderzoeksvraag.....	11
1.3 Methodologie.....	12
1.4 Onderzoeksopzet en Relevantie.....	13
1.5 Afbakening en Beperkingen	13
2 De Huidige euthanasiewetgeving.....	18
2.1 Wetsstructuur	18
2.2 Totstandkoming	18
2.3 Wetsdoelstelling.....	19
2.4 Wetsinhoud.....	22
2.4.1 Grondwettelijke aangelegenheid.....	22
2.4.2 Overzicht wettelijke voorwaarden.....	23
2.4.3 Uitsluiting van het strafrecht	29
2.4.4 Inhoudelijke en procedurele voorwaarden.....	30
2.4.5 Euthanaticum	33
2.4.6 Wilsverklaring.....	33
2.4.7 Aangifte bij Federale Controle- en Evaluatiecommissie Euthanasie.....	35
2.4.8 Werking Commissie.....	37
2.4.9 Gewetensvrijheid arts	39
3. Grondwettelijke Kritiek bij de euthanasiewet	40
3.1 Prejudiciële vragen aan Grondwettelijk Hof	40
3.2 Betrokken partijen.....	41
3.3 Herhaling van aanleiding.....	42
3.4 Standpunten contra schending	42
3.5 Standpunten pro schending	47
3.6 Standpunten tweede vraag.....	50

3.7 Wet en context.....	50
3.8 Beoordeling	54
3.9 Beantwoording prejudiciële vraag	55
4. Wijzigingsvoorstel	59
4.1 Sanctiebepalingen	59
4.2 Plaats sanctiebepalingen.....	59
4.3 Onderverdeling.....	60
4.3.1 Ratio Definiërende voorwaarden	62
4.3.2 Ratio voor verdere onderverdeling	64
4.3.3 Voorwaarden per categorie	67
4.4 Bestrafing per onderverdeling	70
4.4.1 Miskenning definiërende voorwaarden	70
4.4.2 Miskenning grondvoorwaarden	71
4.4.3 Miskenning inhoudelijke procedurele voorwaarden	73
4.4.4 Miskenning formele procedurele voorwaarden	74
4.4.5 Schematisch overzicht.....	77
4.4.6 Tekstuele Wijziging.....	80
4.4.7 Aanbevolen Reflectie	80
5 Conclusie	81
6 Bibliografie	82
7 Bijlagen	92

Samenvatting Masterproef

Het gevoerde onderzoek vindt haar oorsprong bij het assisenproces over de euthanasie bij Tine Nys. Daarbij stonden drie artsen terecht voor gifmoord na het uitvoeren van een euthanasie. De huidige euthanasiewet vormt namelijk slechts een wettelijke rechtvaardigingsgrond als aan alle euthanasievoorwaarden is voldaan. Na een strafrechtelijke vrijspraak voor het Hof van Assisen en Cassatieberoep, kwam de zaak voor de rechtbank van eerste aanleg van Dendermonde. De zaak was dan echter beperkt tot de burgerrechtelijke belangen. Door die rechter werden twee prejudiciële vragen gesteld over de conformiteit van de euthanasiewet met het non-discriminatiebeginsel. De eerste vraag omvatte de vraag naar de noodzaak aan onderscheiden strafmaten bij miskenning van procedurele en inhoudelijke voorwaarden. De tweede vraag omvatte de vraag naar onderscheid tussen een dodende handeling door een arts op verzoek en een moord. Bij miskenning van elke voorwaarde vindt momenteel namelijk het Strafwetboek opnieuw toepassing.

De eerste vraag werd door het Grondwettelijk Hof beantwoord met een vaststelling van een schending. Aan de wetgever werd bijgevolg de opdracht gegeven onderscheiden strafmaten te bepalen voor de verschillende voorwaarden. De tweede vraag werd niet beantwoord, vermits het Grondwettelijk Hof enkel uitspraak doet voor zover dat noodzakelijk is voor de oplossing van het bodemgeschil. Vermits bij de eerste vraag reeds een schending werd vastgesteld, achtte het Grondwettelijk Hof het niet meer opportuun de tweede vraag te onderzoeken. Bij deze Masterproef werd echter ook de tweede vraag onderzocht.

Na analyse van verschillende bronnen zoals rechtsleer, het arrest van het Grondwettelijk Hof, vergelijkbare wetgeving, parlementaire stukken en het afnemen van verschillende interviews, werd een mogelijk wijzigingsvoorstel uitgewerkt. Daarbij werden vier soorten voorwaarden onderscheiden: (1) definiërende voorwaarden, (2) grondvoorwaarden, (3) inhoudelijke procedurele voorwaarden en (4) vormelijke procedurele voorwaarden. De definiërende voorwaarden zijn constitutief noodzakelijk opdat er sprake zou zijn van euthanasie. De grondvoorwaarden zijn noodzakelijk opdat de euthanasie materieel geoorloofd zou zijn, opdat de euthanasie mocht worden uitgevoerd. De inhoudelijke procedurele voorwaarden zijn zelf niet noodzakelijk voor het geoorloofd karakter van de euthanasie, maar wel om na te gaan of de grondvoorwaarden zijn vervuld. De vormelijke procedurele voorwaarden zijn enkel noodzakelijk om de a posteriori controle mogelijk te maken.

De voorgestelde sancties onder het huidige recht voor miskenning per categorie zijn als volgt:

- (1) Levenslange opsluiting
- (2) 15 tot 20 jaar gevangenisstraf
- (3) 1 tot 5 jaar gevangenisstraf
- (4) Administratieve sanctie: geldsanctie van 300 tot 3000 euro en/of doorverwijzing naar de Orde der Artsen (onder bevoegdheid van de Minister van Volksgezondheid)

Daarbij wordt miskenning van categorie 1 beheerst door het Strafwetboek, van categorie 2 en 3 door de euthanasiewet en van categorie 4 door het administratief recht en/of tuchtrecht.

Voorwoord

Bij het verwezenlijken van deze Masterproef gaat mijn bijzondere dank uit naar de bovenvermelde promotor. Zij was steeds zeer vlot bereikbaar en heeft doorheen het volledige schrijfproces een enorme meerwaarde en steun betekend. Ondanks het niet behoren tot haar vakgebied, heeft zij mij toch de kans geboden een Masterproef te schrijven over een zelfgekozen onderwerp. Ik kon ook met al mijn (vaak ongestructureerde) vragen bij haar terecht, van begeleiding bij het afnemen van eerste interviews tot meer specifieke vragen en details bij het beëindigen van mijn Masterproef.

Ook gaat specifieke dank uit naar de respondenten die bereid waren een interview te laten afnemen over dit gevoelige onderwerp. De vrijgemaakte tijd en beschikbaarheid was niet vanzelfsprekend. De gevoerde gesprekken zijn zeker een meerwaarde gebleken, zowel voor dit specifieke onderzoek als voor het verwerven van mijn eigen inzicht in de bredere problematiek rond euthanasie en levenseinde. Mijn eigen persoonlijke besef van degelijke wetgeving over levensbepalende zaken is daarmee enkel nog toegenomen. Ook het betrokken parket bij het Hof van Beroep te Gent verdient hierbij een vermelding, vermits daardoor uitzonderlijk toelating werd verleend tot inzage van het euthanasiedossier.

Ondergetekende verklaart dat de inhoud van deze masterscriptie mag worden geraadpleegd en gereproduceerd voor persoonlijk gebruik. Het gebruik van deze masterscriptie valt onder de bepalingen van het auteursrecht en bronvermelding is steeds noodzakelijk.

1 Inleiding

1.1 Situering

1.1.1 Euthanasie voor Assisen

1. Meer dan twintig jaar geleden werd België, na Nederland, het tweede land ter wereld dat euthanasie wettelijk toeliet.¹ Dat geschiedde met de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, ook wel de euthanasiewet² genaamd. Die wet voorzag een uitzondering op het Strafwetboek (voortaan Sw.) als de euthanasie volgens de wet was uitgevoerd. Op welk misdrijf de euthanasiewet een uitzondering vormde, werd echter niet gespecificeerd. Evenmin werden de voorwaarden uit de wet onderscheiden en/of voorzien van verschillende strafmaten. In de praktijk zorgde dat echter nauwelijks voor problemen. Euthanasie werd namelijk nog nooit doorverwezen naar het voor moord bevoegde Hof van Assisen, tot 22 november 2018.

2. Op 22 november 2018 besloot de Kamer van Inbeschuldigingstelling te Gent om drie artsen door te verwijzen naar het Gentse Hof van Assisen na de uitvoering van een euthanasie.³ De assisenzaak⁴ over de euthanasie omwille van ondraaglijk psychisch lijden op Tine Nys op 27 april 2010, was daarmee de eerste assisenzaak over euthanasie sinds de inwerkingtreding van de euthanasiewet in 2002.⁵ De ten laste gelegde beschuldiging was moord door vergiftiging, zoals beschreven in artikel 397 Sw. met levenslange opsluiting als maximumstraf.⁶ De kwalificatie gifmoord was het logische gevolg van het feit dat euthanasie volgens de

¹X, "Nieuwe Spaanse euthanasiewet enkele dagen voor inwerkingtreding aangevochten voor het Constitutioneel Hof", *EIB* 2021, geraadpleegd op 12 april 2023 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/nieuwe-spaanse-euthanasiewet-enkele-dagen-voor-inwerkingtreding-aangevochten-voor-het-constitutioneel-hof-2025.html?backto=cat>.

²Wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, *BS* 22 juni 2002, 28 515.

³K.I. 22 november 2018, Vordering strekkende tot verwijzing van een misdaad naar het Hof van Assisen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde (euthanasiedossierstudie).

⁴Ass. Oost-Vlaanderen Gent, 31 januari 2020 en 12 februari 2020, nrs. 2020/3 en 2020/4, *JLMB* 2020, 1093, noot Y. LELEU en T. Gez. 2020-21, 327-328, noot M. DE HERT en griffie Gerechtsgebouw Dendermonde (euthanasiedossierstudie).

Hierna: de assisenzaak

D. B.B., "Drie artsen naar assisen wegens niet naleven voorwaarden euthanasie", *DS* 2018, geraadpleegd op 23 februari 2023 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20181122_03974964.

J. VAN THILLO, "Euthanasieproces: drie beschuldigde artsen vrijgesproken", *DS* 2020, geraadpleegd op 8 mei 2022 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20200130_04828310.

M. DE HERT, "Doorverwijzing van een euthanasiezaak naar assisen door de KI", *T.Gez.* 2020-21, 320-326.

R. V.B. en D. B.B., "Euthanasie voor assisen: Tine werd bewust naar de dood geleid en geduwd", *DS* 2020, geraadpleegd op 23 februari 2023 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20200117_04810075.

⁵E. DELBEKE, "De huidige Euthanasiewet: daar komt moord en doodslag van?", *T. Gez.* 2019-20, 302-305.

R. V.B., "Euthanasie voor assisen: Tine werd bewust naar de dood geleid en geduwd", *DS* 2020, geraadpleegd op 8 mei 2022 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20200117_04810075.

X, "Nieuw euthanasieproces rond Tine Nys: nog geen uitspraak door vragen aan Grondwettelijk Hof", *Knack* 2021, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://www.knack.be/nieuws/nieuw-euthanasieproces-rond-tine-nys-nog-geen-uitspraak-door-vragen-aan-grondwettelijk-hof/>.

⁶Akte van Beschuldiging, neergelegd ter griffie van het Hof van Assisen 18 februari 2019 Oost-Vlaanderen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, p. 1 (euthanasiedossierstudie).

euthanasiewet slechts een wettelijke rechtvaardigingsgrond voorziet die het wederrechtelijke karakter wegneemt wanneer euthanasie wordt toegepast conform alle voorwaarden en procedures en bijgevolg aan alle wettelijke voorwaarden is voldaan.⁷ Volgens S. Nys, de zus van Tine, waren verschillende euthanasievoorwaarden niet gerespecteerd.⁸ Zo was er volgens haar geen overwogen verzoek van haar zus en werd er onvoldoende tijd gelaten om over de vraag tot euthanasie na te denken. Ook betwistte ze dat haar zus leed aan een aandoening die verantwoordelijk zou zijn voor een medisch uitzichtloze toestand van aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kon worden. Tevens betwistte ze de bevoegdheid van de artsen en haalde ze aan dat die volgens haar niet alle zorgvuldigheidsvereisten voor euthanasie hadden nageleefd. Ze haalde ook aan dat J. V.H. nooit het medisch dossier had ingezien van haar zus en hij het verplichte registratiedocument niet binnen de vier werkdagen aan de Federale Controle- en Evaluatiecommissie Euthanasie (voortaan FCEE) had overgemaakt.

3. De assisenzaak bleek om meer te gaan dan uitsluitend die ene euthanasie waarbij de drie artsen betrokken waren.⁹ Ook de euthanasiewet zelf stond centraal voor assisen.¹⁰ Dat bleek uit de verdediging van de artsen. Zo haalde advocaat Walter Van Steenbrugge, ter verdediging van arts J. V.H., aan dat het feit dat de zaak voor Assisen kwam een onbegrijpelijke situatie betrof.¹¹ Hij uitte eerder kritiek op (het gebrek aan strafbepalingen bij) de euthanasiewet zelf dan op de concrete vervolging van zijn ene cliënt. Ondanks de door de deskundigen aangehaalde gebreken aan de uitgevoerde euthanasie, werden de artsen uiteindelijk door de jury vrijgesproken.¹² De adviserende huisarts werd vrijgesproken omdat hij niet op de hoogte was dat zijn advies moest dienen voor de uitvoering van euthanasie en de adviserende psychiater omdat er geen fout of verkeerde handeling van haar kon worden bewezen, allebei zonder twijfel. De vrijspraak van de uitvoerende arts was echter de minst vanzelfsprekende. De uitvoerende arts werd namelijk vrijgesproken op grond van gereede twijfel over de mogelijke overtreding van de Euthanasiewet.¹³

⁷K.I. 22 november 2018, Vordering strekkende tot verwijzing van een misdaad naar het Hof van Assisen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, vijfde en zesde blad (euthanasiedossierstudie).

A. DIERICKX, "Euthanasie" in A. VANDEPLAS, *Strafrecht en strafvordering: commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, ('losbl.'), (1) 5-6.

E. DELBEKE, "De huidige Euthanasiewet: daar komt moord en doodslag van?", *T. Gez.* 2019-20, 302-305.

⁸Akte van Beschuldiging, neergelegd ter griffie van het Hof van Assisen 18 februari 2019 Oost-Vlaanderen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, p. 2 (euthanasiedossierstudie).

⁹E. GOOSSENS, "Dokters op de beklagdenbank: wie is er bang van het hof van assisen?", *Vrijdaggroep* 2021, geraadpleegd op 14 maart 2023 via <https://www.v-g-v.be/nl/publicaties/dokters-op-de-beklaagdenbank-wie-is-er-bang-van-het-hof-van-assisen>.

¹⁰Y. LELEU, "L'euthanasie des patients psychiatriques au banc des accusés", *JLMB* 2020, 1095-1098.

¹¹Akte van Verdediging voor J. Van Hove bij de assisenzaak, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, p. 3 (euthanasiedossierstudie).

¹²Ass. Oost-Vlaanderen Gent, 31 januari 2020 en 12 februari 2020, 2020/3 en 2020/4, *JLMB* 2020, 1093, noot Y. J. DE WIT, "Euthanasieproces: ontvet de wet", *De Juristenkrant* 2020, 12.

LELEU en *T. Gez.* 2020-21, 327-328, noot M. DE HERT.

M. DE HERT, "Drie euthanasie-artsen vrijgesproken voor moord door het Hof van assisen.", *T. Gez.* 2020-21, 329-335.

¹³Zittingsblad Openbare Terechtzitting van 31 januari 2020, nr. 2020/3, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, tweede blad (euthanasiedossierstudie).

4. Het openbaar ministerie besloot te berusten en geen cassatievoorziening in te stellen. Strafrechtelijk was de zaak bijgevolg afgesloten. Burgerrechtelijk kwam er echter geen definitieve beslissing. Omdat er strafrechtelijk een vrijspraak was, verklaarde het Hof van Assisen zich namelijk onbevoegd om uitspraak te doen over de vraag tot schadevergoeding voor de burgerlijke partijen.¹⁴ Daarop stelden die burgerlijke partijen een voorziening in Cassatie in. Volgens het Hof van Cassatie diende de (burgerrechtelijke) vrijspraak van de uitvoerende arts J. V.H. duidelijker te worden gemotiveerd. Het Hof van Cassatie vernietigde met het arrest¹⁵ van 15 september 2020 het arrest van het Hof van Assisen “in zoverre het hof van assisen van de provincie Oost-Vlaanderen zich onbevoegd verklaart om te oordelen over de tegen de verweerder 1 gerichte burgerlijke rechtsvorderingen van de eisers gelet op de vrijspraak van de verweerder 1”¹⁶ waarbij met verweerder 1 J. V.H. werd bedoeld.

Cassatieberoep tegen de afwezigheid aan strafrechtelijke veroordeling is volgens artikel 412 van het Wetboek van Strafvordering (voortaan Sv.) niet mogelijk voor de burgerlijke partijen bij de strafzaak.¹⁷ Artikel 359 derde lid Sv. bepaalt dat de burgerlijke partij enkel cassatieberoep kan instellen tegen beschikkingen die betrekking hebben op de burgerlijke belangen van de burgerlijke partij en het Hof van Cassatie verklaarde de cassatieberoepen tegen de beslissing van het Hof van Assisen over de strafvordering om die reden dan ook onontvankelijk.¹⁸ Het Hof van Cassatie verwees de zaak, aldus beperkt tot het burgerrechtelijke deel tegen J. V.H., naar de Rechtbank van Eerste Aanleg van Oost-Vlaanderen.¹⁹

1.1.2 Burgerrechtelijk Vervolg

5. Daarmee was de zaak strafrechtelijk afgesloten, maar volgde een nieuw burgerrechtelijk proces (tot verkrijging van schadevergoeding) voor één van de drie artsen die eerder hadden terechtgestaan voor moord.²⁰ Die zaak²¹ vindt plaats voor de (beroeps)rechter van de correctionele rechtbank van Dendermonde. Voorwerp van het burgerrechtelijk proces is onderzoeken of de uitvoerende arts een fout heeft begaan die de burgerlijke partijen schade heeft berokkend. Bij deze casus houdt dat onderzoek in dat moet worden nagegaan of de uitgevoerde euthanasie conform de wet is gebeurd, of de uitvoerende arts

¹⁴Zittingsblad Openbare Terechting van 12 februari 2020, nr. 2020/4, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, tweede blad (euthanasiedossierstudie).

¹⁵Cass. 15 september 2020, nr. P.20.0240.N, S.N., L.N., G.N. en B.N. tegen J.C.L.V.H., F.A.R.D.G. en G.M.C.T., geraadpleegd op 24 maart 2023 via <https://justitie.belgium.be/sites/default/files/p.20.0240.n.pdf>.

¹⁶Cass. 15 september 2020, nr. P.20.0240.N, S.N., L.N., G.N. en B.N. tegen J.C.L.V.H., F.A.R.D.G. en G.M.C.T., p. 5, geraadpleegd op 24 maart 2023 via <https://justitie.belgium.be/sites/default/files/p.20.0240.n.pdf>.

¹⁷Cass. 15 september 2020, nr. P.20.0240.N, S.N., L.N., G.N. en B.N. tegen J.C.L.V.H., F.A.R.D.G. en G.M.C.T., p. 3, randnummer II.2., geraadpleegd op 24 maart 2023 via <https://justitie.belgium.be/sites/default/files/p.20.0240.n.pdf>.

¹⁸*Ibid.*

¹⁹Cass. 15 september 2020, nr. P.20.0240.N, S.N., L.N., G.N. en B.N. tegen J.C.L.V.H., F.A.R.D.G. en G.M.C.T., p. 5, geraadpleegd op 24 maart 2023 via <https://justitie.belgium.be/sites/default/files/p.20.0240.n.pdf>.

²⁰R. V.B., “Huisarts over nieuw euthanasieproces: Overtuigd dat ik opnieuw gelijk krijg”, *DS* 2020, geraadpleegd op 13 maart 2022 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20200915_94508661.

X, “Nieuw burgerlijk euthanasieproces start op 12 januari in stadhuis Dendermonde”, *De Specialist* 2021, geraadpleegd op 3 mei 2022 via <https://www.despecialist.eu/nl/nieuws/nieuw-burgerlijk-euthanasieproces-start-op-12-januari-in-stadhuis-dendermonde.html>.

²¹Rb. Dendermonde 12 oktober 2021, Griffienummer 3310/2021, S. Nys tegen J. Van Hove, onuitg., griffie Gerechtsgebouw Dendermonde (euthanasiedossierstudie).

eventueel een fout heeft begaan en of hij daar bijgevolg (burgerrechtelijk) aansprakelijk voor kan worden gesteld. Zo zag ook advocaat Walter Van Steenbrugge de opdracht van de rechtbank.²² De Rechtbank stelde in de ‘Situering van het onderzoek’ dat er diende te worden geoordeeld of J. V.H. een fout had gemaakt die beantwoordde aan de constitutieve bestanddelen van de misdaad vergiftiging.²³

6. Tijdens die beperkte burgerlijke zaak was er een verzoek tot prejudiciële vraagstelling. Bij de ‘Beoordeling van het verzoek van J. V.H. om een prejudiciële vraag te stellen aan het Grondwettelijk Hof’ werd het verzoek tot prejudiciële vraagstelling overwogen en goedgekeurd.²⁴ Deze vragen die door de verwijzende rechter werden gesteld, handelen over de strafrechtelijke gevolgen van de onduidelijke euthanasiewet.²⁵ Ten eerste vroeg de verwijzende correctionele rechter aan het Hof of het ontbreken van onderscheid tussen de formele en materiële voorwaarden voor euthanasie in de euthanasiewet – waarvan de niet-naleving kan leiden tot de beschuldiging van moord door vergiftiging – in overeenstemming is met het non-discriminatiebeginsel. Daarbij wordt hoofdzakelijk op het probleem gedoeld dat een overtreding van een materiële of formele voorwaarde uit de euthanasiewet onmiddellijk ertoe leidt dat de uitzondering van euthanasie niet meer van toepassing is en de algemene regel van gifmoord terug toepassing vindt. Ook de tweede prejudiciële vraag handelt over het non-discriminatiebeginsel. Die bestaat namelijk uit de vraag of een arts die euthanasie toepast zonder de wettelijke voorwaarden te hebben vervuld gelijk mag worden behandeld als iemand die gewild een einde maakt aan het leven van een ander door vergiftiging.

7. Ondertussen is er door het Grondwettelijk Hof een uitspraak²⁶ gedaan en kan de burgerrechtelijke zaak te Dendermonde worden verdergezet. Indirect handelt ook die zaak over de mogelijke schuld aan de misdaad gifmoord, omdat het die misdaad is die eventueel schade heeft berokkend aan de familie. Vertrekkend van de strafbaarstelling waarvan de drie artsen werden verdacht, kan vastgesteld worden dat volgens het Strafwetboek elke toediening van stoffen die min of meer de dood kunnen teweegbrengen, gedefinieerd wordt als vergiftiging en bijgevolg moord. De strafbaarstelling ‘vergiftiging’ vermeldt expliciet dat de toedieningswijze irrelevant is. Euthanasie²⁷ is eigenlijk het doden door toediening van stoffen. Met de euthanasiewetgeving wordt daarop enkel een uitzondering gemaakt als aan alle wettelijke voorwaarden is voldaan.

²²W. VAN STEENBRUGGE, Syntheseconclusie Voor de Correctionele Rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde, kamer D19, Zitting d.d. 14 september 2021, DE.30.99.40060/2011 – 11RD15649, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, p. 4 van 72, randnummer 4 (euthanasiedossierstudie).

²³Rb. Dendermonde 12 oktober 2021, Griffienummer 3310/2021, S. N. tegen J. V.H., onuitg., griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, derde blad (euthanasiedossierstudie).

²⁴Rb. Dendermonde 12 oktober 2021, Griffienummer 3310/2021, S. Nys tegen J. Van Hove, onuitg., griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, blad 34-41 (euthanasiedossierstudie).

²⁵GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022.

Rb. Dendermonde 12 oktober 2021, Griffienummer 3310/2021, S. Nys tegen J. Van Hove, onuitg., griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, blad 34-41 (euthanasiedossierstudie).

X, “Euthanasie van Tine Nys: Belgische wet wordt aangevochten voor het Grondwettelijk Hof”, *EIB* 2021, geraadpleegd op 17 april 2022 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/euthanasie-van-tine-nys-belgische-wet-wordt-aangevochten-voor-het-grondwettelijk-hof-2061.html>.

²⁶GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022.

²⁷H. WEYERS, *Euthanasie: het proces van rechtsverandering*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2004, 464 p.

1.1.3 Gebrekkige euthanasiewet

8. Wat uit de juridische procedure ten gevolge van de euthanasie bij Tine Nys is gebleken, is dat de euthanasiewetgeving gebreken vertoont. Uit het deskundigenonderzoek bleek namelijk dat bij die euthanasie niet alle wettelijke voorwaarden waren vervuld om de wettelijke rechtvaardigingsgrond voor gifmoord, die euthanasie is, toepassing te laten vinden bij Tines euthanasie.²⁸ Dokter De Leeuw gaf aan dat de strikte procedure voor het uitvoeren van euthanasie bij de concrete casus van euthanasie op Tine Nys niet werd nageleefd.²⁹ Ook was de adviserende arts F. D.G. de facto niet onafhankelijk omdat hij haar persoonlijke huisarts was.³⁰ Het registratiedocument kwam uiteindelijk effectief pas na 51 dagen aan bij de FCEE.³¹ Op 6 januari 2011 werd het onderzoek door de voorzitter van de rechtbank in Dendermonde toebedeeld aan onderzoeksrechter Muylaert.³² Op 1 februari 2011 werd dat terug aan hem overgemaakt door het parket te Dendermonde zonder de vraag een vordering in te stellen.³³ Teneinde het onderzoek deskundig te voeren, stelde onderzoeksrechter Muylaert op 3 mei 2011 dokter De Leeuw (wetsgeneesheer) en dokter Deberdt (neuropsychiater) aan.³⁴ Op 2 september 2011 legden die deskundigen hun verslag neer.³⁵ Zij stelden zich grondige vragen bij de wijze van de euthanasie.³⁶ Hun besluit kaartte verschillende wettelijke tekortkomingen aan.³⁷

Voor het effectieve proces voor het Hof van Assisen werden drie nieuwe deskundigen aangesteld. Dokter De Leeuw was ondertussen namelijk overleden en dokter Deberdt kon zich niet meer verplaatsen. Teneinde ook bij het proces een college van deskundigen te betrekken, werd naar de medewerking van W. Jacobs, P. Cosyns en T. Balthazar gevraagd. Zij werden op 10 april 2019 belast met hun opdracht en legden op 18

²⁸R. DEBERDT en M. DE LEEUW, Deskundig Verslag, 3 mei 2011 (datum aanstelling), 2 september 2011 (datum neerlegging verslag), leper, 13 oktober 2011 (ondertekening verslag), Volgnummer 2011/149, Notitienuummer 30.99.40060/2011/05, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde (euthanasiedossierstudie).

²⁹Rb. Dendermonde 12 oktober 2021, Griffienuummer 3310/2021, S. Nys tegen J. Van Hove, onuitg., griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, blad 8 (euthanasiedossierstudie).

³⁰Rb. Dendermonde 12 oktober 2021, Griffienuummer 3310/2021, S. Nys tegen J. Van Hove, onuitg., griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, blad 33 (euthanasiedossier).

³¹Akte van Beschuldiging, neergelegd ter griffie van het Hof van Assisen 18 februari 2019 Oost-Vlaanderen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, p. 3 (euthanasiedossierstudie).

³²Akte van Beschuldiging, neergelegd ter griffie van het Hof van Assisen 18 februari 2019 Oost-Vlaanderen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, p. 3 (euthanasiedossierstudie).

³³Akte van Beschuldiging, neergelegd ter griffie van het Hof van Assisen 18 februari 2019 Oost-Vlaanderen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, p. 3 (euthanasiedossierstudie).

³⁴Akte van Beschuldiging, neergelegd ter griffie van het Hof van Assisen 18 februari 2019 Oost-Vlaanderen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, p. 7 (euthanasiedossierstudie).

³⁵Akte van Beschuldiging, neergelegd ter griffie van het Hof van Assisen 18 februari 2019 Oost-Vlaanderen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, p. 8 (euthanasiedossierstudie).

R. DEBERDT en M. DE LEEUW, Deskundig Verslag, 3 mei 2011 (datum aanstelling), 2 september 2011 (datum neerlegging verslag), leper, 13 oktober 2011 (ondertekening verslag), Volgnummer 2011/149, Notitienuummer 30.99.40060/2011/05, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde (euthanasiedossierstudie).

³⁶*ibid.*

³⁷Akte van Beschuldiging, neergelegd ter griffie van het Hof van Assisen 18 februari 2019 Oost-Vlaanderen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde p. 8 (euthanasiedossierstudie).

december 2019 hun verslag neer.³⁸ Zij onderschreven het aanhoudend en ondraaglijk lijden van Tine Nys dat bestond uit onder meer het niet sterven ondanks verschillende zelfmoordpogingen en het lange zoeken naar genezing die na allerlei opnames nooit een stap dichterbij kwam.³⁹ Daarnaast werd aangehaald dat de betrokken artsen niet onafhankelijk waren geweest tegenover Tine Nys en er bijgevolg omwille van de onafhankelijkheidsvoorwaarde bedenkingen waren.⁴⁰

1.2 Probleemstelling en onderzoeksvraag

9. Uit de vaststellingen en verslagen van de verschillende deskundigen blijkt dat er bij de euthanasie bij Tine Nys wel degelijk voorwaarden uit de euthanasiewet waren miskend. Vermits euthanasie als wettelijke rechtvaardigingsgrond enkel toepassing vindt als aan alle wettelijke voorwaarden is voldaan, was een veroordeling voor gifmoord puur juridisch gezien het logische resultaat geweest. Toch sprak het Hof van Assisen alle drie de artsen vrij, al was er bij de uitvoerende arts wel sprake van twijfel. Een veroordeling voor gifmoord was echter de enige optie en die leek buiten proportie te zijn. Aan die vrijspraak ging discussie vooraf over de automatische verwijzing naar Assisen voor een tekortkoming aan de euthanasiewetgeving.⁴¹ Ook uit de vervolgprocedure voor het Grondwettelijk Hof en de praktijk bleek de nood aan onderscheiden sancties voor inbreuken op de euthanasiewetgeving.⁴² Ook bij de vraag naar evaluatie van de euthanasiewetgeving wordt aangehaald dat het gebrek aan sancties een constructiefout vormt.⁴³ De centrale vraag van dit onderzoek luidt dan ook als volgt: Hoe kan een gedifferentieerde strafmaat worden toegevoegd aan de euthanasiewet? Om die centrale onderzoeksvraag te beantwoorden, worden drie delen onderscheiden. Ten eerste wordt een analyse gemaakt van de huidige euthanasiewet. Ten tweede wordt onderzocht waar die momenteel tekortschiet. Ten derde wordt onderzocht hoe aan de aangehaalde kritiek kan worden tegemoetgekomen door een mogelijke aanpassing van de euthanasiewet. Bijkomende reflecties worden aan de wetgever aangeboden.

³⁸W. JACOBS, P. COSYNS en T. BALTHAZAR, Deskundigenverslag, 10 april 2019 (datum opdracht), 18 december 2019 (datum neerlegging verslag), WJ2019 – 388advies TYP/ kvo-ar UZA, 199 p., griffie Gerechtsgebouw Dendermonde (euthanasiedossierstudie).

³⁹Akte van Beschuldiging, neergelegd ter griffie van het Hof van Assisen 18 februari 2019 Oost-Vlaanderen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, p. 9 (euthanasiedossierstudie).

⁴⁰Akte van Beschuldiging, neergelegd ter griffie van het Hof van Assisen 18 februari 2019 Oost-Vlaanderen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, p. 10 (euthanasiedossierstudie).

⁴¹C. DU BUS, "Euthanasie in België: een nieuwe studie wijst op de tekortkomingen van de wet", *EIB* 2021, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/euthanasie-in-belgie-een-nieuwe-studie-wijst-op-de-tekortkomingen-van-de-wet-1957.html>.

⁴²D. AVONTS en A.-S. PENASSE, "Onafhankelijkheid van de geraadpleegde arts bij euthanasie", *Huisarts Nu* 2021, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://www.huisartsnu.be/2021/nr5/artikel/onafhankelijkheid-van-de-geraadpleegde-arts-bij-euthanasie-nieuwe-adviezen-van-de>.

M. COSYNS, "De wet op euthanasie", *Huisarts Nu* 2003, p. 218-227.

X, "Euthanasie", *Federale overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu*, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://www.health.belgium.be/nl/gezondheid/zorg-voor-jezelf/levensbegin-einde/euthanasie>.

⁴³J. VANDENBERGHE, "Wat met de euthanasiewet na de vrijspraak?", *UPC KU Leuven*, geraadpleegd op 4 mei 2022 via <https://www.upckuleuven.be/nl/nieuws/opinie-wat-met-de-euthanasiewet-na-de-vrijspraak>.

1.3 Methodologie

10. Het onderzoeksopzet van deze Masterproef is het aanreiken van een mogelijkheid om de euthanasiewet te voorzien van onderscheiden strafmaten en zo aan de Grondwet te conformeren. Bij het onderzoeken en beschrijven van de probleemstelling, werd hoofdzakelijk gebruik gemaakt van een combinatie van literatuurstudie, rechtspraakanalyse en een dossierstudie van het euthanasiedossier van Tine Nys. Teneinde de dossierstudie mogelijk te maken, werd contact opgenomen met de bevoegde procureur en de verbonden diensten. Na het verschaffen van de nodige informatie en toelichting, werd uitzonderlijk toelating tot inzage verkregen. De dossierstudie werd uitgevoerd bij de griffie van het Gerechtsgebouw van Dendermonde, waar het euthanasiedossier zich tijdens het onderzoek bevond. Bij het onderzoek naar de huidige vorm van de Euthanasiewet (deel één), werd een wetsanalyse uitgevoerd gecombineerd met een literatuurstudie, een historische analyse van de voorbereidende (parlementaire) stukken en een functionele vergelijking met de Nederlandse euthanasiewetgeving.

11. Teneinde de tekortkomingen van de huidige euthanasiewetgeving te onderzoeken, werd ten eerste een literatuurstudie uitgevoerd om kort een breed kader te schetsen van de problematiek. De focus werd echter gelegd bij het reeds aangehaalde arrest van het Grondwettelijk Hof. Bij het onderzoeken van dat onderdeel was de meest aangewende onderzoeksmethode rechtspraakanalyse van het arrest van het Grondwettelijk Hof, aangevuld met een analyse van de voorbereidende parlementaire stukken om de argumenten te verifiëren. Om uiteindelijk een verbetervoorstel voor te stellen, werd enerzijds een onderverdeling van soorten euthanasievoorwaarden gemaakt en anderzijds een onderscheiden strafmaat voor die soorten voorwaarden. De gemaakte onderverdeling is gebaseerd op elementen uit de wet, de assisenzaak, de uitspraak van het Grondwettelijk Hof, literatuurstudie, vergelijkbare wetgeving, wetsvoorbereidende stukken en interviews. De vergelijkbare wetgeving betreft de Belgische abortuswetgeving en de Nederlandse euthanasiewetgeving. De wetsvoorbereidende stukken betreffen hoofdzakelijk ethische wetsvoorstellen en het advies van de Raad van State bij de oorspronkelijke euthanasiewetgeving. Dat alles werd gecombineerd met drie interviews.

12. De geselecteerde respondenten bij dit onderzoek zijn Els Van Hoof, Maggie De Block met Jacinta De Roeck en Wim (Willem) Distelmans. De selectie van de aangehaalde respondenten vindt oorsprong bij de keuze voor stemmen uit enerzijds de wetgevende Kamer en anderzijds de Euthanasiecommissie. Vermits een mogelijke wetswijziging de bevoegdheid van de Kamer is, werd geopteerd om de visie van twee algemeen eerder centraal georiënteerde politieke partijen te onderzoeken. Om toch verschillende visies aan bod te laten komen, werd gezocht naar uiteenlopende standpunten betreffende euthanasie. Om daarbij eventuele gevoeligheden bij vertaling te vermijden, werd geopteerd voor Nederlandstalige partijen. Bijgevolg werd de keuze gemaakt voor CD&V en Open VLD. Van beide politieke partijen werd de federale kamerfractievoorzitter (als poortwachter) gecontacteerd, respectievelijk Servais Verherstraeten en Maggie De Block met de vraag of en wie van hun partij over deze materie een interview wenste te laten afnemen. Bij CD&V werd doorverwezen naar Els Van Hoof, kamerlid dat de euthanasiewetgeving nauwgezet volgt. Bij Open VLD was de kamerfractievoorzitter zelf bereid een interview te geven en werd de bijkomende aanwezigheid van Jacinta De Roeck voorgesteld. Jacinta De Roeck is lid van de studiedienst van Open VLD,

was senator ten tijde van de oorspronkelijke euthanasiewetgeving en was mede-indiener van wetsvoorstellen daartoe. Ook is zij lid van de Euthanasiecommissie.

Als respondent uit de Euthanasiecommissie en de medische praktijk werd geopteerd voor Wim Distelmans, Nederlandstalige co-voorzitter van de Euthanasiecommissie.⁴⁴ Om tot die concrete geselecteerde persoon te besluiten, werd eerst contact opgenomen met de algemene dienst of het secretariaat van de Euthanasiecommissie. Daar werd als antwoord verwezen naar de twee co-voorzitters van de Euthanasiecommissie. Om ook hierbij nuanceverschillen bij vertalingen te vermijden, werd geopteerd voor de Nederlandstalige co-voorzitter. Die keuze had als bijkomende meerwaarde de medische expertise van de respondent. Alle aangehaalde respondenten verklaarden zich met de toelating tot interview akkoord om met naam en bijkomende verwijzingen (naar politieke strekking of functie) te worden geciteerd. Bij die interviews werd conform de afgesproken informatiebrieven en informed consent gewerkt. Van elk interview werd een geluidsopname en letterlijke transcriptie gemaakt. Die zijn beschikbaar als bijlage, chronologisch (volgens afname interview) geordend. Daarbij dient één uitzondering te worden aangehaald. De transcriptie van het interview met Els Van Hoof is geen letterlijke transcriptie. Na akkoord met en afname van het interview volgens de ondertekende informed consent werd door de respondent namelijk vermeld dat ze de transcriptie eerst nog wou nalezen voor publicatie. Die werd haar toegezonden en door haar aangepast teruggestuurd. De transcriptie van het interview met Els Van Hoof betreft bijgevolg een door haar aangepaste versie van de letterlijke transcriptie.

1.4 Onderzoekopzet en Relevantie

13. Dit onderzoek maakt eerst een analyse van de huidige Belgische euthanasiewetgeving en het recente arrest van het Grondwettelijk Hof over de disconformiteit van die wetgeving aan het non-discriminatiebeginsel. De hoofddoelstelling van dit onderzoek is om, vertrekkend van die analyse, een reflectie te maken over een mogelijkheid om aan de Grondwetsvereisten tegemoet te komen. Bij die reflectie wordt onderzoek gedaan naar een mogelijke onderverdeling van voorwaarden en daaraan verbonden strafbepalingen bij niet-naleving. De relevantie van het onderzoek situeert zich bij het bieden van een rechtszeker en Grondwetsconform kader voor een levensbepalende handeling als euthanasie.

1.5 Afbakening en Beperkingen

14. Eerst en vooral is het euthanasiedebat een ethisch beladen debat.⁴⁵ Die ethische component vormt bij dit onderzoek ontegensprekelijk een beperking. Wat betreft de respondenten dient duidelijk te worden

⁴⁴FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU, "Federale controle- en evaluatiecommissie euthanasie", *Belgium* 2022, geraadpleegd op 1 mei 2023 via <https://overlegorganen.gezondheid.belgie.be/nl/advies-en-overlegorgaan/commissies/federale-controle-en-evaluatiecommissie-euthanasie>.

⁴⁵G. GENICOT, "Euthanasie: van een duidelijk juridisch model tot vertroebelde ethische discussies", *T.Gez.* 2018-19, 3-6.

K. AMARASEKARA en M. BAGARIC, *Euthanasia, morality and the law*, Brussel, Peter Lang, 2002, 161 p.

M. ADAMS en G. GEUDENS, "Euthanasie: er staat veel meer op het spel", *De Juristenkrant* 2001, 4-5.

gemaakt dat zij geen neutraliteit waarborgen, wat bij een ethisch thema als euthanasie bijna onbestaande is. Maggie De Block en Jacinta De Roeck spreken vanuit het standpunt van de liberale partij Open VLD. Zij zijn te categoriseren als progressief en tevens voorstander van een dermate uitbreiding van de euthanasiewet dat de volledige zelfbeschikking prevaleert. Het was onder progressieve druk dat de euthanasiewetgeving destijds tot stand is gekomen. Momenteel pleit Open VLD voor een uitbreiding van de huidige euthanasiewetgeving.⁴⁶ Els Van Hoof daarentegen spreekt vanuit het partijstandpunt van CD&V. CD&V is te categoriseren als eerder conservatief wat betreft ethische zaken, al bevat de partij ook andere stemmen. Bij de totstandkoming van de euthanasiewetgeving voerden zij oppositie. Momenteel pleit CD&V voor een grondige evaluatie van de huidige euthanasiewet.⁴⁷ Wim Distelmans is evenmin neutraal en is actief bij verschillende initiatieven pro euthanasie, zoals LEIF.⁴⁸ Hun functies als o.a. kamerleden en leden van de Euthanasiecommissie verantwoordden toch de keuze. Vermits iedereen wel een ethisch standpunt heeft over euthanasie, kan dezelfde bedenking gemaakt worden over de uitvoerder van dit onderzoek. Het voorstel tot aanpassing is echter gebaseerd op verschillende externe bronnen, verschillende van de eigen overtuiging van de persoon.

15. Het voeren van dit onderzoek gaat ook gepaard met een aantal noodzakelijke afbakeningen en andere beperkingen. De euthanasiewet dateert van 28 mei 2002 en is reeds meer dan 20 jaar oud. Een grondige wetsevaluatie vond echter nog niet plaats, ondanks de vraag die er daartoe is.⁴⁹ Wijzigingen werden wel al doorgevoerd, maar blijken te beperkt.⁵⁰ Knelpunten die blijken uit de praktijk resulteren niet noodzakelijk in aangepaste wetgeving.⁵¹ Psychisch lijden is daar een treffend voorbeeld van. Reeds bij het oorspronkelijke wetgevingsproces was psychisch lijden geen evidentie.⁵² Bijgevolg zorgt de psychische

N. GALLUS, *Bioéthique et droit*, Limal, Anthemis, 2013, 297 p.

⁴⁶X, "Open VLD wil uitbreiding van de euthanasiewetgeving", *Open VLD* 2022, geraadpleegd op 7 mei 2023 via [https://www.openvld.be/open_vld_wil uitbreiding van de euthanasiewetgeving](https://www.openvld.be/open_vld_wil Uitbreiding_van_de_euthanasiewetgeving).

⁴⁷X, "Euthanasie", *CD&V* 2017, geraadpleegd op 23 februari 2023 via <https://www.cdenv.be/standpunten/euthanasie/>.

⁴⁸X, "LevensEinde InformatieForum", *LEIF* 2023, geraadpleegd op 1 mei 2023 via <https://leif.be/home/>.

⁴⁹P. BEKE, "Evaluatie Wet Euthanasie dringend noodzakelijk", *Artsenkrant* 2018, geraadpleegd op 4 mei 2022 via <https://www.artsenkrant.com/actueel/evaluatie-wet-euthanasie-dringend-noodzakelijk/article-column-30829.html>.

A. DIERICKX, *Als sterven 'leven' is... is helpen sterven dan 'doden'?* Een commentaar bij de Wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, II, Mechelen, Kluwer, 2003, 126 p., Hoofdstuk 9.

E. VAN HOOFF, "Hoe lang nog voor we de euthanasiewet evalueren?", *Knack* 2015, geraadpleegd op 4 mei 2022 via <https://www.knack.be/nieuws/hoe-lang-nog-voor-we-de-euthanasiewet-evalueren/>.

⁵⁰C. LEMMENS, "Overzicht en bespreking van de wijzigingen aangebracht aan de euthanasiewetgeving door de wet van 15 maart 2020: goed bedoeld, maar verwarrend en gemiste kansen", *T.Gez.* 2020-21, 206-221.

⁵¹F. BUSSCHE en W. DISTELMANS, *Een goede dood. 200-2012: tien jaar 'controversiële' euthanasiewet?*, Brussel, VUBPress, 2012, 368 p.

⁵²BELGISCH RAADGEVEND COMITE VOOR BIO-ETHIEK, *Advies betreffende euthanasie in geval van niet-terminale patiënten, psychisch lijden en psychiatrische aandoeningen*, 11 september 2017, nr. 73, geraadpleegd op 20 april 2022 via

https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/advies_73_euthanasie.pdf.

BELGISCH RAADGEVEND COMITE VOOR BIO-ETHIEK, *Advies betreffende de ethische aspecten van de toepassing van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie*, 27 januari 2014, nr. 59, geraadpleegd op 20 april 2022 via https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/advies_59_toepassing_euthanasiewet_met_logo_0.pdf.

component voor onduidelijkheden.⁵³ Aan die onduidelijkheid trachtten medische vakverenigingen tegemoet te komen. Zo legt de Vlaamse Vereniging voor Psychiatrie (VVP) de wettelijke voorwaarden meer specifiek uit voor haar psychiaters.⁵⁴ Ook het lijden zelf, de vaststelling daarvan en het getuigen daarover zijn bij psychisch leed aan meer discussie⁵⁵ onderhevig. Ook de FCEE is onderhevig aan kritiek. De FCEE voert enkel een a posteriori controle uit en voert die in eerste instantie anoniem uit. Ze stuurt echter amper zaken door naar het Openbaar Ministerie.⁵⁶ Tot 2019 was er maar één zaak doorverwezen en daarbij werd uiteindelijk geen tekortkoming vastgesteld. Tot nu zijn er geen euthanasie-onderzoeken geweest die resulteerden in een conclusie dat de materiële voorwaarden niet waren vervuld en dat de euthanasie bijgevolg eigenlijk niet had mogen worden uitgevoerd, maar als dat wel de conclusie zou zijn van een dergelijk onderzoek, komt die vaststelling de facto te laat. De euthanasie die volgens de (materiële) voorwaarden van de wet niet mocht worden uitgevoerd en toch is uitgevoerd, kan niet worden ongedaan gemaakt.⁵⁷

⁵³F. ABTS, “Euthanasie bij ondraaglijk psychisch lijden: Als je regisseur bent van je leven, dan ook van je dood”, *Sociaal.net* 2020, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://sociaal.net/achtergrond/euthanasie-bij-ondraaglijk-psychisch-lijden-als-je-regisseur-bent-van-je-leven-dan-ook-van-je-dood/>.

F. CEULEMANS, “Euthanasie bij patiënten met psychisch lijden”, *Domus Medica* 2019.

E. VAN LIERDE, “Uit de zaak-Tine Nys moeten lessen getrokken worden over de euthanasiewet”, *Knack* 2020, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://www.knack.be/nieuws/belgie/uit-de-zaak-tine-nys-moeten-lessen-getrokken-worden-over-de-euthanasiewet/article-opinion-1551361.html>.

J. LIPPENS, “Euthanasie bij psychisch lijden: De psychiatrie is heel lang paternalistisch geweest”, *Knack* 2019, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://www.knack.be/nieuws/gezondheid/euthanasie-bij-psychisch-lijden-de-psychiatrie-is-heel-lang-paternalistisch-geweest/article-longread-1526059.html>.

S. VAN DEN BROECK, “Psychiater Lieve Thienpont na vrijspraak op euthanasieproces: Het was een symboolzaak”, *Knack* 2020, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://www.knack.be/nieuws/belgie/psychiater-lieve-thienpont-na-vrijspraak-op-euthanasieproces-het-was-een-symboolzaak/article-normal-1677669.html>.

⁵⁴VLAAMSE VERENIGING VOOR PSYCHIATRIE, *Hoe omgaan met een euthanasieverzoek in psychiatrie binnen het huidig wettelijk kader? Adviestekst van de Vlaamse Vereniging voor Psychiatrie (VVP) over te hanteren zorgvuldigheidsvereisten*, Kortenberg, 2017, geraadpleegd op 20 april 2022 via https://vvponline.be/uploads/docs/bib/euthanasie_finaal_vvp_1_dec.pdf.

⁵⁵COMMISSIE VOOR ETHIEK, “Zorg voor een menswaardig levenseinde”, *Zorgnet ICURO* 2002, geraadpleegd op 20 april 2022 via https://www.zorgneticuro.be/sites/default/files/ethischadvies01_0.pdf.

J. HERREMANS, “De zaak Tine Nys: vervolg van de gerechtelijke saga en de collateral damage ervan”, *Artsenkrant* 2021, geraadpleegd op 3 mei 2022 via https://www.artsenkrant.com/actueel/de-zaak-tine-nys-vervolg-van-de-gerechtelijke-saga-en-de-collateral-damage-ervan/article-opinion-57165.html?cookie_check=1651412858.

V. BEEL, “Psychologe Tine Nys roept beroepsgeheim in”, *DS* 2021, geraadpleegd op 3 mei 2022 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20210520_96659000.

FEDERALE CONTROLE- EN EVALUATIECOMMISSIE EUTHANASIE (FCEE), *Informatiebrochure voor de artsen*, september 2015, geraadpleegd op 20 april 2022 via https://overlegorganen.gezondheid.belgie.be/sites/default/files/documents/federale_controle_en_evaluatiecommissie_euthanasie/fcee-informatiebrochurevoordeartsen-2015.pdf.

⁵⁶F. KEULENEER, “Hulp bij zelfdoding en euthanasie: de merkwaardige stilte rond een misverstand”, *De Juristenkrant* 2019, 12-13.

⁵⁷Interview Els Van Hoof, Bijlage 1, p. 2.

Volgens het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (voortaan EHRM) volstaat een a posteriori controle, maar niet in de huidige vorm van de FCEE. Dat standpunt werd ingenomen met het arrest Mortier.⁵⁸ Daar werd een schending van artikel 2 van het Europees Verdrag⁵⁹ over de Rechten van de Mens (voortaan EVRM), het recht op leven, vastgesteld omwille van de mogelijke dubbele functie van een bij de euthanasie betrokken arts. Door de anonimiteit die eigen is aan de a posteriori controle van de euthanasie, is het mogelijk dat een arts die (mee) de euthanasie uitvoerde of mogelijk heeft gemaakt, lid is van de FCEE. Het EHRM stelde dat de huidige controlemethode door de FCEE het EVRM schendt, omdat de controle op basis van het anonieme deel van het registratieformulier geen onafhankelijk oordeel kan garanderen. Vanuit de liberale hoek van het federale parlement kwam reeds een wetsvoorstel⁶⁰ om de euthanasiewet te conformeren aan de kritiek van het EHRM. Daarmee werd voorgesteld om het registratiedocument niet langer anoniem te laten. Ook uit de FCEE werd een gelijkaardig⁶¹ voorstel tot opheffing van de anonimiteit gedaan. Daarbij werd vermeld dat een dergelijke wijziging van behandeling en uitvoering van de controle- en evaluatietaken een wetswijziging behoeft. De anonimiteit opheffen voor elk dossier is echter geen garantie op onafhankelijkheid.⁶²

⁵⁸EHRM (Derde sectie) 4 oktober 2022, nr. 78017/17, Mortier tegen België, geraadpleegd op 13 maart 2023 via <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-219559%22%7D>.

M. DE HERT, S. LOOS en K. VAN ASSCHE, "De Belgische Euthanasiewet doorstaat de mensenrechtelijke toets, behalve voor de a posteriori-controle (Mortier tegen België (nr. 78017/17))", *TvG* 2023, geraadpleegd op 13 maart 2023 via <https://tvgg.be/nl/artikels/de-belgische-euthanasiewet-doorstaat-de-mensenrechtelijke-toets-behalve-voor-de-a-posteriori-controle-mortier-tegen-belgi-nr-78017-17>.

M.M. en N.D.B.G., "Europees Hof voor Rechten van de Mens kritisch over Belgische euthanasiecommissie", *DM* 2022, geraadpleegd op 13 maart 2023 via <https://www.demorgen.be/snelnieuws/europees-hof-voor-rechten-van-de-mens-kritisch-over-belgische-euthanasiecommissie~bbca81c8/#:~:text=Europees%20Hof%20voor%20Rechten%20van%20de%20Mens%20kritisch%20over%20Belgische%20euthanasiecommissie,-Landgenoot%20Tom%20Mortier&text=De%20Belgische%20euthanasiewetgeving%20heeft%20de,partij%20zijn%20in%20dezelfde%20zaak>.

X, "België op de vingers getikt in euthanasiezaak door het EHRM op 4 oktober 2022 (Dewallens en Partners)", *LegalNews* 2022, geraadpleegd op 13 maart 2023 via <https://legalnews.be/privacy-gegevensbescherming/belgie-op-de-vingers-getikt-in-euthanasiezaak-door-het-ehrm-op-4-oktober-2022-dewallens-partners/>.

X, "EHRM oordeelt dat België mensenrechtenverdrag geschonden heeft in euthanasiezaak", *Knack* 2022, geraadpleegd op 13 maart 2023 via <https://www.knack.be/nieuws/gezondheid/psychologie/ehrm-oordeelt-dat-belgie-mensenrechtenverdrag-geschonden-heeft-in-euthanasiezaak/>.

⁵⁹Verdrag van 7 september 1977 tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, ondertekend te Rome op 4 november 1950, *BS* 6 oktober 1977, 12203.

⁶⁰Wetsvoorstel (K. GABRIËLS e.a.) tot wijziging van de wet van 28 mei 2002 betreffende euthanasie voor wat de opheffing van de anonimiteit van het registratiedocument betreft teneinde de onafhankelijkheid van de Federale Controle- en Evaluatiecommissie Euthanasie te waarborgen, *Parl.St.* Kamer 2022-23, nr. 3020/001, 1-11.

⁶¹FCEE, "Reactie van de FCEE op het arrest van het EHRM Mortier c. België", *FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu* 2022, geraadpleegd op 14 maart 2023 via <https://overlegorganen.gezondheid.belgie.be/nl/documenten/14102022-persbericht-actie-van-de-fcee-op-het-arrest-van-het-ehrm-mortier-c-belgie>.

⁶²Interview Els Van Hoof, Bijlage 1, p. 2 en 6.

Interview Wim Distelmans, Bijlage 3, p. 7.

16. Vermits er uiteenlopende kritiek⁶³ is bij de euthanasiewet, wordt gekozen om de focus van deze Masterproef te leggen bij het gebrek aan gedifferentieerde strafmaten. Die keuze wordt gemaakt omdat van de andere aangehaalde kritiek veel van individuele personen (uit voornamelijk de rechtsleer) uitgaat. Over de onafhankelijkheid van de arts bij de FCEE en het gebrek aan gedifferentieerde strafmaten daarentegen is er bijkomend rechtspraak ter beschikking. Daarbij is door een rechtscollege effectief een schending of een probleem vastgesteld. De concrete keuze voor de gedifferentieerde strafmaten en niet de onafhankelijkheid van een arts bij de FCEE ligt ten eerste bij het feit dat er over de onafhankelijkheid van een arts bij de FCEE reeds een wetsvoorstel⁶⁴ is ingediend. Er is echter geen eensgezindheid over de effectiviteit van het voorstel om de anonimiteit op te heffen bij de behandeling van een euthanasie. Ten tweede heeft het gebrek aan gedifferentieerde strafmaten ook betrekking op de kern van de volledige euthanasiewet en niet uitsluitend op de werking van de a posteriori FCEE, wat fundamenteeler en relevanter is. De verdere focus van deze Masterproef gaat daarom uit naar (een kritische analyse van) het arrest van het Grondwettelijk Hof, waar de schending werd vastgesteld, en een het uitwerken van een voorstel om de euthanasiewet Grondwetsconform te maken.

Ook bij de keuze voor rechtsvergelijking is er een duidelijke afbakening. Er is gekozen voor een beperkte vergelijking met Nederland. De keuze voor Nederland ligt bij het feit dat dat het eerste land was, voor België, waar euthanasie werd gelegaliseerd. De vergelijking met Nederland wordt echter slechts gemaakt waar dat relevant is ter ondersteuning van de Belgische realiteit en als inspiratie voor verandering. Een laatste beperking die bij dit onderzoek dient te worden aangehaald, is de onduidelijkheid over het Nieuw Strafwetboek. Momenteel is enkel het wetsvoorstel⁶⁵ beschikbaar dat werd uitgewerkt onder het ministerschap van toenmalig minister van Justitie Koen Geens. Over het mogelijke wetsvoorstel onder huidige minister Vincent Van Quickenborne heerst er nog onduidelijkheid.

⁶³C. DU BUS, "Euthanasie in België: een nieuwe studie wijst op de tekortkomingen van de wet", *IEB* 2021, geraadpleegd op 30 april 2023 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/euthanasie-in-belgie-een-nieuwe-studie-wijst-op-de-tekortkomingen-van-de-wet-1957.html>.

J. VANDENBERGHE, "Opinie: Wat met de euthanasiewet na de vrijspraak?", *UPC KU Leuven* 2023, geraadpleegd op 30 april 2023 via <https://www.upckuleuven.be/nl/nieuws/opinie-wat-met-de-euthanasiewet-na-de-vrijspraak>.

P. HERBOTS en M. DRIESSEN, "Euthanasiewet is twintig jaar oud. Tijd om registratiedocument aan te passen", *De Juristenkrant* 2022, 9.

⁶⁴Wetsvoorstel (K. GABRIËLS) tot wijziging van de wet van 28 mei 2002 betreffende euthanasie voor wat de opheffing van de anonimiteit van het registratiedocument betreft, teneinde de onafhankelijkheid van de Federale Controle- en Evaluatiecommissie Euthanasie te waarborgen, *Parl.St. Kamer* 2022-23, nr. 3020/001, 1-11.

⁶⁵Wetsvoorstel tot invoering van een nieuw Strafwetboek – Boek 1 en Boek 2, *Parl.St. Kamer* 2018-19, nr. 3651/001, 1-1064.

2 De Huidige euthanasiewetgeving

2.1 Wetsstructuur

17. De wet⁶⁶ betreffende euthanasie dateert van 28 mei 2002. Deze bestaat uit zeven hoofdstukken. Eerst wordt echter nog verwezen naar de behandelde aangelegenheid uit de Grondwet⁶⁷ die de tussenkomst van de Senaat verantwoordt. Het eerste hoofdstuk bevat de algemene bepalingen, het tweede de voorwaarden en de procedure, het derde bevat de ‘Wilsverklaring’, het vierde hoofdstuk de aangifte, het vijfde de Federale Controle- en Evaluatiecommissie, het zesde de financiële bepalingen en het zevende hoofdstuk bevat de bijzondere bepaling. De hoofdstukken zijn genummerd van I tot VI, waar V/1 de uitzondering vormt. Ter bespreking van de huidige euthanasiewetgeving wordt eerst de vigerende wetgeving besproken samen met het advies van de Raad van State over de euthanasiewet en de reeds uitgevoerde wetswijzigingen. Ook worden de parlementaire werkzaamheden onderzocht om zo een duidelijk beeld te vormen van het verloop tot aan de uiteindelijke euthanasiewet.

2.2 Totstandkoming

18. Het politiek moeilijke⁶⁸ begin van het wettelijk mogelijk maken van euthanasie is te vinden bij verschillende wetsvoorstellen van senatoren tijdens de periode 1990-1999. Een breed politiek en maatschappelijk debat ging vooraf aan de totstandkoming van de euthanasiewetgeving.⁶⁹ De mogelijkheid om ook psychisch lijden als mogelijke oorzaak voor euthanasie te erkennen, werd daarbij als liberaal aanzien. De politieke verschillen bleken echter niet onverzoenbaar en er bleek een gedeelde vraag tot legalisering aanwezig te zijn. Met het Wetsvoorstel⁷⁰ betreffende het verzoek om levensbeëindiging werd reeds in 1990 een eerste wetsvoorstel ingediend. Tijdens het jaar 1999 volgden er met het Wetsvoorstel⁷¹ betreffende de problemen rond het levenseinde en de toestand van ongeneeslijke zieke patiënten, het Wetsvoorstel⁷² strekkende tot de vergroting van het medebeslissingsrecht van de patiënt via invoering van een behandelingsbeschikking en het Wetsvoorstel⁷³ op de euthanasie nog drie wetsvoorstellen met dezelfde doelstelling: een wettelijk kader scheppen voor euthanasie.

19. Die vier wetsvoorstellen werden samengebracht tot één Wetsvoorstel⁷⁴ betreffende de euthanasie teneinde een synthese te geven van die wetsvoorstellen en bijgevolg efficiënter werken en een open en grondig debat mogelijk te maken. Uit de vier afzonderlijke wetsvoorstellen waren enkele

⁶⁶Wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, *BS* 22 juni 2002, 28 515-28 520.

⁶⁷Gecoördineerde Grondwet van 17 februari 1994, *BS* 17 februari 1994, 4054.

⁶⁸E. DE GROOT, *Leven tot in de dood. Omtrent euthanasie*, Brussel, VUBPress, 1997, 214 p.

⁶⁹M. ADAMS en G. GEUDENS, “Euthanasie: er staat veel meer op het spel”, *De Juristenkrant* 2001, 4-5.

⁷⁰Wetsvoorstel (P. MONFILS) betreffende het verzoek om levensbeëindiging, *Parl.St.* Senaat, BZ 1999, nr. 2-22/1.

⁷¹Wetsvoorstel (P. MAHOUX en M. VANLERBERGHE) betreffende de problemen rond het levenseinde en de toestand van ongeneeslijke zieke patiënten, *Parl.St.* Senaat, BZ 1999, nr. 2-10/1.

⁷²Wetsvoorstel (F. LOZIE en J. DE ROECK) strekkende tot de vergroting van het medebeslissingsrecht van de patiënt via invoering van een behandelingsbeschikking, *Parl.St.* Senaat, BZ 1999, nr. 2-86/1.

⁷³Wetsvoorstel (J. LEDUC) op de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-105/1.

⁷⁴Wetsvoorstel (P. MAHOUX) betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-244/1.

gemeenschappelijke motieven vast te stellen voor het mogelijk maken van een wettelijke basis voor euthanasie. Daar werd namelijk aangehaald dat reeds toen, voor de totstandkoming van de euthanasiewet, euthanasie in de praktijk bijna dagelijks werd uitgevoerd, maar dan zonder een duidelijk wettelijk kader. Een arts die toen euthanasie uitvoerde, pleegde eigenlijk moord, vermits de opzettelijke handeling waarmee die arts een einde maakte aan het leven van de patiënt voldeed aan de strafrechtelijke kwalificatie van moord. Een mogelijke uitweg, reeds voor de wetgeving aanwezig was, was volgens het gemeenschappelijk wetsvoorstel het aangrijpen van de noodtoestand.⁷⁵ De noodtoestand is echter een subjectief begrip en moet worden toegepast per afzonderlijk geval. Door die subjectiviteit en het gebrek aan een algemene, objectieve en éénduidige wettelijke uitzondering, was er volgens het gemeenschappelijk wetsvoorstel rechtsonzekerheid.

2.3 Wetsdoelstelling

20. Volgens het gemeenschappelijk wetsvoorstel kwamen uit die semi-clandestiene praktijken, waar er geen wettelijke uitzondering, maar wel een uitweg via de noodtoestand was voor euthanasie, enkele problemen naar voor. Die problemen bestonden eruit dat euthanasieverzoeken niet altijd zouden worden ingewilligd omdat artsen vreesden voor vervolging, dat euthanasie soms werd toegepast bij een patiënt, die niet voorafgaand en geïnformeerd zijn toestemming had gegeven, dat de toetsing van de praktijk bij dergelijke geheime situaties niet mogelijk is en dat de kloof tussen realiteit en strafrecht voor een ondermijning zorgde van het gezag. Het probleem van toepassing van ongevraagde levensbeëindigingen werd tijdens de parlementaire voorbereidingen ook gestaafd met studies uit Nederland, waaruit bleek dat er bij een vergelijkbaar aantal levensbeëindigingen in België meer levensbeëindigingen waren dan in Nederland die ongevraagd werden uitgevoerd.⁷⁶ Uit de vaststelling van die problemen leidden de indieners van de verschillende afzonderlijke wetsvoorstellen en het gemeenschappelijke samenvattende wetsvoorstel af dat het optreden van de wetgevende macht noodzakelijk was.

21. Daartoe stelden zij een wet voor om euthanasie legaal mogelijk, maar geen afdwingbaar⁷⁷ recht te maken. Daarmee streefden ze verschillende doelstellingen na. Een eerste doelstelling die werd aangehaald was het aanbieden van de waarborg dat het euthanasieverzoek ingewilligd zou worden voor de ongeneeslijke patiënt, met alle eerbied voor de individuele autonomie van die patiënt. Een tweede doelstelling was het beschermen van de patiënt die leed aan een zware en ongeneeslijke aandoening door het ingrijpen van de arts te verbinden aan specifieke criteria voor euthanasie. Een derde doelstelling was het aanbieden van rechtszekerheid aan de arts die met een euthanasieverzoek geconfronteerd wordt als dat verzoek aan wettelijk vastgelegde voorwaarden voldoet. Een laatste doelstelling van het wetsvoorstel was om een beter begrip te verwerven van de werkelijke situatie door met de voorgestelde wet een evaluatie mogelijk te maken van de praktische toepassing.

⁷⁵C. TROUET, "Euthanasie: depenalisering versus noodtoestand", *Juristenkrant* 2000, 12.

⁷⁶*Hand.* Senaat 2001-2002, 23 oktober 2001, nr. 2-150, 13.

⁷⁷P. NIHOUL (eds), *Réflexions autour de la laïcité - Reflecties over laïciteit*, Brugge en Limal, Die Keure en Anthemis, 2022, (81) 84.

S. TACK, "Belangrijke evoluties inzake de uitvoering van euthanasie in België", in B. RENAULD, J. THEUNIS en

22. Met dat gemeenschappelijke wetsvoorstel moest er bijgevolg een verduidelijking en eigenlijk beperking komen van de reikwijdte van het strafrecht en meer specifiek van de strafbaarstelling moord of opzettelijke doodslag. Dat zou verwezenlijkt worden door met een euthanasiewetgeving een uitzondering te voorzien voor de strafbaarstelling moord, weliswaar vastgekoppeld aan een reeks strikte voorwaarden.⁷⁸ Volgens de indieners van het wetsvoorstel zou een wettelijk kader voor euthanasie samen met de wettelijk voorziene voorwaarden voor meer eenvormigheid en verantwoordelijkheidszin zorgen bij het toepassen van euthanasie. Zo moest de wet voor hen ook waarborgen bevatten die de vertrouwensrelatie tussen de arts, de zieke en eventuele gesprekspartners betroffen. Ook zou de wet volgens hen voor meer coherentie zorgen bij de praktische toepassing van euthanasie en de weigeringen door artsen door het wettelijk verbod helpen verminderen.

23. Uit het gemeenschappelijk wetsvoorstel blijkt dat de euthanasiewet twee situaties zou betreffen. De eerste situatie betreft de handelingsbekwame patiënt die bij bewustzijn is en lijdt aan een zware en ongeneeslijke aandoening en de vraag tot euthanasie richt aan de arts. Die vraag is een uitdrukkelijk, ondubbelzinnig en herhaald verzoek tot de arts om door euthanasie een einde te maken aan zijn aanhoudende en ondraaglijke pijn of nood. De tweede situatie betreft een patiënt die zijn wil te kennen geeft tot euthanasie terwijl hij nog wel bij bewustzijn en handelingsbekwaam is, maar reeds dan om euthanasie verzoekt voor wanneer hij niet meer bij bewustzijn zou zijn. Euthanasie zou dan kunnen worden toegepast wanneer de patiënt aan een zware en ongeneeslijke aandoening zou lijden en er geen middel meer zou bestaan om hem weer bij bewustzijn te brengen. Voor die twee situaties zou de arts uitgesloten zijn van het begaan van een wanbedrijf of misdaad als hij de door de wet vastgelegde procedures naleeft. Bij het gemeenschappelijk voorstel voor de eerste euthanasiewet werden andere situaties daarbij volgens de toelichting buiten beschouwing gelaten. Zo werd duidelijk gesteld dat het niet de bedoeling was om de wet van toepassing te maken voor handelingsonbekwame patiënten zoals minderjarigen en geesteszieken van wie het fysiek lijden niet kan worden gelenigd, alsook de patiënten die niet bij bewustzijn zijn en ook voorafgaand aan die situatie van niet bij bewustzijn zijn geen wilsverklaring hebben opgesteld.

24. Tegelijk werd met het Wetsvoorstel⁷⁹ houdende de instelling van een federale evaluatiecommissie ook een wetsvoorstel ingediend om een evaluatiecommissie op te richten. De indieners van die twee wetsvoorstellen zagen voor die evaluatiecommissie verschillende functies weggelegd. De voornaamste functie lag volgens het gemeenschappelijk wetsvoorstel voor euthanasie bij het beoordelen van de impact van de euthanasiewet die er met het wetsvoorstel moest komen. Die evaluatiecommissie zou dan verslag moeten uitbrengen bij het Parlement over haar bevindingen bij de controle van de toepassing van de euthanasiewet.

25. De indieners zagen twee kerngedachten voor het te voeren euthanasiedebat: enerzijds de bescherming van het leven van iedereen en de bijhorende autonomie van het individu en anderzijds gewaarborgde

⁷⁸A. DIERICKX, *Als sterven 'leven' is... is helpen sterven dan 'doden'?* Een commentaar bij de Wet van 28 mei 2022 betreffende de euthanasie, II, Mechelen, Kluwer, 2003, 126 p., Hoofdstuk 3.

⁷⁹Wetsvoorstel (J. DE ROECK) houdende de instelling van een federale evaluatiecommissie inzake de toepassing van de wet van ... betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-245/1.

palliatieve zorg voor iedereen. Bij de eerste kerngedachte werd duidelijk onderscheid gemaakt tussen enerzijds het eerbiedigen van en tegemoet komen aan de autonomie van het individu en anderzijds de bescherming van zijn of haar leven die iedereen moet krijgen, ongeacht zijn economische en/of maatschappelijke positie. Ook mag voor de bescherming van het leven volgens de indieners geen onderscheid gemaakt worden op basis van de leeftijd of de gezondheidstoestand van de betrokken persoon. Bij de tweede kerngedachte werd een bijkomend Wetsvoorstel⁸⁰ betreffende de palliatieve zorg aangehaald dat palliatieve zorg voor iedereen moest waarborgen. Daarbij werd duidelijk gesteld dat de auteurs, die dezelfde waren als bij het Wetsvoorstel betreffende euthanasie, euthanasie en palliatieve zorg als twee onderdelen zagen die aansloten bij dezelfde doelstelling. Die doelstelling bestond er volgens hen uit een waardig levenseinde mogelijk te maken voor ongeneeslijk zieke patiënten. Uit de toelichting bij de wetsvoorstellen bleek dat de indieners er zich wel degelijk van bewust waren dat een wet over euthanasie zeker niet alle gewetensproblemen en mogelijke situaties kon regelen. Wel kon met dergelijke wetgeving een zekere rechtszekerheid geboden worden aan zowel de arts als de patiënt.

26. Met de realisatie van de euthanasiewet werd België één van de eerste (na Nederland en voor Luxemburg, Canada, Colombia en Nieuw-Zeeland) landen wereldwijd waar euthanasie toegelaten⁸¹ werd en één van de weinige waar euthanasie ook kan bij psychisch lijden.⁸² Enkel België, Nederland en Luxemburg laten euthanasie bij een psychiatrische aandoening namelijk toe. Ook algemeen is België nog steeds één van de weinige landen waar de overheid euthanasie toelaat.⁸³ Niet overal heeft de euthanasiewet een dermate zeker⁸⁴ verworven bestaansrecht als in België. In Spanje en Portugal werd namelijk ook de grondwettelijkheid aangevochten van de euthanasiewet, maar werd het fundament, het bestaan van de wet geïsoleerd en niet, zoals in België, een onderdeel bestaande uit de afwezigheid van bv. onderscheid en afzonderlijke sancties. Bij de Spaanse en Portugese zaken werd de nietigheid van de volledige wet gevraagd, wat in België niet is gebeurd.

⁸⁰Wetsvoorstel (M. VANLERBERGHE) betreffende de palliatieve zorg, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-246/1.

⁸¹X, "Nieuwe Spaanse euthanasiewet enkele dagen voor inwerkingtreding aangevochten voor het Constitutioneel Hof", *EIB* 2021, geraadpleegd op 16 maart 2023 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/nieuwe-spaanse-euthanasiewet-enkele-dagen-voor-inwerkingtreding-aangevochten-voor-het-constitutioneel-hof-2025.html?backto=cat>.

⁸²J. VANDENBERGHE, "Opinie: Wat met de euthanasiewet na de vrijspraak?", *UPC KU Leuven*, geraadpleegd op 23 februari 2023 via <https://www.upckuleuven.be/nl/nieuws/opinie-wat-met-de-euthanasiewet-na-de-vrijspraak>.

⁸³X, "Nieuwe Spaanse euthanasiewet enkele dagen voor inwerkingtreding aangevochten voor het Constitutioneel Hof", *EIB* 2021, geraadpleegd op 16 maart 2023 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/nieuwe-spaanse-euthanasiewet-enkele-dagen-voor-inwerkingtreding-aangevochten-voor-het-constitutioneel-hof-2025.html?backto=cat>.

X, "Portugese parlementsleden keuren nieuwe versie van euthanasiewet goed", *EIB* 2021, geraadpleegd op 16 maart 2023 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/portugese-parlementsleden-keuren-nieuwe-versie-van-euthanasiewet-goed-2066.html?backto=cat>.

⁸⁴L. VANBELLINGEN, "Portugal: euthanasiewet ongrondwettelijk verklaard", *EIB* 2021, geraadpleegd op 16 maart 2023 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/portugal-euthanasiewet-ongrondwettelijk-verklaard-1972.html?backto=cat>.

X, "Spanje: Euthanasiewet binnenkort ongrondwettelijk verklaard?", *EIB* 2021, geraadpleegd op 16 maart 2023 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/spanje-euthanasiewet-binnenkort-ongrondwettelijk-verklaard-1985.html?backto=cat>.

2.4 Wetsinhoud

2.4.1 Grondwettelijke aangelegenheid

27. Voor de eigenlijke wetsinhoud⁸⁵ wordt met artikel 1 van de euthanasiewet vermeld dat de wet een aangelegenheid behandelt zoals vermeld in artikel 78 van de Grondwet. Dat voorziet dat onder voorbehoud van artikel 77 van de Grondwet, het wetsontwerp dat door de Kamer van Volksvertegenwoordigers is aangenomen bij bepaalde aangelegenheden aan de Senaat wordt overgezonden. Bij de euthanasiewet vormt artikel 78/1 §1, 3° Grondwet de basis voor de doorverwijzing naar de Senaat voor verdere amendering. Die bepaling stelt namelijk dat de Senaat amendingsrecht heeft voor de wetten die worden aangenomen overeenkomstig artikel 169 van de Grondwet om de naleving van internationale of supranationale verplichtingen te verzekeren. Dat die specifieke bepaling de grondslag was voor de betrokkenheid van de Senaat, blijkt uit het advies van de Raad van State bij de euthanasiewet⁸⁶ van 2002. Daar stelde de Raad van State namelijk dat het recht op leven blijkt uit en gewaarborgd wordt door artikel 2 EVRM en artikel 6 van het Internationaal Verdrag⁸⁷ inzake Burgerlijke en Politieke Rechten (voortaan afgekort tot: BUPO).

28. Uit datzelfde advies blijkt ook de verhouding⁸⁸ van euthanasie tegenover het internationaal gewaarborgde recht op leven. De Raad van State benadrukte daarbij dat de overheid of de Staat wel degelijk de positieve verplichting heeft om het recht op leven van eenieder te beschermen.⁸⁹ Aan die verplichting kan de persoon die euthanasie wenst echter zelf grenzen stellen volgens de Raad van State. Volgens het advies van de Raad van State lijkt de persoon die om het einde van zijn leven verzoekt, zelf het recht op leven “uit te oefenen”⁹⁰ door zelf de grenzen aan te geven van de bescherming die hij van de overheid wenst. Bij het realiseren van de euthanasiewet werd een afweging gemaakt tussen de verplichtingen volgend uit het recht op leven en de autonomie van de persoon.⁹¹

⁸⁵H. NYS, *De wet op de euthanasie. Beknopte bespreking op basis van wetsvoorbereiding en eerdere commentaren*, Mechelen, Kluwer, 2004, 98 p.

⁸⁶RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, geraadpleegd op 24 oktober 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

⁸⁷Internationaal Verdrag inzake de Burgerrechten en Politieke Rechten van 19 december 1966, BS 6 juli 1983, 8815.

⁸⁸B. MATHIEU, *Le droit à la vie dans les jurisprudences constitutionnelles et conventionnelles européennes*, Straatsburg, Editions du Conseil de l'Europe, 2005, 128 p.

B. MATHIEU, *The right to life in European constitutional and international case-law*, Straatsburg, Council of Europe Publishing, 2006, 124 p.

⁸⁹RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 7-11, randnrs. 5-7, geraadpleegd op 24 oktober 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

⁹⁰RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 11-12, randnummer 7, geraadpleegd op 24 oktober 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

⁹¹B. CARMELIET, *De 'goede dood' en het recht op leven. Kritische bedenkingen en achtergronden bij de wetgeving op de euthanasie en de palliatieve zorg*, Brussel, Licap, 2004, 146 p.

B. MOUFFE, *Le Droit à la mort*, Brussel, Bruylant, 2019, 480 p.

E. DE KEYSER, “Respect voor het zelfbeschikkingsrecht van de patiënt: gevolgen voor de wet betreffende de euthanasie”, *T.Gez.* 2005-06, 374-392.

E. MONTERO, “Le droit à l'autonomie dans le débat sur la légalisation de l'euthanasie volontaire: un argument en trompe-l'oeil?”, *Revue générale de droit médical* 2000, 69-88.

2.4.2 Overzicht wettelijke voorwaarden

29. De euthanasiewet bevat een groot aantal voorwaarden. Die werden nog uitgebreid en gediversifieerd met de uitbreiding van de euthanasiemogelijkheid naar minderjarigen. De assisenzaak over Tine Nys en de daarop volgende procedure voor het Grondwettelijk Hof handelt echter slechts over de euthanasiewet van voor die uitbreiding. Voor de volledigheid worden ook de voorwaarden voor (niet-ontvoogde) minderjarigen hier (cursief) vermeld, eerst door middel van een overzichtelijke opsomming. De vereisten voor de arts worden afzonderlijk weergegeven voor enerzijds de behandelende of uitvoerende arts en anderzijds de eerste en/of tweede geraadpleegde arts.

De definitie wordt weergegeven door artikel 2 en artikel 3 §1 lid 1 eerste zin van de euthanasiewet. Volgens die bepalingen dient het levensbeëindigend handelen te geschieden:

- 1) Door een arts
- 2) Op verzoek van de betrokkene

De voorwaarden voor de uitvoering van de euthanasie worden weergegeven door de artikelen 3 t.e.m. 5 euthanasiewet. Concreet bestaan zij eruit dat de arts zich dient te hebben verzekerd van het feit dat de patiënt:

Artikel 3 §1 euthanasiewet:

- 1) Een handelingsbekwame meerderjarige, handelingsbekwame ontvoogde minderjarige of *oordeelsbekwame minderjarige* is en bewust is op het ogenblik van het verzoek.
- 2) Het verzoek vrijwillig, overwogen en herhaald is en niet het gevolg is van enige externe druk.
- 3) De meerderjarige of ontvoogde minderjarige patiënt zich in een medisch uitzichtloze toestand bevindt van aanhoudend en ondraaglijk lijden, dat fysiek of psychisch kan zijn, dat niet gelenigd kan worden en het gevolg is van een ernstige en ongeneeslijke aandoening die door ongeval of ziekte veroorzaakt is.
- 4) *Bij een minderjarige: oordeelsbekwaam is en zich in een medisch uitzichtloze toestand bevindt van aanhoudend en ondraaglijk fysiek lijden dat niet gelenigd kan worden en dat binnen afzienbare termijn het overlijden tot gevolg zal hebben en ook het gevolg is van een ernstige en ongeneeslijke aandoening die door ongeval of ziekte is veroorzaakt.*

Artikel 3 §2, 1° euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) De patiënt inlichten over zijn gezondheidstoestand en zijn levensverwachting
- 2) Overleg plegen met de patiënt over zijn verzoek tot euthanasie

E. MONTERO, "Vers une légalisation de l'euthanasie volontaire? Réflexions à propos de la thèse de l'autonomie", *Cahiers de la Faculté de droit de Namur* 1998, 15.

RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 6-23, randnummers 4-10, geraadpleegd op 23 februari 2023 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

- 3) Met hem de eventueel nog resterende therapeutisch mogelijkheden (evenals palliatieve zorg) en de gevolgen daarvan bespreken
- 4) Met de patiënt tot de overtuiging komen dat er geen andere redelijke oplossing is dan euthanasie (voor de individuele situatie) en dat het verzoek volledig vrijwillig gebeurt

Artikel 3 §2, 2° euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) Zich verzekeren van het aanhoudend of psychisch lijden van de patiënt
- 2) Zich verzekeren van het duurzaam karakter van zijn verzoek
- 3) Daartoe meerdere gesprekken voeren met de patiënt
- 4) Die gesprekken moeten gespreid zijn over een redelijke periode, rekening houdend met de ontwikkeling van de gezondheidstoestand van de patiënt

Artikel 3 §2, 3° euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) Een andere arts raadplegen over de ernstige en ongeneeslijke aard van de aandoening
- 2) Die andere arts op de hoogte brengen van de redenen voor de raadpleging
- 3) De patiënt op de hoogte brengen van de resultaten van die raadpleging

Voor de geraadpleegde arts:

- 1) Inzage van het medisch dossier nemen, de patiënt onderzoeken en zich vergewissen van het aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden
- 2) Een verslag opstellen van zijn bevindingen
- 3) Onafhankelijk zijn ten opzichte van zowel de patiënt als de behandelende arts
- 4) Bevoegd zijn om over de aandoening in kwestie te oordelen

Artikel 3 §2, 4° euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) Het verzoek van de patiënt bespreken met het verplegend team of de leden daarvan, als dat er is en in regelmatig contact staat met de patiënt

Artikel 3 §2, 5° euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) Het verzoek van de patiënt bespreken met zijn naasten die hij aanwijst als de patiënt dat wenst

Artikel 3 §2, 6° euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) Zich ervan verzekeren dat de patiënt de mogelijkheid heeft gehad om zijn verzoek te bespreken met de personen die hij wenste te ontmoeten

Artikel 3 §2, 7° euthanasiewet:

Indien de patiënt een niet-ontvoogde minderjarige is:

Voor de behandelende arts:

- 1) Een kinder- en jeugdpsychiater of een psycholoog raadplegen*
- 2) Bovengenoemde specialist op de hoogte brengen van de redenen voor die raadpleging*
- 3) De patiënt en zijn wettelijke vertegenwoordigers op de hoogte brengen van het resultaat van de raadpleging van die specialist*
- 4) Tijdens een onderhoud met de wettelijke vertegenwoordigers van de minderjarige de informatie bedoeld in artikel 3 §2, 1° euthanasiewet verstrekken*
- 5) Zich ervan vergewissen dat zij hun akkoord geven betreffende het verzoek van de minderjarige patiënt*

Voor de geraadpleegde specialist:

- 1) Kennisnemen van het medisch dossier*
- 2) De patiënt onderzoeken*
- 3) Zich vergewissen van de oordeelsbekwaamheid van de minderjarige*
- 4) Bovenvermelde schriftelijk attesteren*

Bijkomend bij niet-terminalen:

Artikel 3 §3, 1° euthanasiewet:

Voor behandelende arts:

- 1) Een tweede arts (psychiater of specialist in aandoening in kwestie) raadplegen*
- 2) Die tweede arts op de hoogte brengen van de redenen voor die raadpleging*
- 3) De patiënt op de hoogte brengen van de resultaten van die raadpleging*

Voor de tweede geraadpleegde arts:

- 1) Inzage nemen van het medisch dossier*
- 2) De patiënt onderzoeken*
- 3) Zich vergewissen van het aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden en van het vrijwillig, overwogen en herhaald karakter van het verzoek*
- 4) Een verslag opstellen van zijn bevindingen*
- 5) Onafhankelijk zijn ten opzichte van de patiënt, de behandelende arts en de eerste geraadpleegde arts*

Artikel 3 §3, 2° euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) Minstens één maand wachttermijn respecteren tussen het schriftelijk verzoek van de patiënt en het uitvoeren van de euthanasie*

Artikel 3 §4 euthanasiewet:

- 1) Schriftelijk verzoek van de patiënt*

- 2) Schriftelijke toestemming van de wettelijke vertegenwoordigers indien de patiënt een minderjarige is
- 3) Dat document dient te zijn opgesteld, gedateerd en getekend door de patiënt zelf

Indien de patiënt daartoe niet in staat is:

- 3/1) Door een door de patiënt gekozen meerderjarige persoon die geen materieel belang mag hebben bij de dood van de patiënt
- 3/2) Die persoon maakt melding van de onmogelijkheid van de patiënt om zelf zijn verzoek op schrift te stellen en de reden daarvan
- 3/3) De aanwezigheid van de (behandelende) arts is daarbij vereist
- 3/4) Die gekozen persoon dient de naam van die arts te noteren op het document
- 4) Dat document dient te worden toegevoegd aan het medisch dossier
- 5) Het verzoek is ten allen tijde door de patiënt herroepbaar, wat gevolgd wordt door het verwijderen van het verzoek uit het medisch dossier en het teruggeven daarvan aan de patiënt

Na wetsuitbreiding voor minderjarigen:

Artikel 3 §4/1 euthanasiewet:

- 1) *De mogelijkheid van psychologische bijstand aanbieden nadat de arts het verzoek van de patiënt heeft behandeld*

Artikel 3 §5 euthanasiewet:

- 1) Het regelmatig optekenen van alle verzoeken geformuleerd door de patiënt, de handelingen van de behandelende arts met hun resultaat en de verslagen van de geraadpleegde artsen in het medisch dossier van de patiënt

Artikel 5 euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) Het volledig invullen van registratiedocument zoals bedoeld in artikel 7 euthanasiewet
- 2) Dat binnen de vier werkdagen bezorgen aan de in artikel 6 bedoelde federale controle- en evaluatiecommissie

30. Bij de assisenzaak over Tine Nys werd de euthanasiewet van 28 mei 2002 besproken, van kracht voor de uitbreiding voor minderjarigen. Nederland had toen al een gelijkaardige euthanasiewet, de Wet⁹² van 12 april 2001, houdende toetsing van levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding en wijziging van het Wetboek van Strafrecht en van de Wet op de lijkbezorging of de Wet toetsing levensbeëindiging op

⁹²Wet van 12 april 2001 houdende toetsing van levensbeëindiging op verzoek en bij zelfdoding en wijziging van het Wetboek van Strafrecht en van de Wet op de lijkbezorging (Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding), *Staatsblad* 26 april 2001, nr. 194, geraadpleegd op 12 april 2023 via <https://wetten.overheid.nl/BWBR0012410/2021-10-01>.

verzoek en hulp bij zelfdoding (voortaan WTL). De krachtlijnen van beide wetgevingen worden eerst kort schematisch weergegeven en vervolgens verder besproken.

België	Nederland
<p><u>Definitie Euthanasie</u> = het opzettelijk levensbeëindigend handelen door een arts, op verzoek van de betrokkene</p>	<p><u>Geen wettelijke definitie</u> Wel vereist: arts zijn</p>
<p>(Artikel 2 en 3 §1 lid 1 euthanasiewet)</p> <ol style="list-style-type: none">1) positieve gedraging2) door een arts3) opzettelijk uitgevoerd4) overlijden tot gevolg (resultaat)5) verzoek van de patiënt	<p>(artikel 2 eerste lid WTL)</p>
<p><u>Grondvoorwaarden:</u></p>	<p><u>Zorgvuldigheidseisen:</u></p>
<p>(Artikel 3 §1 eerste tot derde streepje van euthanasiewet)</p> <ol style="list-style-type: none">a) Handelingsbekwame meerderjarige en bewust bij verzoekb) Vrijwillig, herhaald en overwogen verzoekc) Aanhoudend en ondraaglijk lijdend) Lijden ten gevolge van een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoeninge) medisch uitzichtloze toestandf) Lijden is niet te lenigen	<p>(artikel 2 eerste lid WTL)</p> <ol style="list-style-type: none">a) Overtuiging van Vrijwillig en weloverwogen verzoek (patiënt)b) Overtuiging van Uitzichtloosheid en ondraaglijk lijdenc) Voorlichting situatie en vooruitzichten (aan de patiënt)d) Tot overtuiging komen dat er geen redelijke andere oplossing is voor situatie (samen met patiënt)e) Raadpleging minstens één andere, onafhankelijke arts (die patiënt heeft gezien en schriftelijk oordeel over zorgvuldigheid heeft gegeven)f) Levensbeëindiging zorgvuldig uitvoeren
<p><u>Procedurele Voorwaarden:</u></p>	
<p>(artikel 3 §§2-5 en artikel 5 euthanasiewet)</p>	

31. Artikel 2 van de Belgische euthanasiewet definieert dit begrip als ‘het opzettelijk levensbeëindigend handelen door een andere dan de betrokkene, op diens verzoek’ en stelt daarmee de onderliggende handeling van de wet vast.⁹³ Uit de parlementaire voorbereiding⁹⁴ blijkt dat de keuze voor die definitie te vinden is bij de definitie van euthanasie die door het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek unaniem werd bepaald.⁹⁵ Euthanasie veronderstelt bijgevolg een handelen van de arts, wat het verschil vormt met hulp bij zelfdoding, waar de arts enkel de middelen verstrekt.⁹⁶ Hulp bij zelfdoding is in België niet afzonderlijk strafbaar gesteld en valt niet onder de euthanasiewet.⁹⁷ Uit de praktijk blijkt echter dat hulp bij zelfmoord in het verleden voornamelijk beschouwd werd als het strafbare misdrijf beschreven door art. 422bis Sw., namelijk schuldig verzuim.⁹⁸ Uitzonderingen dienden daar te worden gezocht bij de klassieke rechtvaardigingsgronden.⁹⁹ De nood aan een afzonderlijke strafbaarstelling werd echter beklemtoond.¹⁰⁰ Het Belgische voorstel tot Nieuw Strafwetboek tracht aan die vraag tegemoet te komen en voorziet een strafbaarstelling voor hulp bij zelfdoding.¹⁰¹ Nederland kent met artikel 294 lid 2 Nederlandse Wetboek van Strafrecht reeds langer een dergelijke strafbaarstelling.

32. De Raad van State benadrukte met haar advies dat euthanasie enkel maar geoorloofd is als die geschiedt op het verzoek van de betrokkene.¹⁰² Deze wet en de daarbij toepasselijke definitie bepaalt bijgevolg wanneer er aan de handelende persoon geen strafbare handeling kan worden verweten en op wie de Strafwet niet van toepassing is.¹⁰³ De besproken euthanasiewet vormt als het ware een uitzondering op het strafrecht. Bij het niet aanwezig of van toepassing zijn van de uitzondering uit de euthanasiewetgeving is bijgevolg nog steeds het Strafwetboek van toepassing. Het principe blijft dat het opzettelijk toedienen van stoffen met de dood tot gevolg of het doden van een persoon d.m.v. gifmoord volgens artikel 397 Sw. strafbaar is en blijft. De euthanasiewet kan daar een uitzondering op betekenen als aan alle voorwaarden uit de euthanasiewet is voldaan en vormt zo, zoals ook bleek uit de assisenzaak over Tine Nys, een wettelijke rechtvaardigingsgrond.

⁹³Hand. Senaat 2000-2001, 9 juli 2001, nr. 2-244/22, 22-23.

⁹⁴Wetsvoorstel (P. MAHOUX) betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-244/1, 4.

⁹⁵Hand. Senaat 2000-2001, 9 juli 2001, nr. 2-244/22, 22-23.

⁹⁶M. ADAMS en G. GEUDENS, “Euthanasie: er staat veel meer op het spel”, *De Juristenkrant* 2001, 4-5.

⁹⁷F. KEULENEER, “Hulp bij zelfdoding en euthanasie: de merkwaardige stilte rond een misverstand”, *De Juristenkrant* 2019, 12-13.

⁹⁸Cass. (2de kamer) 23 maart 2010, nr. P.10.0102.N, Y.G. J. A. tegen L.S., M.B. en L.S., E.S. en J. L., noot E. DELBEKE. Antw. 18 december 2009, O.M. tegen L.S., M.B., L.S., E.S. en J.L., *T. Gez.* 2010-11, 258-260.

⁹⁹E. DELBEKE, “De strafbaarheid van hulp bij zelfdoding door een niet-arts”, *T. Gez.* 2015-16, 297-304.

¹⁰⁰E. DELBEKE, “Hulp bij zelfdoding: nood aan een afzonderlijke strafbaarstelling met een voorwaardelijke rechtvaardigingsgrond”, *T. Gez.* 2010-11, 263-275.

¹⁰¹E. LANDTSHEERE, “Een nieuw Strafwetboek aangepast aan de 21^e eeuw”, *Team Justitie* 2022, geraadpleegd op 27 april 2023 via <https://www.teamjustitie.be/2022/11/06/een-nieuw-strafwetboek-aangepast-aan-de-21e-eeuw/>.

¹⁰²RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 18, randnummer 9.2, geraadpleegd op 24 oktober 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

¹⁰³Dat bevestigt ook de Raad van State: RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 24, randnummer 11, geraadpleegd op 24 oktober 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

33. De Raad van State gaf bij de bespreking van artikel 2 van het voorstel tot de euthanasiewet ook de volgende constitutieve bestanddelen weer die noodzakelijk zijn bij de definitie van euthanasie.¹⁰⁴ Ten eerste moet het gaan om een handeling, wat impliceert dat er een positieve gedraging moet worden gesteld en een loutere onthouding niet voldoende is. Ten tweede moet de handeling door een derde worden gesteld. Ten derde moet het gaan om een opzettelijk uitgevoerde handeling. Ten vierde moet die handeling tot gevolg hebben dat de persoon (die om euthanasie gevraagd heeft) ook daadwerkelijk overlijdt. Ten laatste moet die persoon ook daadwerkelijk om die handeling hebben verzocht. Daarbij sluit de Raad van State verschillende andere handelingen uit die principieel niet onder de euthanasiewet ressorteren.¹⁰⁵ Zo zijn het niet starten of het stopzetten van medische handelingen die nutteloos of disproportioneel zijn, volgens de Raad van State uitgesloten van de toepassing van de wet. Dat geldt ook voor pijnbestrijdende, maar levensverkortende medische behandelingen, medische hulp bij zelfdoding en het beëindigen van het leven door een arts bij een persoon die daar niet om verzocht heeft. De eerste aangehaalde voorbeelden zijn in het licht van deze Masterproef minder relevant, maar het laatste voorbeeld is inhoudelijk eigenlijk gelijk aan een euthanasie waar aan de voorwaarde dat de persoon erom verzocht heeft, niet is voldaan.

2.4.3 Uitsluiting van het strafrecht

34. Artikel 3 van de euthanasiewet stelt de handelende arts vrij van het plegen van een misdrijf als hij of zij de voorwaarden uit de euthanasiewet naleeft. Gelijkaardige voorwaarden zijn terug te zien bij de Nederlandse WTL. Nederland was in 2001 het eerste land ter wereld dat door aanneming van een euthanasiewetgeving een wettelijk kader aan euthanasie gaf.¹⁰⁶ Die wet vermeldde geen definitie van euthanasie, maar wel van hulp bij zelfdoding en die bestond uit “het opzettelijk een ander bij zelfdoding behulpzaam zijn of hem de middelen daartoe verschaffen als bedoeld in artikel 294, tweede lid, tweede volzin, Wetboek van Strafrecht”¹⁰⁷ die werd gegeven door artikel 1 b) van de Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding.

35. De voorwaarden uit de Belgische euthanasiewet vertonen gelijkenissen met de Nederlandse zorgvuldigheidseisen. Artikel 2 eerste lid van de Nederlandse WTL bepaalt die zorgvuldigheidseisen die bestaan uit de vereisten dat de arts (a) de overtuiging heeft gekregen dat er sprake was van een vrijwillig en weloverwogen verzoek van de patiënt, (b) de overtuiging heeft gekregen dat er sprake was van uitzichtloosheid en ondraaglijk lijden van de patiënt, (c) de patiënt heeft voorgelicht over de situatie waarin deze zich bevond en over diens vooruitzichten, (d) met de patiënt tot de overtuiging is gekomen dat er voor

¹⁰⁴RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 26, randnummer 12, geraadpleegd op 24 oktober 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

¹⁰⁵RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 27, randnummer 12, geraadpleegd op 24 oktober 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

¹⁰⁶X, “Euthanasie en mensenrechten”, *Amnesty International*, geraadpleegd op 6 februari 2023 via <https://www.amnesty.nl/encyclopedie/euthanasie-en-mensenrechten#:~:text=Nederland%20nam%20als%20eerste%20land,en%20aan%20meldingsplicht%20heeft%20voldaan>.

¹⁰⁷Wet van 12 april 2001 houdende toetsing van levensbeëindiging op verzoek en bij zelfdoding en wijziging van het Wetboek van Strafrecht en van de Wet op de lijkbezorging (Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding), *Staatsblad* 26 april 2001, nr. 194, geraadpleegd op 8 mei 2023 via <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2001-194.html>.

de situatie waarin deze zich bevond geen redelijke andere oplossing was, (e) ten minste één andere, onafhankelijke arts heeft geraadpleegd, die de patiënt heeft gezien en schriftelijk zijn oordeel heeft gegeven over de zorgvuldigheidseisen, bedoeld in onderdelen a tot d en (f) de levensbeëindiging of hulp bij zelfdoding medisch zorgvuldig heeft uitgevoerd. Artikel 2, 2de t.e.m. 4de lid van de oorspronkelijke Nederlandse WTL vermelden ook de mogelijke situaties bij minderjarigen, maar vermits dit onderzoek beperkt is tot de Belgische euthanasiewet van voor de openstelling van euthanasie voor minderjarigen, wordt daar geen verdere aandacht aan besteed.

36. De Raad van State gaf in 2001 bij haar advies over de Belgische euthanasiewet al aan dat bij miskenning van zowel de procedurele als materiële voorwaarden het Strafwetboek toepassing vindt.¹⁰⁸ Daarbij gaf de Raad van State toen reeds het advies om bij de wetgeving een onderscheid te maken tussen essentiële voorwaarden en loutere vormvoorwaarden, omdat een gebrek aan onderscheid een mogelijke schending van het evenredigheidsbeginsel¹⁰⁹ zou kunnen betekenen. Dat onderscheid kwam er uiteindelijk echter niet. Vertrekkend vanuit het begrip ‘euthanasie’, is er een wettelijk kader ontworpen waarbinnen het mogelijk is euthanasie uit te voeren. Artikel 3 van de euthanasiewet bevat de meeste voorwaarden waaraan voldaan dient te zijn. Ten eerste moet de vragende partij handelingsbekwaam zijn, *minderjarig of meerderjarig*. Daarnaast moet die persoon zich in een uitzichtloze toestand bevinden van aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden en dat het gevolg is van een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening. *Bij de minderjarige verzoeker komt daar nog de extra voorwaarde bij dat het besproken lijden binnen afzienbare tijd het overlijden tot gevolg heeft. Daarbij dient de arts nog aan eerder procedurele voorwaarden te voldoen.*

2.4.4 Inhoudelijke en procedurele voorwaarden

37. Uit zowel de beoordeling¹¹⁰ van de grond van de zaak als het tweede deskundigenverslag¹¹¹ bij de zaak Tine Nys, werd een onderscheid tussen materiële en procedurele voorwaarden duidelijk. Ook de Raad van State vermeldde artikel 3 §1, eerste tot derde streepje uit het voorstel voor de euthanasiewet als inhoudelijke voorwaarden.¹¹² Dat de voorwaarden vanaf het inlichten van de patiënt over zijn gezondheidstoestand en het meer algemeen informerend gesprek wel degelijk procedurele voorwaarden zijn, blijkt ook uit de parlementaire voorbereidingen, vermits bij de artikelsgewijze bespreking bij artikel 3 euthanasiewet wordt gesteld dat dat informeren de eerste procedurele voorwaarde is.¹¹³ De bedoeling van

¹⁰⁸RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 39-41, randnummer 19, geraadpleegd op 24 oktober 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

¹⁰⁹P. POPELIER, *Procederen voor het Grondwettelijk Hof*, Antwerpen, Intersentia 2008, 149-150.

Rb. Dendermonde 12 oktober 2021, Griffienummer 3310/2021, S. Nys tegen J. Van Hove, onuitg., griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, blad 38, randnummer 7 (euthanasiedossierstudie).

¹¹⁰Rb. Dendermonde 12 oktober 2021, Griffienummer 3310/2021, S. Nys tegen J. Van Hove, onuitg., griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, blad 30-33 (euthanasiedossierstudie).

¹¹¹W. JACOBS, P. COSYNS en T. BALTHAZAR, Deskundigenverslag, 10 april 2019 (datum opdracht), 18 december 2019 (datum neerlegging verslag), WJ2019 – 388advies TYP/ kvo-ar UZA, p. 189-195 (van 199), griffie Gerechtsgebouw Dendermonde (euthanasiedossier).

¹¹²RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 40, randnummer 19, geraadpleegd op 1 april 2023 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

¹¹³Wetsvoorstel (P.MAHOUX) betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-244/1, 4.

die procedurele voorwaarden was volgens de indieners het verzekeren van het respecteren van de wil en de rechten van de patiënt. Die onderverdeling wordt bevestigd door de rechtsleer.¹¹⁴

Inhoudelijke¹¹⁵ voorwaarden:

- a) handelingsbekwame meerderjarige, bewust op het ogenblik van het verzoek
- b) vrijwillig herhaald en overwogen euthanasieverzoek, dat geen gevolg is van externe druk
- c) Aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden
- d) Lijden ten gevolge van een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening
- e) medisch uitzichtloze toestand
- f) niet te lenigen lijden

Na de uitbreiding van de euthanasiewet voor minderjarigen, werd er voor euthanasie bij hen nog een inhoudelijke voorwaarde toegevoegd, namelijk binnen afzienbare tijd de dood tot gevolg hebben.

Procedurele¹¹⁶ voorwaarden uit artikel 3 §2 euthanasiewet:

- a) Patiënt inlichten over zijn gezondheidstoestand en levensverwachting
- b) Met patiënt overleg plegen over zijn verzoek
- c) Resterende therapeutische mogelijkheden bespreken (ook palliatieve zorg)
- d) Constatatie dat geen andere redelijke oplossing mogelijk is
- e) Verzekeren van vrijwilligheid patiënt
- f) Verzekeren van aanhoudend fysiek of psychisch lijden
- g) Verzekeren van duurzaam karakter verzoek
- h) Raadpleging derde arts
- i) Onderzoek dossier en patiënt door derde arts
- j) Vaststelling van ondraaglijk lijden door derde arts
- k) Verslag derde arts
- l) Geraadpleegde arts moet onafhankelijk en bevoegd zijn
- m) Bespreking met verplegend team (indien dat aanwezig is)
- n) Bespreking met de naasten (indien patiënt dat wenst)

¹¹⁴M. DE HERT, "Doorverwijzing van een euthanasiezaak naar assisen door de KI", *T.Gez.* 2020-21, 320-326, III.1 en III.2.

¹¹⁵RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 40, randnummer 19, geraadpleegd op 1 april 2023 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

Rb. Dendermonde 12 oktober 2021, Griffienummer 3310/2021, S. Nys tegen J. Van Hove, onuitg., griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, blad 30-31 (euthanasiedossierstudie).

W. JACOBS, P. COSYNS en T. BALTHAZAR, Deskundigenverslag, 10 april 2019 (datum opdracht), 18 december 2019 (datum neerlegging verslag), WJ2019 – 388advies TYP/ kvo-ar UZA, p. 189-193 (van 199), griffie Gerechtsgebouw Dendermonde (euthanasiedossier).

¹¹⁶Rb. Dendermonde 12 oktober 2021, Griffienummer 3310/2021, S. Nys tegen J. Van Hove, onuitg. griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, blad 32-33 (euthanasiedossier).

W. JACOBS, P. COSYNS en T. BALTHAZAR, Deskundigenverslag, 10 april 2019 (datum opdracht), 18 december 2019 (datum neerlegging verslag), WJ2019 – 388advies TYP/ kvo-ar UZA, p. 193-195 (van 199), griffie Gerechtsgebouw Dendermonde (euthanasiedossierstudie).

- o) Verzekeren van mogelijkheid patiënt om met die naasten te spreken
- p) Indien patiënt niet binnen kennelijk afzienbare tijd zal overlijden: Verplichte raadpleging bijkomende arts en verplichte wachttermijn
- q) *Bijkomend bij minderjarigen:*
 - 1) *Gespecialiseerde psycholoog of psychiater raadplegen*
 - 2) *Nodige informatie overhandigen aan ouders of wettelijke vertegenwoordigers*
 - 3) *Verzekeren van toestemming ouders of wettelijke vertegenwoordigers*

38. De verplichting om een andere arts te raadplegen over de ernstige en ongeneeslijke aard van de aandoening en hem daarbij duidelijk te maken wat de redenen voor die raadpleging zijn, volgt uit artikel 3 §2, 3° euthanasiewet. Uit die bepaling volgt ook de verplichting voor die geraadpleegde arts om enerzijds inzage te nemen van het medisch dossier, de patiënt te onderzoeken en zich te verzekeren van het aanhoudend en ondraaglijk aspect van het lijden dat fysiek of psychisch kan zijn en anderzijds een schriftelijk verslag van die bevindingen op te stellen. Diezelfde bepaling stelt ook voorwaarden aan wie als raadgevende arts kan worden aangeduid. Hij of zij moet namelijk onafhankelijk zijn tegenover de patiënt en de eerste arts en bevoegd zijn om over de specifieke situatie te oordelen. De Raad van State benadrukte met het wetgevend advies de vereiste onafhankelijkheid van de bijkomende arts, maar tegelijk ook het gebrek aan verduidelijking van die vereiste onafhankelijkheid.¹¹⁷ Onafhankelijkheid kan volgens de Raad van State op verschillende manieren begrepen worden zoals de vereiste dat er geen familieband mag zijn of geen eerdere behandeling door die arts van de patiënt mag zijn geweest. Na de onduidelijkheid van die vereiste onafhankelijkheid aan te tonen, stelt de Raad van State expliciet dat die onafhankelijkheid duidelijker zou moeten worden gemaakt. Dat is bij de uiteindelijke euthanasiewet echter niet gebeurd.

39. De verplichte raadpleging van een derde arts uit artikel 3 §2, 3° euthanasiewet omvatte volgens de Raad van State¹¹⁸ de noodzaak daarvan zowel bij de vaststelling van de ernstige en ongeneeslijke aard van de aandoening als bij de vaststelling van de mogelijke aanwezigheid van een aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet kan worden gelenigd. Het voorstel tot formulering daarvan van de Raad van State werd bij de uiteindelijke wetgeving gebruikt ter verduidelijking van de tekst uit het wetsvoorstel. De Raad van State rondde de bespreking van artikel 3 van het wetsvoorstel betreffende de euthanasie af met een bespreking van het vereiste schriftelijke verzoek uit artikel 3 §4 van het wetsvoorstel betreffende de euthanasie. Die concrete bepaling stelt dat het verzoek van de patiënt tot euthanasie schriftelijk moet zijn, door de patiënt zelf opgesteld, gedateerd en getekend en het bij het medische dossier moet worden gevoegd.¹¹⁹ Daarbij waarschuwde de Raad van State voor de indruk die kon ontstaan dat de patiënt meerdere verzoeken zou moeten doen, wat in strijd was met de bedoeling van de verenigde commissies. De Raad van State stelde ter verduidelijking voor dat de bedoeling zou worden weergegeven en dat er daarom in de wet zou worden geschreven dat de patiënt tijdens één van de gesprekken met zijn arts hem

¹¹⁷RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 42, randnummer 20.2, geraadpleegd op 22 oktober 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

¹¹⁸RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 41-42, randnummer 20.1, geraadpleegd op 25 oktober 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

¹¹⁹RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 42-43, randnummer 21, geraadpleegd op 25 oktober 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

een schriftelijk stuk zou moeten overhandigen waaruit zijn wil blijkt. Dat advies werd evenmin gevolgd. De expliciete verwijzingen naar minderjarigen uit artikel 3 euthanasiewet en niet naar het algemeen begrip patiënt zijn verwezenlijkt met artikel 2 van de wet¹²⁰ van 28 februari 2014 tot wijziging van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie. Die wijzigingswet maakte euthanasie ook mogelijk voor minderjarigen.

2.4.5 Euthanaticum

40. Artikel 3bis euthanasiewet werd niet specifiek besproken door de Raad van State. Dat stelt dat een apotheker die een euthanaticum aflevert geen misdrijf pleegt wanneer hij handelt op basis van een voorschrift waarop de arts uitdrukkelijk vermeld heeft dat de apotheker handelt in overeenstemming met de euthanasiewet. Artikel 3bis euthanasiewet bepaalt dat de apotheker het voorgeschreven euthanaticum persoonlijk moet afleveren aan de arts. De zorgvuldigheidsregels en de voorwaarden waaraan het voorschrift en de aflevering van dergelijke geneesmiddelen moeten voldoen, worden bepaald bij Koninklijk Besluit. Ook neemt de Koning de noodzakelijke maatregelen voor de verzekering van de beschikbaarheid van euthanatica, ook in officina-apotheken die toegankelijk zijn voor het publiek. Die bepaling artikel 3bis euthanasiewet is toegevoegd aan de oorspronkelijke euthanasiewet met de Wet¹²¹ van 10 november 2005 tot aanvulling van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie met bepalingen over de rol van de apotheker en het gebruik en de beschikbaarheid van euthanatica.

2.4.6 Wilsverklaring

41. Ook over artikel 4 van het wetsvoorstel betreffende de euthanasie, dat handelt over de wilsverklaring en de daaraan verbonden voorwaarden, was de Raad van State kritisch.¹²² Artikel 4 van de uiteindelijke euthanasiewet stelt dat elke handelingsbekwame meerderjarige of ontvoogde minderjarige, voor het geval dat hij of zij niet meer in staat is zijn of haar wil te uiten, die schriftelijk in een wilsverklaring te kennen kan geven. Daarnaast stelt artikel 4 euthanasiewet dat die wilsverklaring betekent dat een arts euthanasie toepast indien die zich van een aantal zaken verzekerd heeft. De arts moet zich namelijk verzekeren van het feit dat de om euthanasie verzoekende persoon wel degelijk lijdt aan een ernstige en ongeneeslijke aandoening die door een ongeval of ziekte is veroorzaakt. Ook moet de arts zich ervan verzekeren dat die persoon niet meer bij bewustzijn is en dat die toestand volgens de huidige stand van de wetenschap onomkeerbaar is. Daarnaast geeft artikel 4 van de euthanasiewet ook de mogelijkheid tot aanstelling (met volgorde daarvan) van meerderjarige vertrouwenspersonen weer. Zij brengen dan de behandelende arts op de hoogte van de wil van de patiënt die daartoe niet meer in staat is. De volgorde van vertrouwenspersonen bestaat eruit dat de volgende voorziene persoon de eerder voorziene persoon vervangt bij weigering, verhindering, onbekwaamheid of overlijden. De behandelende en geraadpleegde

¹²⁰Wet van 28 februari 2014 tot wijziging van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, teneinde euthanasie voor minderjarigen mogelijk te maken, *BS* 13 maart 2014, 21 053.

¹²¹Wet van 10 november 2005 tot aanvulling van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie met bepalingen over de rol van de apotheker en het gebruik en de beschikbaarheid van euthanatica, *BS* 13 december 2005, 53 613.

¹²²RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 43-47, randnrs. 22-25, geraadpleegd op 25 oktober 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

arts van de patiënt zijn uitgesloten van de mogelijkheid om op te treden als vertrouwenspersoon. Dat geldt ook voor leden van het verplegende team.

42. Artikel 4 euthanasiewet specificeert dat de wilsverklaring op elk moment kan worden opgesteld. Die wilsverklaring moet echter wel aan verschillende (procedurele) voorwaarden voldoen. Die verschillende procedurele voorwaarden van de wilsverklaring zijn:

- a) Schriftelijk zijn
- b) Ten overstaan van twee meerderjarige getuigen
- c) Minstens één van die getuigen mag geen materieel belang hebben bij het overlijden van de patiënt
- d) Moet gedateerd en ondertekend zijn door de persoon die de verklaring aflegt en de getuigen (bijkomend ook de vertrouwenspersoon of de vertrouwenspersonen)

Bij fysieke onmogelijkheid van de patiënt (om de wilsverklaring op te stellen en te ondertekenen), kan de patiënt een meerderjarige persoon aanduiden om hem te vervangen. Die vervangende persoon mag echter geen enkel materieel belang hebben bij het overlijden van de patiënt en moet de reeds vermelde procedurele voorwaarden vervullen. Bijkomend moet ook vermeld worden dat de betrokkene zelf niet in staat is te ondertekenen en dient de reden daarvan te worden gegeven. Ook wordt door artikel 4 euthanasiewet vereist dat bij de wilsverklaring een medisch getuigschrift wordt gevoegd als bewijs van de blijvende fysieke ongeschiktheid van de betrokkene om de wilsverklaring zelf op te stellen en te ondertekenen.

43. Verder wordt door artikel 4 §1 euthanasiewet de omvang van de wilsverklaring verder gepreciseerd. Zo wordt een onbepaalde geldigheidsduur aan de wilsverklaring toegekend, samen met de mogelijkheid om de verklaring op elk moment aan te passen of in te trekken. Voor de concrete opstelling, registratie, herbevestiging, mogelijke intrekking en mogelijke mededeling aan betrokken artsen, wordt verwezen naar Koninklijke Besluiten. Artikel 4 §2 euthanasiewet stelt dat de arts die de euthanasie toepast zoals voorzien door de uit artikel 4 §1 euthanasiewet aangehaalde voorwaarden, geen misdrijf pleegt indien deze arts zich van volgende zaken heeft verzekerd:

- a) De patiënt lijdt aan een ernstige en ongeneeslijke aandoening die door een ongeval of een ziekte is veroorzaakt.
- b) De patiënt is niet meer bij bewustzijn.
- c) De toestand van de patiënt is volgens de huidige stand van de wetenschap onomkeerbaar.
- d) De voorwaarden en procedures uit de euthanasiewet zijn nageleefd.

Daarmee worden eigenlijk de facto bijkomende voorwaarden gesteld aan de onttrekking van de euthanasie aan het strafrecht. Ook de Raad van State had dat reeds opgemerkt en had bij het wetgevingsadvies het voorstel gedaan om die onderdelen bij de effectieve wettekst te schrappen.¹²³

44. Diezelfde bepaling maakt tegelijk ook duidelijk dat de arts voorafgaand aan de euthanasie nog vier (bijkomende) verplichtingen heeft, ongeacht eventueel bijkomende voorwaarden die de arts aan het

¹²³RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 44, randnummer 22, geraadpleegd op 26 maart 2023 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

uitvoeren van de euthanasie wenst te verbinden en op voorwaarde dat de vertrouwenspersoon niet geweigerd heeft, verhinderd is, onbekwaam is of overleden is.

- 1) Hij moet namelijk een andere arts raadplegen over de onomkeerbaarheid van de medische toestand van de patiënt met de expliciete vermelding van de redenen van die raadpleging. Daarbij moet die geraadpleegde arts inzage nemen van het medisch dossier, de patiënt onderzoeken en een verslag opstellen van die bevindingen. Bij de aanwezigheid van een vertrouwenspersoon brengt de behandelende arts ook die op de hoogte van de resultaten. De geraadpleegde arts moet onafhankelijk zijn tegenover de patiënt en de behandelende arts en bevoegd voor de aandoening. (Artikel 4 §2, lid 2, 1° euthanasiewet)
- 2) Hij moet de inhoud van de wilsverklaring bespreken met het verplegend team (of de leden daarvan) dat in regelmatig contact staat met de patiënt als dat er is. (Artikel 4 §2, lid 2, 2° euthanasiewet)
- 3) Hij moet het verzoek van de patiënt bespreken met de eventuele vertrouwenspersoon. (Artikel 4 §2, lid 2, 3° euthanasiewet)
- 4) Hij moet de inhoud van de wilsverklaring met de naasten van de patiënt bespreken die bij aanwezigheid van een vertrouwenspersoon door die vertrouwenspersoon zijn aangewezen. (Artikel 4 §2, lid 2, 4° euthanasiewet)

De besproken wilsverklaring en alle handelingen gesteld door de behandelende arts met daarbij de resultaten (ook het verslag van de geraadpleegde arts) worden regelmatig aangevuld in het medisch dossier van de patiënt. De vermelding dat de wilsverklaring voor onbepaalde duur geldig is, is verwezenlijkt met artikel 2 van de Wet¹²⁴ van 15 maart 2020 tot wijziging van de wetgeving betreffende de euthanasie.

2.4.7 Aangifte bij Federale Controle- en Evaluatiecommissie Euthanasie

45. Hoofdstuk IV van de euthanasiewet bestaat uit één artikel, namelijk artikel 5 euthanasiewet en regelt De Aangifte van de euthanasie. Dat artikel 5 euthanasiewet stelt dat de arts die de euthanasie heeft toegepast, het volledig ingevulde registratiedocument (uit artikel 7 euthanasiewet) binnen de termijn van vier werkdagen moet bezorgen aan de FCEE of de Federale Controle- en Evaluatiecommissie Euthanasie. De FCEE wordt uitgebreid besproken in hoofdstuk V, van artikel 6 euthanasiewet t.e.m. artikel 13 euthanasiewet. Artikel 6 §1 euthanasiewet regelt de oprichting en de verdere naamgeving van de Controle- en Evaluatiecommissie, waarbij gesteld wordt dat de verdere naamgeving “commissie” zal zijn. Artikel 6 §2 euthanasiewet bepaalt de samenstelling van de uit zestien leden bestaande commissie die gekozen worden volgens hun expertise, kennis en ervaring van en met de materies waarover de commissie bevoegdheden heeft. Volgens die vereisten zijn acht leden doctor in de geneeskunde waarvan er minstens vier docent, hoogleraar of emeritus hoogleraar moeten zijn aan een Belgische universiteit. Ook moeten er vier juridisch opgeleide leden zijn, die ofwel docent, hoogleraar of emeritus hoogleraar in de rechten zijn aan een Belgische universiteit ofwel advocaat zijn en moeten de resterende vier leden uit kringen komen die belast zijn met de problematiek van ongeneeslijk zieke patiënten.

¹²⁴Wet van 15 maart 2020 tot wijziging van de wetgeving betreffende de euthanasie, BS 23 maart 2020, 16623-16624.

Artikel 6 §2 euthanasiewet bepaalt verder ook dat het lidmaatschap van de commissie onverenigbaar is met het mandaat van lid van één van de wetgevende vergaderingen of parlementen en met het mandaat van lid van de federale regering of van een gemeenschaps- of gewestregering. Ook bepaalt diezelfde bepaling de taalpariteit en het vereiste genderevenwicht, vermits die stelt dat elke taalgroep minstens drie kandidaten telt van elk geslacht. De uiteindelijke leden van de commissie worden dan op grond van pluralistische vertegenwoordiging, die bij Koninklijk Besluit wordt vastgelegd na overleg in de Ministerraad, benoemd uit een dubbele lijst en voorgedragen door de Kamer van Volksvertegenwoordigers. De leden zijn dan benoemd voor een termijn van vier jaar die kan worden verlengd. Bij verlies van de hoedanigheid waarin een bepaald lid zetelt in de commissie, wordt het mandaat van rechtswege beëindigd. Een kandidaat die niet als effectief lid is aangewezen wordt dan tot plaatsvervanger benoemd. Het blijkt echter onvoldoende duidelijk uit de wet wat er concreet gebeurt bij een dergelijke plaatsvervangings. De Raad van State stelt dat het onvoldoende blijkt of het werk gewoon wordt voortgezet dan wel een nieuwe benoeming plaatsvindt.¹²⁵ De orde van opvolging wordt door een lijst bepaald. De commissie heeft zowel een Nederlandstalige als Franstalige voorzitter en die worden elk verkozen door de commissieleden van hun eigen taalgroep. Een beslissing van de commissie kan enkel geldig worden genomen als twee derden van de leden aanwezig zijn. Artikel 6 §3 euthanasiewet bepaalt nog dat de commissie zelf haar huishoudelijk reglement opstelt.

46. Artikel 6 euthanasiewet werd gewijzigd door zowel de artikelen 21 en 22 van de Wet¹²⁶ van 6 januari 2014 tot wijziging van diverse wetten ten gevolge van de hervorming van de Senaat als artikel 2 van de Wet¹²⁷ van 16 juni 2016 tot wijziging van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie wat de samenstelling van de FCEE betreft. Die wijzigingen zorgden ervoor dat de commissieleden niet langer door de Senaat, maar de Kamer werden benoemd respectievelijk dat niet langer enkel hoogleraren lid konden zijn van de commissie, maar dat ook personen die docent of emeritus hoogleraar zijn, lid kunnen worden van de commissie.

47. Artikel 7 van de euthanasiewet preciseert het verplichte registratiedocument. Artikel 7 lid 1 euthanasiewet stelt dat de FCEE een registratiedocument opstelt en ter beschikking stelt dat door elke arts moet worden ingevuld telkens als die euthanasie toepast. Dat document bestaat volgens artikel 7 euthanasiewet uit twee delen, waarbij DEEL I door de arts moet worden verzegeld. Die verzegeling wordt vereist, vermits dat deel de persoonlijke gegevens, zoals naam, voornaam, woonplaats, registratienummer bij het RIZIV en/of de hoedanigheden, van de patiënt, behandelende arts, geraadpleegde arts(en), de vertrouwenspersoon en/of de apotheker bevat. Artikel 7 euthanasiewet bevat namelijk de volgende opsomming van vereiste gegevens voor dat DEEL I:

1° de naam, de voornamen en de woonplaats van de patiënt

¹²⁵RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 48, randnummer 26.2, geraadpleegd op 5 november 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

¹²⁶Wet van 6 januari 2014 tot wijziging van diverse wetten ten gevolge van de hervorming van de Senaat, *BS* 31 januari 2014, 8713-8718.

¹²⁷Wet van 16 juni 2016 tot wijziging van de wet 28 mei 2002 betreffende de euthanasie wat de samenstelling van de Federale Controle- en Evaluatiecommissie betreft, *BS* 30 juni 2016, 39646.

2° de naam, de voornamen, het registratienummer bij het RIZIV en de woonplaats van de behandelende arts

3° de naam, de voornamen, het registratienummer bij het RIZIV en de woonplaats van de arts(en) die over het euthanasieverzoek is (zijn) geraadpleegd

4° de naam, de voornamen, de woonplaats en de hoedanigheid van alle personen die de behandelende arts heeft geraadpleegd, en de data van deze raadplegingen

5° indien er een wilsverklaring is waarin een of meer vertrouwenspersonen worden aangewezen, de naam en de voornamen van de betrokken vertrouwensperso(o)n(en).

6° de naam, de voornamen, het registratienummer bij het RIZIV en het adres van de apotheker die het euthanaticum heeft afgeleverd, de afgeleverde producten en hun hoeveelheid en eventueel het overschot dat aan de apotheker werd terugbezorgd.

48. Datzelfde artikel 7 euthanasiewet beklemt dat DEEL I vertrouwelijk is en door de arts wordt overgezonden aan de commissie. Een mogelijke inzage kan enkel na een daartoe strekkende beslissing door de commissie. Voor haar evaluatietask kan de commissie zich hier sowieso niet op baseren. Bij artikel 7 had de Raad van State enkel inhoudelijk advies tot verdere precisering van “de beslissing”, maar dat werd niet gevolgd.¹²⁸ Ook het tweede deel is volgens artikel 7 euthanasiewet vertrouwelijk, maar bevat bijkomende informatie. Die informatie betreft meer de beantwoording aan de voorwaarden voor een wettelijke euthanasie. Dat tweede deel bevat namelijk volgende gegevens:

1° het geslacht, de geboortedatum en de geboorteplaats van de patiënt en, met betrekking tot de *minderjarige patiënt*, of hij ontvoegd was.

2° de datum, de plaats en het uur van overlijden

3° de aard van de ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening waaraan de patiënt leed

4° de aard van de aanhoudende en ondraaglijke pijn

5° de redenen waarom dit lijden niet gelenigd kon worden

6° op basis van welke elementen men zich ervan heeft vergewist dat het verzoek vrijwillig, overwogen en herhaald is en niet tot stand is gekomen als gevolg van enige externe druk

7° of aangenomen kon worden dat de patiënt binnen afzienbare termijn zou overlijden

8° of er een wilsverklaring is opgemaakt

9° de procedure die de arts gevolgd heeft

10° de hoedanigheid van de geraadpleegde arts of artsen, het advies en de data van die raadplegingen

11° de hoedanigheid van de personen die door de arts geraadpleegd zijn en de data van die raadplegingen

12° de wijze waarop de euthanasie is toegepast en de gebruikte middelen.

2.4.8 Werking Commissie

49. Vervolgens bepaalt artikel 8 euthanasiewet dat de commissie het volledige overgezonden registratiedocument onderzoekt en daarbij op basis van het tweede deel van dat registratiedocument nagaat of de aangegeven euthanasie uitgevoerd is volgens de voorwaarden en door de wet vastgelegde

¹²⁸RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 48, randnummer 27.2, geraadpleegd op 5 november 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

procedure. Als daarover twijfel bestaat bij de commissie, kan die commissie bij gewone meerderheid besluiten tot opheffing van de anonimiteit bij dat dossier. Dan wordt kennisgenomen van DEEL I van het registratiedocument, met de persoonsgegevens. Ook kan de commissie dan elk element uit het medisch dossier dat betrekking heeft op die euthanasie opvragen en daar kennis van nemen. Na analyse van het dossier en de geraadpleegde stukken, spreekt de commissie zich na ten laatste twee maanden uit over de wetsconformiteit van de euthanasie. Als bij een tweederde-meerderheid wordt besloten tot een gebrek aan naleving van de door de euthanasiewet bepaalde voorwaarden, zendt de commissie het dossier over aan de procureur des Konings van de plaats van het overlijden van de patiënt. Bij eventuele persoonlijke betrokkenheid van een lid van de commissie, zal dat lid zich verschonen of gewraakt kunnen worden bij de behandeling van die specifieke zaak. Die persoonlijke betrokkenheid wordt duidelijk na het opheffen van de anonimiteit van DEEL I en betekent een mogelijk gevaar voor de onafhankelijkheid of onpartijdigheid van het oordeel van dat lid van de commissie. De wet bepaalt niet dat de arts van de mogelijke schendingen op de hoogte wordt gesteld, terwijl dat wel een advies was van de Raad van State.¹²⁹

50. Artikel 9 euthanasiewet verplicht de commissie om ten behoeve van de Wetgevende Kamers, de Kamer en de Senaat, tweejaarlijks, te beginnen vanaf twee jaar na de inwerkingtreding van de euthanasiewet, enkele verslagen ter beschikking te stellen. Meer concreet is een statistisch verslag vereist waarin de informatie uit DEEL II van het volledige registratiedocument is verwerkt. Ook is een verslag vereist waarin de toepassing van de wet wordt aangegeven en geëvalueerd en in voorkomend geval ook een stuk met aanbevelingen die volgens de commissie kunnen leiden tot een wetgevend initiatief en/of andere maatregelen die de uitvoering van deze wet betreffen. Artikel 9 lid 1 euthanasiewet omschrijft dat met de vereiste dat de commissie:

- a) een statistisch verslag opstelt waarin de informatie is verwerkt uit het tweede deel van het volledig ingevulde registratiedocument dat de artsen overeenkomstig artikel 8 hebben overgezonden;
- b) een verslag opstelt waarin de toepassing van de wet wordt aangegeven en geëvalueerd;
- c) in voorkomend geval, aanbevelingen opstelt die kunnen leiden tot een wetgevend initiatief en/of andere maatregelen inzake de uitvoering van deze wet.

51. Artikel 9 lid 2 euthanasiewet bepaalt dat de commissie voor het uitvoeren van die opdrachten alle bijkomende inlichtingen mag inwinnen bij de verschillende overheidsdiensten en andere instellingen. De verstrekte inlichtingen zijn echter wel vertrouwelijk. Die stukken mogen volgens artikel 9 lid 3 euthanasiewet niet de identiteit vermelden van de personen die genoemd worden in de dossiers die de commissie zijn overgezonden in het kader van haar taak als Controlecommissie zoals bepaald in artikel 8 euthanasiewet. Daarnaast bepaalt artikel 9 lid 4 euthanasiewet dat de commissie kan besluiten om aan universitaire onderzoeksteams statistische en zuiver technische gegevens mee te delen als die onderzoeksteams daartoe een gemotiveerd verzoek doen. Persoonsgegevens zijn daarbij echter uitgesloten. Ook kan de commissie deskundigen horen. Over artikel 9 van de euthanasiewet had de Raad van State bij haar advies geen specifieke opmerkingen.

¹²⁹RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 48, randnummer 28.1, geraadpleegd op 5 november 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

52. Na artikel 9 euthanasiewet volgen met artikelen 10 t.e.m. 13 euthanasiewet nog verschillende korte bepalingen over de FCEE. Zo stelt artikel 10 euthanasiewet dat de Koning bij Koninklijk Besluit een administratief kader ter beschikking stelt voor de opdrachten van de commissie en dat ook de formatie en het taalkader van het administratief personeel bij Koninklijk Besluit worden vastgelegd, na overleg in de Ministerraad en op voordracht van de ministers voor Volksgezondheid en Justitie. Artikel 11 euthanasiewet bepaalt de verdeling van de werkingskosten, personeelskosten en de vergoeding van haar leden en verdeelt die over de begrotingen van de ministers van Volksgezondheid en Justitie. Artikel 12 euthanasiewet beklemtoont de geheimhoudingsverplichting voor iedereen die meewerkt aan de toepassing van de euthanasiewet met de toepassing van artikel 458 Strafwetboek als mogelijke sanctie.

53. Artikel 13 euthanasiewet sluit de bespreking van de FCEE af met de bepaling dat binnen de termijn van zes maanden na het indienen van het eerste verslag en van de aanbevelingen (als die er zijn) uit artikel 9 euthanasiewet daarover een debat plaatsvindt in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Die termijn wordt echter geschorst gedurende de mogelijke periode van ontbinding van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de periode waar er geen Regering is die het vertrouwen geniet van de Kamer. Hoofdstuk V/1 euthanasiewet bepaalt met artikel 13/1 en artikel 13/2 euthanasiewet dat de Koning een vergoeding en de daarbij horende bedragen, modaliteiten, voorwaarden en betalingsregels kan voorzien voor de arts die de euthanasie toepast respectievelijk dat de kosten voor die vergoedingen worden aangerekend op de jaarlijkse globale begrotingsdoelstellingen van de verzekering voor geneeskundige verzorging van het RIZIV. Ook hier was eerst de Senaat bevoegd, maar werd die bevoegdheid later doorgegeven aan de Kamer na de Wet van 6 januari 2014 tot wijziging van diverse wetten ten gevolge van de hervorming van de Senaat.

2.4.9 Gewetensvrijheid arts

54. Hoofdstuk VI, het zevende hoofdstuk, van de euthanasiewet bevat nog een aantal bijzondere bepalingen. Zo stelt artikel 14 euthanasiewet dat het verzoek en de wilsverklaring uit de artikelen 3 en 4 euthanasiewet geen dwingende waarde hebben, dat geen arts kan gedwongen worden tot de uitvoering van euthanasie en ook geen andere persoon tot medewerking kan worden gedwongen. Daarnaast mag geen enkele clausule een arts beletten tot de toepassing van euthanasie en is de doorverwijzingsplicht naar een andere arts bij gewetensbezwaren (en daarbij de mededeling van de weigeringsredenen binnen de zeven dagen) en de verplichte optekening daarvan in het medisch dossier bepaald. Vervolgens worden de verdere modaliteiten van die doorverwijzing beschreven. Artikel 14 lid 4 euthanasiewet handelt over het verbod op een dergelijke clausule en stelt dat geen enkele, al dan niet schriftelijke, clausule een arts mag beletten om, met respect en inachtneming van de wettelijke vereisten en voorwaarden, euthanasie toe te passen. Die bepaling werd toegevoegd met artikel 3 van de Wet van 15 maart 2020 tot wijziging van de wetgeving betreffende de euthanasie.

Die Wijzigingswet wijzigde nog een aantal bepalingen uit datzelfde artikel 14 euthanasiewet. Die wijzigingen handelen eigenlijk samen over de doorverwijzingsplicht van de weigerende arts. Meer specifiek werd de oorspronkelijk tekst gewijzigd en aangevuld tot

“Weigert de geraadpleegde arts op grond van zijn gewetensvrijheid euthanasie toe te passen, dan moet hij dit de patiënt of de eventuele vertrouwenspersoon tijdig en ten laatste binnen zeven dagen na de eerste formulering van het verzoek laten weten, waarbij hij de redenen van zijn weigering toelicht en patiënt of de vertrouwenspersoon doorverwijst naar een andere door de patiënt of door de vertrouwenspersoon aangewezen arts. Weigert de geraadpleegde arts euthanasie toe te passen op een medische grond, dan dient hij dit de patiënt of de eventuele vertrouwenspersoon tijdig te laten weten, waarbij hij de redenen van zijn weigering toelicht. In dat geval wordt die medische grond opgetekend in het medisch dossier van de patiënt.”¹³⁰

Ook de plicht uit artikel 14 lid 7 euthanasiewet werd met dezelfde Wijzigingswet toegevoegd en stelt dat de weigerende arts de patiënt of diens vertrouwenspersoon in elk geval de contactgegevens moet bezorgen van een centrum of een vereniging die in euthanasierecht zijn gespecialiseerd en dat die arts het medisch dossier van de patiënt binnen de termijn van vier dagen moet overdragen aan een andere arts als de patiënt of de vertrouwenspersoon daarom vraagt of gevraagd heeft. De financiële bepalingen werden toegevoegd aan de euthanasiewet door middel van artikel 148 van de Wet¹³¹ van 18 mei 2022 houdende diverse dringende bepalingen inzake gezondheid.

55. Artikel 15 euthanasiewet bepaalt dat de persoon die gestorven is ten gevolge van een toepassing van de euthanasiewet, geacht wordt een natuurlijke dood te zijn gestorven. Dat zorgt voor duidelijkheid voor overeenkomsten waarbij de patiënt partij was, met name de verzekeringsovereenkomsten. De toepassing van artikel 909 oud Burgerlijk Wetboek wordt met artikel 15 euthanasiewet uitgebreid naar het door artikel 3 euthanasiewet aangehaalde verplegend team. Artikel 16 euthanasiewet bepaalt de inwerkingtreding van de euthanasiewet, ten laatste drie maanden na de bekendmaking in het Belgisch Staatsblad. Voor de laatste artikelen van de euthanasiewet had de Raad van State geen inhoudelijke adviezen meer. Voor artikel 15 euthanasiewet werd wel nog een wetgevingstechnisch voorstel gedaan met het voorstel om artikel 909 oud Burgerlijk Wetboek rechtstreeks aan te passen en de toepassing niet uit te breiden via de euthanasiewet, maar dat werd toen niet gevolgd.¹³² Artikel 15 euthanasiewet breidt die toepassing namelijk uit.

3. Grondwettelijke Kritiek bij de euthanasiewet

3.1 Prejudiciële vragen aan Grondwettelijk Hof

56. Zoals bij de probleemstelling (*supra* 11, nr. 9) reeds is aangehaald, heeft de zaak Tine Nys via de procedure voor de burgerlijke rechter geleid tot een prejudiciële vraagstelling voor het Grondwettelijk Hof.

¹³⁰Wet van 15 maart 2020 tot wijziging van de wetgeving betreffende de euthanasie, BS 23 maart 2020, 16623-16624.

¹³¹Wet van 18 mei 2022 houdende diverse dringende bepalingen inzake gezondheid, BS 30 mei 2022, 45174-45209.

¹³²RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 49, randnummer 29, geraadpleegd op 5 november 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

De uitspraak¹³³ van het Grondwettelijk Hof van 20 oktober 2022 behandelde de twee prejudiciële vragen die tijdens de rechtszaak voor de rechtbank van eerste aanleg van Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde aan bod waren gekomen en van daaruit doorverwezen waren naar het Grondwettelijk Hof. Uit het onderwerp¹³⁴ van het arrest van het Grondwettelijk Hof bleken de oorsprong en de inhoud van de prejudiciële vragen die werden gesteld aan het Hof. De vraag aan het Grondwettelijk Hof om een antwoord te verstrekken op de twee gestelde prejudiciële vragen kwam er bij vonnis van 12 oktober 2021 van de Rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde. Dat vonnis bevatte de twee prejudiciële vragen voor het Grondwettelijk Hof:

“Schendt artikel 3 van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, zoals van toepassing vóór de wijziging door de wet van 28 februari 2014, de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met artikel 6 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, doordat elke schending van de voorwaarden en de procedures uit de artikelen 3 en 5 van voornoemde euthanasiewet een inbreuk uitmaakt op artikel 397 van het Strafwetboek, ongeacht de aard van geschonden voorwaarde of procedure, terwijl er minstens een onderscheid kan worden gemaakt tussen de categorieën van personen die de inhoudelijke voorwaarden schenden en de categorieën van personen die procedurele voorwaarden van de euthanasiewet schenden?”¹³⁵

“Schendt artikel 3 van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, zoals van toepassing vóór de wijziging door de wet van 28 februari 2014, de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met artikel 6 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, doordat de handeling van een arts die op uitdrukkelijk verzoek van een handelingsbekwame meerderjarige persoon een stof toedient aan die persoon, waardoor het leven van die persoon wordt beëindigd en waarbij het oogmerk om te doden in hoofde van de arts enkel is ingegeven door het verzoek van die persoon om een einde te stellen aan diens aanhoudend ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat medisch niet gelenigd kan worden, wordt gelijkgesteld met de handeling van om het even welke persoon die een andere persoon doodt, met het oogmerk om te doden, door een stof toe te dienen die de dood teweegbrengt, en dit wanneer de arts bij zijn handeling niet alle voorwaarden en procedures heeft nageleefd die voorgeschreven zijn door de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie?”¹³⁶

3.2 Betrokken partijen

57. Bij de procedure voor het Grondwettelijk Hof waren drie partijen betrokken, namelijk de eisende burgerlijke partijen uit de oorspronkelijk burgerrechtelijke zaak, S.N., L.N., G.N. en B.N., de verwerende partij uit de oorspronkelijke burgerrechtelijke zaak voor de rechter van eerste aanleg, afdeling

¹³³Uitspraak GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022.

¹³⁴GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 1, overw. I.

¹³⁵GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 1, overw. I.

¹³⁶GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 1, overw. I.

Dendermonde, J. V.H., en de Ministerraad.¹³⁷ De oorspronkelijke eisers en verweerder werden bijgestaan en vertegenwoordigd door respectievelijk advocaat J. Van Cauter en advocaten W. Van Steenbruggen en J. Vande Lanotte voor de procedure voor het Grondwettelijk Hof. De Ministerraad werd bijgestaan en vertegenwoordigd door advocaten S. Ronse en G. Vyncke. Vermits daar door verschillende partijen om werd verzocht, werd er door het Hof een openbare terechtzitting gehouden op 12 oktober 2022.

3.3 Herhaling van aanleiding

58. Bij aanvang van de procedure voor het Grondwettelijk Hof werden eerst de feiten en de oorspronkelijke rechtspleging kort herhaald door het Hof.¹³⁸ Daar werd aangehaald dat T.N. 27 april 2010 overleden was ten gevolge van een euthanasie die door J. V.H. werd uitgevoerd. Als gevolg van die uitgevoerde euthanasie werd op 5 januari 2011 een klacht met burgerlijkepartijstelling ten aanzien van onder meer J. V.H. ingediend. De oorzaak was het vermoeden van niet-naleving van alle verplichte vormvereisten die de euthanasiewet stelt. Die klacht resulteerde in een gerechtelijk onderzoek en later een assisenzaak voor het Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen. De tenlastelegging voor het Hof van Assisen was doodslag door vergiftiging, maar daarvoor werd op 31 januari 2020 de vrijspraak uitgesproken. Het Hof van Assisen oordeelde namelijk dat er ten aanzien van J. V.H. redelijke twijfel bestond of hij de vereisten zou hebben miskend en dat de vrijspraak bijgevolg de enige juiste optie was.

59. Over kennisname van mogelijke burgerlijke vorderingen verklaarde het Hof van Assisen zich op 12 februari 2020 onbevoegd, vermits er op strafrechtelijk vlak geen veroordeling had plaatsgevonden. De burgerlijke partijen tekenden zowel tegen het arrest van 31 januari 2020 als het arrest van 12 februari 2020 Cassatieberoep aan. Met een arrest van 15 september 2020 heeft het Hof van Cassatie geoordeeld dat de strafrechtelijke vrijspraak van J. V.H. niet afdoende gemotiveerd werd en dat de onbevoegdverklaring voor de burgerlijke gevolgen bijgevolg niet naar recht verantwoord was.¹³⁹ Ten gevolge daarvan verwees het Hof van Cassatie de ondertussen tot burgerrechtelijke gevolgen beperkte zaak naar de Rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde. Bij vonnis van 12 oktober 2021 oordeelde die Rechtbank van eerste aanleg dat de twee prejudiciële vragen eerst dienden te worden beantwoord alvorens de Rechtbank uitspraak kon doen.

3.4 Standpunten contra schending

60. De betrokken partijen zetten voor het Grondwettelijk Hof uitgebreid hun standpunten uiteen over de prejudiciële vragen die voorlagen.¹⁴⁰ Daarbij zijn twee uitgesproken standpunten te onderscheiden, namelijk enerzijds dat er een schending zou zijn van het non-discriminatiebeginsel en anderzijds dat er daarvan geen schending zou zijn. De oorspronkelijke burgerlijke partijen en de Ministerraad verdedigden het standpunt dat er wel een schending zou zijn. J. V.H. verdedigde daartegenover dat er wel een schending

¹³⁷GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 2.

¹³⁸GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 3, overweg. II.

¹³⁹M. DE HERT, "Twijfel over de schuld van een arts die euthanasie heeft uitgevoerd, en die aanleiding heeft gegeven tot diens vrijspraak, moet gemotiveerd worden", TvG 2020-2021, 338-340.

¹⁴⁰GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 3, overweg. III.A.

zou zijn. De Ministerraad maakte eerst haar standpunt duidelijk, dat de eerste prejudiciële vraag ontkennend diende te worden beantwoord. Daarmee schoof de Ministerraad als standpunt naar voor dat er volgens de overheid, vertegenwoordigd door de Ministerraad, geen sprake was van een schending van het gelijkheidsbeginsel of het non-discriminatiebeginsel zoals bevraagd door de prejudiciële vragen die aan het Hof gesteld werden door de verwijzende rechter.¹⁴¹ De oorspronkelijke burgerlijke partijen sloten bij dat standpunt aan tijdens de procedure voor het Grondwettelijk Hof.¹⁴² De analyse betreft de eerste prejudiciële vraag. De vraag is bijgevolg of de gelijke behandeling tussen schending van enerzijds ‘inhoudelijke’ en anderzijds ‘procedurele’ voorwaarden Grondwetsconform is. De partijen voor het Grondwettelijk Hof hanteren zelf een onderscheid tussen ‘materiële’ en ‘procedurele’ voorwaarden.

61. De Ministerraad ziet namelijk geen wezenlijk verschil tussen de situaties waarbij een arts enerzijds procedurele voorwaarden miskent of anderzijds materiële voorwaarden miskent.¹⁴³ Volgens (vaste rechtspraak van het Grondwettelijk Hof over) het non-discriminatiebeginsel¹⁴⁴ moeten gelijke¹⁴⁵ situaties gelijk worden behandeld en verschillende¹⁴⁶ situaties verschillend. Ook moet er bij verschillende behandeling sprake zijn van noodzakelijkheid, pertinentie of doeltreffendheid en voornamelijk (waarover het meest betwisting is) proportionaliteit of evenredigheid, met het evenredigheidsbeginsel dat geacht wordt impliciet te zijn vervat in het gelijkheidsbeginsel uit artikel 10 van de Grondwet.¹⁴⁷ Volgens het standpunt van de Ministerraad dat de situaties gelijkaardig zijn, is een gelijke behandeling vereist. Daarnaast haalt de Ministerraad aan dat de (oorspronkelijke) euthanasiewet geen onderscheid maakt tussen procedurele voorwaarden en materiële voorwaarden.

62. De euthanasiewet bevat inderdaad geen expliciet onderscheid tussen procedurele en materiële voorwaarden. De parlementaire voorbereiding van de euthanasiewet toont echter wel de bedoeling van de wetgever aan om dat onderscheid wel degelijk te maken. Uit de artikelsgewijze bespreking, meer specifiek van artikel 3, van het voorstel tot de euthanasiewet wordt gesteld dat het inlichten van de patiënt over zijn gezondheidstoestand en het meer algemeen informerend gesprek de eerste procedurele voorwaarde is.¹⁴⁸ Ook bij de bespreking van de verenigbaarheid van euthanasie en het recht op leven door de Raad van State,

¹⁴¹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 3, overweg. III.A.1.1.

¹⁴²GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 4, overweg. III.A.2.1.

¹⁴³GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 3, overweg. III.A.1.2.

¹⁴⁴Uit de toelichting bij artikel 11 Grondwet: X, “Vaste rechtspraak van het Grondwettelijk Hof”, *SenLex*, geraadpleegd op 16 maart 2023 via https://senlex.senate.be/nl/dia/structure/str_64/article/art_39_nl_2014-01-06/element/el_115/annotation/anno_228.

¹⁴⁵RvS (afd. bestuursrechtspraak) 30 januari 2017, nr. 237.209, Van Hoobrouck d’Aspre tegen het Vlaamse Gewest, geraadpleegd op 16 maart 2023 via <http://www.raadvst-consetat.be/Arresten/237000/200/237209n.pdf#xml=http://www.raadvst-consetat.be/apps/dtsearch/getpdf.asp?DocId=36534&Index=c%3a%5csoftware%5cdtsearch%5cindex%5ccarrets%5fnl%5c&HitCount=1&hits=2b4e+&01054512018914>.

¹⁴⁶GwH 4 maart 2021, nr. 37/2021, vzw Kamer van Arbitrage en Bemiddeling en Olivier Domb tegen de Ministerraad, geraadpleegd op 16 maart 2023 via <https://www.const-court.be/public/n/2021/2021-037n.pdf>.

¹⁴⁷P. POPELIER, *Procederen voor het Grondwettelijk Hof*, Antwerpen, Intersentia 2008, 149-150.

Rb. Dendermonde 12 oktober 2021, Griffienummer 3310/2021, S. Nys tegen J. Van Hove, onuitg., griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, blad 38, randnummer 7 (euthanasiedossierstudie).

¹⁴⁸Wetsvoorstel (P. MAHOUX) betreffende de euthanasie, *Parl.St. Senaat*, 1999-2000, nr. 2-244/1.

is er een zeker onderscheid te zien.¹⁴⁹ Daar haalt de Raad van State aan dat euthanasie geen bedreiging vormt van het recht op leven, vermits de depenalisering maar mogelijk is als aan bepaalde voorwaarden is voldaan. Daar worden echter voornamelijk inhoudelijke of materiële voorwaarden beklemtoond. De Raad van State haalt namelijk aan dat de depenalisering van euthanasie slechts mogelijk is bij vervulling van verschillende voorwaarden. De voorwaarden die daar worden aangehaald door de Raad van State zijn die uit artikel 3 §1, ten derde van het toenmalig voorstel tot euthanasiewet, artikel 4 §1, eerste lid en artikel 4 §2, eerste lid van het toenmalig voorstel tot euthanasiewet. De Raad van State beklemtoont daarbij echter telkens de ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens bevestigde met de uitspraak¹⁵⁰ Mortier tegen België dat de euthanasiewet geen schendig uitmaakte van het door het EVRM beschermde recht op leven.

63. In ondergeschikte orde haalt de Ministerraad aan dat een verschillende behandeling redelijk te verantwoorden is en dat er bijgevolg geen onverenigbaarheid zou zijn met het gelijkheidsbeginsel en non-discriminatiebeginsel.¹⁵¹ Die redelijke verantwoording beargumenteert de Ministerraad met het aanvoeren van een, volgens hem, legitieme doelstelling, van noodzakelijkheid en van proportionaliteit.¹⁵² Die drie zaken zijn namelijk vereist om een gerechtvaardigde uitzondering te kunnen bekomen op Grondwettelijke beginselen. De doelstellingen die worden aangevoerd door de Ministerraad zijn enerzijds het bieden van rechtszekerheid aan de arts die euthanasie uitvoert en anderzijds het verzekeren van respect voor de wil van de patiënt.¹⁵³ Volgens de Ministerraad is een gelijke behandeling van elke situatie waar voorwaarden, of ze nu procedureel of materieel zijn, noodzakelijk voor het vervullen van die doelstellingen.¹⁵⁴ Gelet op het uitzonderlijke karakter van euthanasie, vindt de Ministerraad het respecteren van alle voorwaarden namelijk essentieel. Daarnaast haalt de Ministerraad ook aan dat de gelijke behandeling geen disproportionele gevolgen teweegbrengt. De voorwaarden waaraan dient voldaan te zijn, worden namelijk gezien als het absolute minimum om van euthanasie en bijgevolg van depenalisering te kunnen spreken.¹⁵⁵

64. Rechtszekerheid is wel degelijk een essentieel aspect van de rechtsstaat.¹⁵⁶ Dat wordt bevestigd door rechtspraak¹⁵⁷ van het Hof van Justitie, waaruit blijkt dat rechtszekerheid één van de beginselen is die de rechtsstaat mee vormt. Rechtszekerheid is zowel een nationaal als internationaal rechtsbeginsel.¹⁵⁸ Een

¹⁴⁹RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 17, randnummer 9.1, geraadpleegd op 17 november 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

¹⁵⁰EHRM (Derde sectie) 4 oktober 2022, nr. 78017/17, Mortier tegen België, geraadpleegd op 13 maart 2023 via <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-219559%22%5D%7D>.

¹⁵¹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 3; overweg. III.A.1.3.

¹⁵²Grondwettelijkheidsprincipes uit uitspraak: Rb. Brussel 24 juni en 21 maart 2016, AR 2014/6452/A en AR 2014/5591/A, geraadpleegd op 21 maart 2023 via <https://www.vlaanderen.be/vlaamse-belastingdienst/is-de-berekeningswijze-van-de-planbatenheffing-in-strijd-met-het-gelijkheidsbeginsel>.

¹⁵³GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 4, overweg. III.A.1.4.

¹⁵⁴GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 4, overweg. III.A.1.5.

¹⁵⁵GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 4, overweg. III.A.1.6.

¹⁵⁶EXPERTISECENTRUM EUROPEES RECHT, “De rechtsstaat: beginselen en bedreigin”, *Nederlands Ministerie van Buitenlandse Zaken*, geraadpleegd op 14 augustus 2022 via <https://ecer.minbuza.nl/ecer/dossiers/rechtsstaat-in-de-eu/de-rechtsstaat-beginselen-en-bedreiging>.

¹⁵⁷HvJ (Derde Kamer) 12 november 1981, nrs. C-212/80 – C-217/80.

¹⁵⁸P. POPELIER, “Beginselen van behoorlijke wetgeving in de rechtspraak”, *TPR* 1995, p. 1076, randnummer 36.

verdere argumentatie over of verduidelijking van het uitzonderlijke karakter van euthanasie of de reden omwille van dewelke het respecteren van alle voorwaarden daarvoor essentieel zijn, werd door de Ministerraad echter niet gegeven.

65. De burgerlijke partijen voegen daaraan bijkomend toe dat de procedurele voorwaarden volgens hen onlosmakelijk verbonden zijn met de materiële voorwaarden.¹⁵⁹ Daarenboven heeft de wetgever volgens hen doelbewust geen onderscheid willen maken met betrekking tot de aard van de voorwaarden om discriminatie te vermijden. Om dat te onderbouwen, verwijzen ze naar een concreet gedeelte van een parlementair stuk¹⁶⁰ waar dat zou moeten worden bewezen. Ook halen zij aan dat het recht op leven dermate fundamenteel is dat een dergelijke strikte voorwaardenvereiste gerechtvaardigd zou zijn.

66. Uit het aangevoerde parlementair stuk wordt echter slechts duidelijk dat een lid van mening is dat er geen nieuwe discriminaties mogen worden aangebracht. Tegelijk wordt er echter bij vermeld dat dat een nieuwigheid is en onmiddellijk daarna wordt een ander standpunt van een vorige spreekster weergegeven die wel een onderscheid maakt tussen procedurele voorwaarden en grondvoorwaarden.¹⁶¹ Uit het advies van de Raad van State over de euthanasiewet blijkt eveneens over het recht op leven een genuanceerder beeld in de context van euthanasie.¹⁶² Daar wordt namelijk gesteld dat de depenalisering van euthanasie geen bedreiging van het recht op leven betekent, vermits er aan de algemene strafbaarstelling van doodslag of moord niet wordt geraakt. Het EHRM zorgde met het arrest Mortier voor bevestiging dat de euthanasiewet het recht op leven respecteert.¹⁶³ Het onttrekken van euthanasie aan het strafrecht is namelijk een beperkte uitzondering waarbij de algemene strafbaarstelling onveranderd blijft en het recht op leven bijgevolg nog steeds beschermd wordt. Een mogelijk onderscheiden strafmaat voor materiële en procedurele voorwaarden doet geen afbreuk aan het uitzonderlijke karakter van de euthanasie-uitzondering.

67. De mogelijke evenredigheid werd verder uitgewerkt door de burgerlijke partijen uit de burgerlijke verwijzende rechtszaak.¹⁶⁴ Volgens die burgerlijke partijen lag aan de basis van de wetgeving een belangenafweging door de wetgever tussen enerzijds het recht op zelfbeschikking en anderzijds het recht op leven en het verbod om te doden. Die belangafweging resulteerde volgens de oorspronkelijke burgerlijke partijen in een gebrek aan onderscheid tussen procedurele en materiële voorwaarden voor euthanasie. Daarbij halen de oorspronkelijke burgerlijke partijen ook aan dat het uitdrukkelijk de bedoeling was van de wetgever om een uitzondering te voorzien door een specifieke wet die een wettelijke machtiging zou

¹⁵⁹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 4, overweg. III.A.2.2.

¹⁶⁰*Hand. Senaat 2000-2001*, 9 juli 2001, nr. 2-244/22, 1177.

¹⁶¹*Ibid.*

¹⁶²RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 16-18, randnummer 9.1, geraadpleegd op 17 november 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

¹⁶³EHRM (Derde sectie) 4 oktober 2022, nr. 78017/17, Mortier tegen België, geraadpleegd op 13 maart 2023 via <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-219559%22%5D%7D>.

¹⁶⁴GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 4, overweg. III.A.2.3.

verlenen en om geen nieuwe strafbepaling te voorzien voor het Strafwetboek. Ook daarvoor verwijzen de oorspronkelijke burgerlijke partijen naar de parlementaire voorbereidingen van de wet.¹⁶⁵

68. Daar werd inderdaad door één persoon, Jef Valkeniers (VLD), aangehaald dat hij het niet nodig vond een bijkomende strafbepaling te voorzien voor euthanasie in het Strafwetboek. Onmiddellijk daarna werd echter door een andere persoon, Annemie Van de Casteele (VU&ID), vermeld dat zij zich gedeeltelijk aansloot bij de visie van Luc Goutry (CD&V) en zoals hem vond dat er wél een afzonderlijke strafbaarstelling en bijhorende verschoningsgronden moesten worden opgenomen in het Strafwetboek.¹⁶⁶ Luc Goutry vond namelijk dat het wetsontwerp een hiaat vertoonde, vermits er wel stond dat de arts geen misdrijf pleegde als hij zich aan de wettelijke voorwaarden hield, maar nergens stond welk misdrijf hij pleegde als hij zich niet aan die wettelijke voorwaarden hield.¹⁶⁷ Hij kaartte toen al aan dat de kwalificatie en toepasselijke straf precies moesten worden omschreven om de rechtszekerheid te vrijwaren en opteerde daarbij voor inschrijving in het Strafwetboek. Duidelijk valt bijgevolg wel te stellen dat er discussie was over een afzonderlijke strafbepaling en dat het bijgevolg niet dé bedoeling van dé wetgever was om dat niet te doen. Uit de parlementaire voorbereiding valt geen eensgezind gedeelde bedoeling af te leiden om geen afzonderlijke strafbepaling te voorzien voor euthanasie.

69. Aansluitend bij de reeds uiteengezette verdediging van de evenredigheid, wordt door de burgerlijke partijen nog toegevoegd dat er wel degelijk rekening kan worden gehouden met de zwaarwichtigheid van de tekortkoming aan de euthanasiewet.¹⁶⁸ Voor een eventuele verzending van een dossier naar de Procureur des Konings is bij de FCEE namelijk een tweederdemeerderheid vereist. Daarnaast staat voor de Procureur des Konings ook de seponeringsmogelijkheid open. De burgerlijke partijen halen bijkomend aan dat het uiteindelijke oordeel bij de rechter ligt en dat de betrokken arts zich kan beroepen op de rechtvaardigingsgrond noodtoestand.

70. De seponeringsmogelijkheid is echter een onvoorspelbare beslissing van de Procureur des Konings en biedt bijgevolg niet de garanties die een wettelijke basis wel biedt. Met het aanhalen van de noodtoestand¹⁶⁹ als mogelijke rechtvaardigingsgrond, tonen de burgerlijke partijen ook zelf de problematische situatie aan. De aanleiding voor de euthanasiewet van 28 mei 2002 was volgens het gemeenschappelijk wetsvoorstel¹⁷⁰ namelijk exact het (gedwongen) gebruik van noodtoestand om bij gebrek aan wettelijke basis, euthanasie mogelijk te maken. Daar werd aangehaald dat het begrip noodtoestand subjectief is, verandert volgens de voorliggende zaak en bijgevolg rechtsonzekerheid veroorzaakt. Die rechtsonzekerheid leidde volgens het wetsvoorstel betreffende de euthanasie tot semi-clandestiene praktijken, een onmogelijkheid tot maatschappelijke controle en het bemoeilijken van een diepgaande dialoog tussen patiënt en arts. Daarmee geven de burgerlijke partijen zelf de redenering mee

¹⁶⁵Hand. Kamer 2001-2002, 23 april 2002, nr. 50-1488/009, 354.

¹⁶⁶*Ibid.*

¹⁶⁷*Ibid.*

¹⁶⁸GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 4, overweg. III.A.2.3. tweede lid.

¹⁶⁹D. LUYTEN en M. MAGITS, "Het juridisch begrip Noodtoestand in het Belgisch strafrecht tijdens de repressie van de economische collaboratie na de Tweede Wereldoorlog", *RW* 1994-1995, 417-425.

¹⁷⁰Wetsvoorstel (P. MAHOUX) betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-244/1.

die het startpunt betekende van de euthanasiewet. De noodtoestand werd gebruikt als noodoplossing voor het gebrek aan euthanasiewetgeving, maar bleek onvoldoende rechtszekerheid te garanderen. Volgens de burgerlijke partijen is de noodtoestand de oplossing voor het gebrek aan wettelijk onderscheid tussen soorten voorwaarden, maar de rechtsonzekerheid die voortkomt uit de noodtoestand is nog steeds aanwezig daarbij.

3.5 Standpunten pro schending

71. Daarmee is de argumentatie van de zijde van de Ministerraad en de oorspronkelijke burgerlijke partijen beëindigd en begint de argumentatie van de verweerder bij de oorspronkelijke zaak.¹⁷¹ Het eerste argument dat J. V.H. ontwikkelt, is de volgens hem aanwezige onbestaanbaarheid van de euthanasiewet met het in strafzaken van toepassing zijnde wettigheidsbeginsel.¹⁷² Meer specifiek haalt hij aan dat artikel 3 van de euthanasiewet niet verenigbaar is met artikel 12 en 14 van de Grondwet, artikel 7 EVRM, artikel 49 van het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie¹⁷³ en artikel 15 van het BUPO. Artikel 12 van de Grondwet verzekert de vrijheid van de persoon. Daarbij wordt vermeld dat niemand kan worden vervolgd dan in de gevallen die in de wet bepaald zijn en in de vorm die daar voorgeschreven is. Artikel 14 van de Grondwet stelt dat geen straf kan worden ingevoerd of toegepast dan krachtens de wet. Bij de euthanasiewet heerst echter een zekere onduidelijkheid. In de euthanasiewet zelf zijn die specifieke vormen niet voorgeschreven, maar bij miskenning zou de gewone strafwet terug van toepassing zijn en daar zijn wel duidelijke strafbepalingen voorgeschreven.

Artikel 49 van het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie bevat het Legaliteitsbeginsel en evenredigheidsbeginsel inzake delicten en straffen. Dat artikel 49 van het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie kent een verdere onderverdeling in drie delen. Het eerste deel (artikel 49 lid 1 Handvest van de Grondrechten van de EU) stelt dat niemand mag worden veroordeeld wegens een handelen of nalaten dat geen strafbaar feit naar nationaal of internationaal recht uitmaakte ten tijde van dat handelen of nalaten. Daarnaast bepaalt dat eerste deel dat er geen zwaardere straf mag worden opgelegd dan de straf die van toepassing was ten tijde van dat handelen of nalaten. Een eventueel lichtere straf die dateert van na de gepleegde feiten dient echter wel te worden toegepast. Artikel 49 lid 2 Handvest van de Grondrechten van de EU bevat het tweede deel en voorziet de mogelijkheid om een persoon te berechten en te bestraffen voor het handelen of nalaten dat volgens de erkende algemene beginselen van de volkerengemeenschap op het moment van handelen of nalaten een misdrijf was. Het derde deel (artikel 49 lid 3 Handvest van de Grondrechten van de EU) sluit de bepaling af met het verbod van onevenredigheid. De zwaarte van de straf mag volgens het Handvest niet onevenredig zijn aan het strafbare feit.

Ook artikel 15 BUPO bevat de wettelijkheidsvereiste. Het eerste lid van artikel 15 BUPO stelt dat niemand veroordeeld kan worden wegens een handelen of nalaten dat geen strafbaar feit uitmaakte naar nationaal

¹⁷¹Vanaf GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 5, III.A.3.1.

¹⁷²GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 5, III.A.3.1.

¹⁷³Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie van 12 december 2007, *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen* 18 december 2000, C-364/1.

of internationaal recht ten tijde van dat handelen of nalaten. Ook bevat artikel 15 lid 1 BUPO het verbod van een zwaardere sanctie dan de sanctie die op het moment van het misdrijf van toepassing was. Ook daarbij wordt vermeld dat een lichtere straf wel de voorkeur dient te krijgen als die na het begaan van het misdrijf mogelijk werd gemaakt. Artikel 15 lid 2 BUPO verduidelijkt de afwezigheid van beperkingen tot vonnis of straf voor iemand die schuldig is aan het handelen of nalaten dat ten tijde daarvan strafbaar was volgens de algemene rechtsbeginselen die door de volkerengemeenschap erkend waren.

72. Die bepalingen waarborgen volgens J. V.H. dat het wettigheidsbeginsel in strafzaken wordt gerespecteerd. Dat is volgens hem ook van toepassing wanneer een gedraging wordt gedepenaliseerd.¹⁷⁴ Dat betekent concreet dat de strafwet zo dient te worden geformuleerd dat iedereen bij aanneming van een bepaalde gedraging kan uitmaken of die wel of niet strafbaar is. J. V.H. vindt dat artikel 3 euthanasiewet een tekortkoming aan het wettigheidsbeginsel vertoont, vermits niet wordt aangegeven tot welk misdrijf een inbreuk op de euthanasiewetgeving leidt en welke sancties daaraan verbonden zijn.

73. Uitsluitend afgaand op zijn eerdere omschrijving van het wettigheidsbeginsel, vertoont de argumentatie van J. V.H. een onvolledigheid. Hij stelt namelijk dat enkel moet duidelijk zijn of de gedraging strafbaar is. Dat is echter duidelijk. Vermits de depenalisering enkel geschiedt bij vervulling van alle wettelijke voorwaarden, is het duidelijk dat bij niet-vervulling van alle wettelijke voorwaarden geen depenalisering optreedt en de gedraging bijgevolg (terug) strafbaar is. Het wettigheidsbeginsel is echter ruimer dan dat en houdt ook in dat duidelijk moet zijn welk misdrijf dan gepleegd wordt. Dat wordt inderdaad niet omschreven door de euthanasiewet.

74. J. V.H. verkiest de interpretatie door het verwijzend rechtscollege en ziet zo een schending van het gelijkheidsbeginsel en/of non-discriminatiebeginsel.¹⁷⁵ Volgens hem moet de eerste prejudiciële vraag bijgevolg bevestigend worden beantwoord.¹⁷⁶ Hij ziet ook een duidelijk onderscheid tussen de verschillende voorwaarden uit de euthanasiewet.¹⁷⁷ Hij onderscheidt materiële en procedurele voorwaarden, waarbij de procedurele voorwaarden verder worden verdeeld in nauw verbonden met de materiële voorwaarden en de eerder formalistische voorwaarden.¹⁷⁸ Ten eerste ziet hij de materiële voorwaarden uit de euthanasiewet. Die betreffen de essentie van de euthanasie zoals de uitvoering door een arts en de medisch uitzichtloze toestand van aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden. Ten tweede ziet hij de procedurele voorwaarden die de materiële voorwaarden moeten waarborgen en daarmee bijgevolg nauw verbonden zijn. Een voorbeeld daarbij is de vereiste om een tweede arts te raadplegen. Ten derde definieert hij de volgens hem formele procedurele voorwaarden die geen invloed hebben op de euthanasie voor die wordt uitgevoerd. Als voorbeeld daarbij haalt hij de informatieverstrekking aan de FCEE aan.

¹⁷⁴GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 5, III.A.3.1.

¹⁷⁵GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 5, III.A.3.2.

¹⁷⁶*Ibid.*

¹⁷⁷GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 5, III.A.3.3.

¹⁷⁸GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 5, III.A.3.3. eerste lid.

75. De nauwe verbondenheid tussen de voorwaarden is voor hem geen verantwoording voor gelijke inhoud of gelijke behandeling.¹⁷⁹ Volgens hem is er sprake van een verschillende inhoudelijke draagwijdte en bijgevolg van een nood aan afzonderlijke strafbepalingen.¹⁸⁰ Hij stelt ook dat een miskening van een procedurele voorwaarde niet noodzakelijk leidt tot een tekortkoming aan de materiële voorwaarde(n) voor euthanasie. Daarbij pareert hij ook het argument van de oorspronkelijke tegenpartij dat een gelijke behandeling van elke miskening van een voorwaarde de bedoeling zou zijn geweest van de wetgever, zoals dat door de Ministerraad¹⁸¹ werd verondersteld. Hij maakt namelijk duidelijk dat die veronderstelling niet het te onderzoeken feit is. De taak van het Grondwettelijk Hof is niet het onderzoeken van de bedoeling van de wetgever, maar het onderzoeken van de overeenstemming met de hogere rechtsnormen, hier meer specifiek het evenredigheidsbeginsel.¹⁸²

76. Als bijkomend argument voert J. V.H. aan dat de tegenpartij er ten onrechte vanuit gaat dat uitsluitend het recht op leven dient te worden onderzocht bij de beoordeling van de eerste prejudiciële vraag.¹⁸³ Hij haalt aan dat de wet van 28 mei 2002 over euthanasie, naast het waarborgen van het recht op leven, ook het waarborgen van het zelfbeschikkingsrecht van de patiënt en het rechtszekerheidsbeginsel van de arts als doelstellingen heeft. Als voorbeeld verwijst J. V.H. naar de FCEE die een a posteriori controle beoogt. Zijn argument is dat een controle na de feiten het recht op leven niet als (voornaamste) doelstelling kan hebben, vermits de euthanasie dan al is gebeurd.

77. De ruimere bedoeling van de wetgever vindt bevestiging bij de parlementaire werkzaamheden¹⁸⁴ die aan de euthanasiewet voorafgingen. Zowel de indieners van het wetsvoorstel¹⁸⁵ betreffende de euthanasie als de Raad van State spraken zich uit over de bijkomende doelstellingen naast het recht op leven. Zo stelde de Raad van State dat de verplichting van de overheid om het recht op leven te waarborgen de grenzen van die plicht bereikt als de patiënt dat recht op leven, vertrekkend uit zijn zelfbeschikkingsrecht, zelf gaat uitoefenen door euthanasie te laten uitvoeren. De argumentatie uit zijn gegeven voorbeeld valt echter wel te betwijfelen, vermits het moment van de controle niet noodzakelijk iets zegt over de doelstelling van de wet. Zo gebeurt veel strafrechtelijk onderzoek (bv. bij moord) na de feiten, maar heeft de strafbepaling (bv. moord) ook wel het recht op leven als (voornaamste) doelstelling.

78. Bij zijn argumentatie maakt J. V.H. de vergelijking met de reglementering en sanctievoorziening bij zwangerschapsafbreking.¹⁸⁶ Hij probeert de onevenredigheid van de euthanasiewet aan te tonen door aan te halen dat er bij de reglementering van de zwangerschapsafbreking wel sancties zijn voorzien voor het

¹⁷⁹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 5, III.A.3.3. tweede lid.

¹⁸⁰*Ibid.*

¹⁸¹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 4, III.A.2.2 en III.A.2.3.

¹⁸²GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 5, III.A.3.3. tweede lid.

¹⁸³GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 5, III.A.3.3. derde lid.

¹⁸⁴RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 7-11, randnrs. 5-7, geraadpleegd op 26 november 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>. Wetsvoorstel (P. MAHOUX) betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-244/1.

¹⁸⁵Wetsvoorstel (P. MAHOUX) betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-244/1.

¹⁸⁶GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 5, III.A.3.4. eerste lid.

miskennen van bv. informatieverplichtingen, terwijl die bij de euthanasiewet niet voorzien zijn. Hij beklemtoont dat bij euthanasie elke miskennis van een wettelijke regel onmiddellijk de sanctie van moord of gifmoord tot gevolg heeft. Hij weerlegt daarbij het tegenargument van de zogenaamde buffers die werden aangevoerd door de oorspronkelijke burgerlijke partijen en de Ministerraad die de evenredigheid moesten bewerkstelligen. De oorspronkelijke burgerlijke partijen en de Ministerraad haalden namelijk aan dat de tweederdemeerderheid bij de FCEE, de matigingsbevoegdheid van de strafrechter en de mogelijkheid tot seponering bij de procureur des Konings voldoende waren om de evenredigheid te verzekeren. J. V.H. betwist dat en stelt dat de straf in abstracto evenredig dient te zijn, wat met dergelijke buffers niet wordt gerealiseerd.¹⁸⁷

3.6 Standpunten tweede vraag

79. Vervolgens worden de standpunten over de tweede prejudiciële vraag uiteengezet. Daarbij begint de Ministerraad met het standpunt dat er ook bij de tweede prejudiciële vraag geen probleem is, vermits er geen sprake is van verschillende categorieën.¹⁸⁸ De Ministerraad vindt dat zowel de arts die een niet-correcte euthanasie uitvoert als een andere persoon die opzettelijk iemand anders doodt, zich in dezelfde ongeoorloofde situatie bevinden. Volgens de Ministerraad moet de tweede prejudiciële vraag dan ook ontkennend worden beantwoord. In ondergeschikte orde verwijst de Ministerraad naar de ondergeschikte argumentatie bij de eerste prejudiciële vraag.¹⁸⁹ Daarbij komt de volgens de Ministerraad redelijke verantwoording van gelijke behandeling naar voor. De oorspronkelijke burgerlijke partijen sluiten zich aan bij die argumentatie en voegen toe dat de toestemming van de patiënt geen rechtvaardigingsgrond kan vormen daarbij, vermits het strafrecht en het recht op leven van openbare orde zijn.¹⁹⁰

80. J. V.H. is daarentegen van mening dat de tweede prejudiciële vraag bevestigend dient te worden beantwoord.¹⁹¹ Hij vindt dat het niet redelijk te verantwoorden is dat een arts gelijk zou worden beschouwd als een moordenaar, ook als niet aan alle materiële voorwaarden zou zijn voldaan. Hij haalt namelijk aan dat een arts daarbij ter goeder trouw handelt om leed te beëindigen, terwijl een moordenaar ter kwader trouw handelt. Het moreel bestanddeel is volgens hem bijgevolg fundamenteel verschillend. Het moreel bestanddeel bij moord is echter niet ter kwader trouw zijn, maar de bedoeling hebben om te doden en dat heeft die arts in kwestie ook.

3.7 Wet en context

81. Na de uiteenzetting van de standpunten van de partijen voor het Hof, wordt de wet en de context nog eens kort aangehaald door het Grondwettelijk Hof.¹⁹² Die werden echter reeds bij aanvang (*supra* 17-40, nrs. 17-55) uitgebreid besproken. Voornamelijk de doelstellingen van de euthanasiewet werden door het

¹⁸⁷GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 5-6, III.A.3.4. tweede lid.

¹⁸⁸GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 6, III.A.4.1.

¹⁸⁹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 6, III.A.4.2.

¹⁹⁰GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 6, III.A.5.

¹⁹¹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 6, III.A.6.

¹⁹²GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 6-7, B.1 en B.2.

Grondwettelijk Hof nogmaals uit de parlementaire voorbereidingen naar voor geschoven. Het Grondwettelijk Hof begint de bespreking van de prejudiciële vragen met een aantal aandachtspunten.¹⁹³ Het Hof herhaalt dat de prejudiciële vragen worden gesteld met betrekking tot artikel 3 van de euthanasiewet van 28 mei 2002, zoals die van kracht was voor de wetwijziging van 28 februari 2014. Specifiek dat artikel 3 van de euthanasiewet bepaalt de context, voorwaarden en procedures voor het correct uitvoeren van een euthanasie. Dat artikel 3 euthanasiewet (*supra* 30, nr. 36) wordt integraal herhaald door het Grondwettelijk Hof.¹⁹⁴ Het Grondwettelijk Hof geeft aan dat met die wet van 28 mei 2002 de uitvoering van euthanasie door een arts gedepenaliseerd is als aan de wettelijke voorwaarden en procedures is voldaan.¹⁹⁵ Het Hof haalt ook een stuk aan uit de memorie van toelichting van de euthanasiewet dat stelt dat dat artikel 3 euthanasiewet de voorwaarden vastlegt om euthanasie te kunnen uitvoeren.¹⁹⁶ De indieners gaven daarbij aan dat de dialoog tussen de arts en de patiënt aan de basis lag voor de euthanasie en dat aan hun verantwoordelijkheid niet kon worden geraakt door een derde.

82. Benadrukt wordt daarbij dat die dialoog diepgaand moet zijn en dat daarbij zoveel mogelijk informatie moet worden verstrekt aan de patiënt.¹⁹⁷ Voornamelijk informatie over zijn gezondheidstoestand en de mogelijkheid tot palliatieve zorg worden bedoeld. Volgens de toelichting is dat de bedoeling van de eerste procedurele voorwaarde uit het tweede lid van artikel 3 euthanasiewet. Het gebruik van de benaming procedurele voorwaarde, werd reeds bij de wetsanalyse besproken (*supra* 30, nr. 37). Daarmee geeft de wetgever (bedoeld of onbedoeld) een onderscheid weer tussen materiële en procedurele voorwaarden. Vervolgens herhaalt het Grondwettelijk Hof een groot deel van de wetsanalyse, waarbij nog één zaak bijkomend dient te worden uitgelicht. Uit die parlementaire voorbereiding komt namelijk ook naar voor dat de indieners in de wet alleen procedurele voorwaarden opleggen die er borg voor staan dat de rechten en de wil van de patiënt worden geëerbiedigd.¹⁹⁸ Daar haalt de wetgever namelijk nogmaals zelf de procedurele voorwaarden aan en maakt bijgevolg een (indirect) onderscheid tussen materiële en procedurele voorwaarden. Ook geeft de wetgever (eventueel onbedoeld) aan welke voorwaarden als procedureel dienen te worden beschouwd, vermits gezegd wordt dat de indieners enkel procedurele voorwaarden hebben willen voorzien om de rechten en de wil van de patiënt te waarborgen. Dat kan bijgevolg een indicatie vormen om uit te maken welke voorwaarden materieel zijn en welke procedureel zijn.

83. Het Grondwettelijk Hof haalt ook verdere bepalingen uit de euthanasiewet aan, zoals artikel 5 euthanasiewet.¹⁹⁹ Dat verplicht de arts die een euthanasie heeft uitgevoerd ertoe een volledig ingevuld registratiedocument te bezorgen aan de FCEE. Ook de bepalingen over de samenstelling van de FCEE, de vereiste stukken en de te doorlopen procedures worden uit de wet overgenomen.²⁰⁰ Die werden echter

¹⁹³GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 7, B.3.1. eerste lid.

¹⁹⁴GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 7-9, B.3.1. tweede lid.

¹⁹⁵GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 9, B.3.2.

¹⁹⁶GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 9, B.3.3.

¹⁹⁷GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 10, B.3.3.

¹⁹⁸GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 10, B.3.3. voorlaatste lid.

¹⁹⁹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 10, B.4.1.

²⁰⁰GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 10-11, B.4.1. en B.4.2.

reeds besproken bij de wetsanalyse (*supra* 35-37, nrs. 45-48). Die verdere bepalingen zijn echter niet onmiddellijk voorwerp van de prejudiciële vragen die voor het Grondwettelijk Hof worden behandeld. Het Grondwettelijk Hof haalt ook zelf het initiële wetsvoorstel aan.²⁰¹ Dat wilde de strafrechtelijke gevolgen van euthanasie regelen in het Strafwetboek. Artikel 8 van dat wetsvoorstel²⁰² voorzag namelijk de invoering van een artikel 417bis Strafwetboek. De inhoud van dat bijkomend artikel 417bis Strafwetboek zou zijn dat er geen wanbedrijf of misdaad zou zijn wanneer de feiten uit artikelen 393 Sw. tot 397 Sw. door een arts zouden zijn gepleegd wegens de noodzaak om een einde te maken aan de niet te lenigen, aanhoudende en ondraaglijke pijn of nood van een ongeneeslijk zieke patiënt, als de voorwaarden en procedures van de euthanasiewet zouden zijn nageleefd. Die bepaling was volgens de toelichting²⁰³ de belangrijkste bepaling van het wetsvoorstel, omdat die bepaling ervoor moest zorgen dat de arts die euthanasie toepast geen wanbedrijf of misdaad zou plegen als hij daarbij aan de voorwaarden uit artikel 3 wetsvoorstel²⁰⁴ betreffende de euthanasie had voldaan. De toelichting²⁰⁵ bij het voorstel voor artikel 3 euthanasiewet gaf bijkomende uitleg aan de voorwaarden, waarbij de dialoog en de lijdensstoestand centraal stonden.

84. Bij een later amendement werd echter beslist om het Strafwetboek niet te wijzigen en de depenalisering van euthanasie te regelen in de euthanasiewet zelf.²⁰⁶ De argumentatie die door de indieners werd gegeven was de aanvaardbaarheid.²⁰⁷ De indieners vonden bij hun oorspronkelijke wetsvoorstel dat een wijziging van het Strafwetboek de coherentste, duidelijkste en best verstaanbare oplossing was. Ze waren die overtuiging nog steeds toegedaan bij het amendement. Uit de debatten was echter gebleken dat bij sommigen de vrees bestond dat een dergelijke uitzondering een symbolische waarde zou krijgen. Dat was voor sommigen een onoverkomelijke belemmering, terwijl de wil om aan de onduidelijkheid voor artsen tegemoet te komen, wel breed gedragen was. Om die eensgezindheid te kunnen omzetten naar een wettelijk kader, werd door de indieners de afweging gemaakt tussen de voor hen meest logische optie en de meest aanvaardbare optie. De meest aanvaardbare optie bestond eruit een uitzondering te voorzien in de euthanasiewet zelf en werd uiteindelijk gekozen.

85. Het Grondwettelijk Hof verwijst ook naar het advies van de Raad van State die bevestigt dat er niet aan het recht op leven en de algemene strafrechtelijke bescherming wordt geraakt.²⁰⁸ De depenalisering vindt namelijk slechts plaats als aan de bepaalde voorwaarden uit de euthanasiewet is voldaan. Aan de algemene strafbaarstellingen doodslag of moord wordt bijgevolg niet geraakt. Het handhaven van de algemene strafbaarstelling is voldoende om als overheid een toereikende afschrikking te voorzien tegen de aantastingen aan het recht op leven.²⁰⁹ Ook herhaalde het Grondwettelijk Hof de aanbeveling van de Raad van State om een onderscheid te maken tussen de bestraffingen die van toepassing zijn bij moord of

²⁰¹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 11, B.5.

²⁰²Wetsvoorstel (P. MAHOUX) betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-244/1, 11.

²⁰³Wetsvoorstel (P. MAHOUX) betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-244/1, 7.

²⁰⁴Wetsvoorstel (P. MAHOUX) betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-244/1, 8-9.

²⁰⁵Wetsvoorstel (P. MAHOUX) betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-244/1, 4-5.

²⁰⁶GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 11, B.5. tweede lid.

²⁰⁷GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 11-12, B.5. laatste lid.

²⁰⁸GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 12, III.B.6.1.

²⁰⁹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 12, III.B.6.1.

doodslag en de bestraffingen die van toepassing zijn bij een euthanasie die niet correct is uitgevoerd. Dat werd reeds besproken bij de wetsanalyse (*supra* 30, nr. 36).

86. Het Grondwettelijk Hof haalt ook het verslag van de verenigde commissies voor de Justitie en voor de Sociale Aangelegenheden van de Senaat aan.²¹⁰ Daar wees een Spreker reeds op het gebrek aan een afzonderlijke rechtsbasis. Hij maakte namelijk duidelijk dat bij de behandeling van een niet-correct uitgevoerde euthanasie, een rechter genoodzaakt zou zijn om terug te vallen op burgerrechtelijke kwalificaties zoals moord of doodslag. Bij het gebruik van dergelijke strafrechtelijke kwalificaties, steekt voornamelijk het probleem van een gebrek aan onderscheid tussen materiële en procedurele voorwaarden de kop op. Als mogelijke oplossing verwees die spreker naar de Nederlandse oplossing, waar er wel een onderscheid wordt gemaakt. Daarop werd geantwoord dat de materiële en procedurele voorwaarden cumulatief dienen te zijn vervuld om van een depenalisering te kunnen spreken en dat de rechter nog altijd de mogelijkheid heeft om de noodtoestand als rechtvaardigingsgrond aan te grijpen. Een andere senator voegt daaraan toe dat het duidelijker zou zijn om te vermelden welke strafbaarstelling dan van toepassing zou zijn, al blijven problemen met betrekking tot de strafmaat wel mogelijk volgens hem (*supra* 46, nr. 68).

87. Daarnaast werd de reactie van de Senaat op het advies van de Raad van State weergegeven.²¹¹ Daar werd aangegeven niet bereid te zijn toe te geven aan dat advies, vermits dat zou betekenen dat de voorwaarden uit de euthanasiewet niet echt essentieel zouden zijn. De wettelijke voorwaarden werden door die vergadering als evenwaardig en essentieel beschouwd.²¹² De wetgevende vergadering geeft expliciet toe niet akkoord te kunnen gaan met de redenering van de Raad van State.²¹³ De Raad van State vindt dat er sprake is van onevenredigheid bij de sancties bij het miskennen van de voorwaarden, terwijl de wetgevende vergadering duidelijk maakt dat het respecteren van alle voorwaarden essentieel is om van een strafrechtelijke uitzondering te kunnen spreken. Volgens die redenering is het volstrekt logisch dat een arts kan worden vervolgd voor moord of dergelijke kwalificatie bij het niet volledig naleven van de euthanasiewetgeving. Noodtoestand kan dan nog een eventuele uitzondering vormen daarbij.²¹⁴ Daarvoor wordt verwezen naar de parlementaire voorbereidingen.²¹⁵ De woorden van Jean-François Istasse van de PS worden daar letterlijk aangehaald als reactie op het advies van de Raad van State.

88. Daarnaast werd een afzonderlijk voorstel gedaan om het niet melden aan de FCEE met een aparte wetsbepaling²¹⁶ te bestraffen.²¹⁷ Ook daartegen werd de redenering a contrario gebracht. Een dergelijke afzonderlijke bepaling zou nutteloos zijn, vermits het strafrecht dan toepassing vindt. Nochtans bleek door de indieners veel belang te worden gehecht aan het naleven van de meldingsplicht. Dat bleek uit hun

²¹⁰GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 13, III.B.6.2.

²¹¹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 14-15, III.B.6.3.

²¹²*Hand.* Senaat 2001-2002, 23 oktober 2001, nr. 2-150, 13.

²¹³GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 15, III.B.6.3.

²¹⁴GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 15-16, III.B.6.3.

²¹⁵*Hand.* Senaat 2001-2002, 24 oktober 2001, nr. 2-151, 19.

²¹⁶Amendement nr. 515 uit: *Hand.* Senaat 2000-2001, 9 juli 2001, nr. 2-244/22, 1177-1178.

²¹⁷GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 16, III.B.6.3.

parlementair voorbereidend werk. Een ander amendement²¹⁸ dat werd besproken²¹⁹ door het Grondwettelijk Hof, stelde voor om naast de mogelijke strafbepaling uit het strafrecht en de mogelijke tuchtrechtelijke gevolgen te voorzien in een gevangenisstraf van 8 dagen tot een maand en een geldboete. Daarbij werd een vermoeden van schuld toegevoegd, vermits de arts werd geacht niet in overeenstemming met deze wet te hebben gehandeld tot het bewijs van het tegendeel. De indieners van dat amendement verklaarden een onderscheid te willen maken zoals door de Raad van State was gevraagd tussen de miskening van procedurele en materiële voorwaarden.²²⁰ Die amendementen werden echter niet aangenomen.²²¹

3.8 Beoordeling

89. Alvorens de eerste prejudiciële vraag te beantwoorden, herhaalt het Grondwettelijk Hof die eerst letterlijk nog eens.²²² Ook maakt het Hof duidelijk welke verschillende categorieën er worden onderzocht.²²³ Dat zijn twee categorieën van artsen die euthanasie hebben uitgevoerd en daarbij ofwel inhoudelijke voorwaarden hebben miskend ofwel procedurele voorwaarden hebben miskend. Het verwijzend rechtscollege maakt bij de euthanasie op een handelingsbekwame en bewuste meerderjarige of ontvoogde minderjarige persoon daartoe een onderscheid tussen het miskennen van de (inhoudelijke) voorwaarden uit artikel 3 §1 euthanasiewet van 28 mei 2002 en het miskennen van de (procedurele) voorwaarden uit artikel 3 §§2-5 en artikel 5 van de euthanasiewet. Beide miskeningen zouden volgens het verwijzend rechtscollege leiden tot het misdrijf vergiftiging uit artikel 397 Strafwetboek. Het Hof geeft aan dat het onderzoek wordt gevoerd volgens de interpretatie die het verwijzend rechtscollege heeft gevolgd en dat die volgens het Hof niet kennelijk onjuist is.²²⁴

90. Voor het effectief beantwoorden van de prejudiciële vraag, beklemtoont het Hof ook nogmaals dat de in het geding zijnde bepaling niet in strijd is²²⁵ met artikel 6 EVRM en dat het niet aan een partij is voor het verwijzende rechtscollege om het onderwerp en de omvang van de prejudiciële vraag te bepalen.²²⁶ De verwerende partij had daar namelijk aangehaald dat de bepaling niet bestaanbaar zou zijn met artikelen 12 en 14 van de Grondwet, artikel 7 EVRM, artikel 49 Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie en artikel 15 BUPO. Tenslotte vestigt het Hof nogmaals de aandacht op het feit dat het beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie niet uitsluit dat categorieën van personen verschillend kunnen worden behandeld, als daartoe een objectief criterium bestaat en er een redelijke verantwoording aanwezig is.²²⁷ Tegelijk is het

²¹⁸*Hand.* Senaat 2001-2002, 24 oktober 2001, nr. 2-244/25, 70.

²¹⁹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 16-17, III.B.6.4.2.

²²⁰Zoals besproken door senator Nyssens: *Hand.* Senaat 2001-2002, 24 oktober 2001, nr. 2-153, 64.

²²¹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 17, III.B.6.4.3.

Hand. Senaat 2001-2002, 25 oktober 2001, nr. 2-155, 63.

Hand. Senaat 2000-2001, 9 juli 2001, nr. 2-244/22, 1182.

²²²GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 17, III.B.7.1.

²²³GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 17, III.B.7.2.

²²⁴GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 18, III.B.7.3.

²²⁵GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 18, III.B.8.1.

²²⁶GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 18, III.B.8.2.

²²⁷GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 18, III.B.9.

volgens het Hof onaanvaardbaar dat personen die zich t.a.v. de betwiste maatregel in wezenlijk verschillende omstandigheden bevinden, gelijk worden behandeld zonder dat daar een redelijke verantwoording voor bestaat.²²⁸ Een mogelijke redelijke verantwoording moet volgens het Hof worden beoordeeld rekening houdend met het doel en de gevolgen van de betwiste maatregel en de aard van het gelijkheidsbeginsel en non-discriminatiebeginsel.²²⁹ Die beginselen zijn geschonden als blijkt dat er geen redelijk verband van evenredigheid is tussen de aangewende middelen en het beoogde doel.²³⁰

3.9 Beantwoording prejudiciële vraag

91. De effectieve beoordeling begint het Hof met te beklemtonen dat de in het geding zijnde bepaling er niet toe strekt een nieuwe strafbaarstelling in te voeren, maar wel onder bepaalde voorwaarden een bepaald gedrag te depenaliseren.²³¹ Het bepalen van de ernst van en straf voor een misdrijf is de bevoegdheid van de wetgever en het Hof mag dan ook geen afweging maken op grond van een waardeoordeel over de laakbaarheid van de betrokken feiten, vermits het Hof zich dan op het wetgevende terrein zou begeven.²³² De beoordeling van het Hof moet beperkt blijven tot die gevallen waar de keuze van de wetgever leidt tot een kennelijk onredelijk verschil van behandeling van gelijkaardige misdrijven of tot gevolgen die onevenredig zijn in het licht van de vooropgestelde doelstellingen.²³³ Nationale wetgevers beschikken volgens het Hof en het EHRM over een ruime, maar niet onbeperkte beoordelingsvrijheid om euthanasie wettelijk te regelen.²³⁴ Het beoordelen van ethische aangelegenheden is voornamelijk een bevoegdheid van de wetgever en niet van het Hof.²³⁵ Ook beklemtonen het Grondwettelijk Hof en het EHRM de positieve verplichting om een schending van het recht op leven te bestraffen.²³⁶

92. Het Hof benoemt de voorwaarden uit artikel 3 §1 euthanasiewet als grondvoorwaarden van de euthanasie, vermits zij betrekking hebben op de medische toestand van de patiënt, zijn hoedanigheid en de inhoud van het euthanasieverzoek.²³⁷ Om depenalisering te bekomen moet de arts echter ook de andere voorwaarden en procedures uit de euthanasiewet naleven.²³⁸ Die worden voornamelijk weergegeven door artikel 3 §§2-3 euthanasiewet en werden reeds besproken (*supra* 23-25, nr. 29).²³⁹ Die bijkomende voorwaarden hebben voornamelijk tot doel een diepgaande dialoog en de eerbiediging van de wil en de rechten van de patiënt te waarborgen.²⁴⁰ Dat bleek ook reeds uit de wetsanalyse. Die bijkomende

²²⁸GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 18-19, III.B.9.

²²⁹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 19, III.B.9.

²³⁰GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 19, III.B.9.

²³¹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 19, III.B.10.1.

²³²GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 19, III.B.10.2.

²³³GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 19, III.B.10.2.

²³⁴GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 19, III.B.11.1.

²³⁵GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 20, III.B.11.2.

²³⁶GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 20, III.B.11.3.

²³⁷GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 20, III.B.12.1.

²³⁸GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 20, III.B.12.2.1.

²³⁹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 20-21, III.B.12.2.2. eerste lid.

²⁴⁰GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 21, III.B.12.2.2. tweede lid.

voorwaarden moeten de arts ervan verzekeren dat de grondvoorwaarden vervuld zijn.²⁴¹ Het Hof haalt daarna met artikel 3 §4 euthanasiewet, artikel 3 §5 euthanasiewet en artikel 5 euthanasiewet voorwaarden van vormelijke aard aan.²⁴² Die moeten ertoe strekken een controle a posteriori mogelijk te maken.²⁴³ Het Hof herhaalt echter ook de bewuste keuze van de wetgever om niet te voorzien in een afzonderlijke strafbepaling.²⁴⁴ Wel wordt herhaald dat de meldingsplicht bij de FCEE een procedurele voorwaarde is, maar door de wetgever als even cruciaal wordt aanzien.²⁴⁵

93. Ook wordt duidelijk gesteld dat euthanasie volgens de wetgever enkel toegelaten en gedepenaliseerd is als aan alle (materiële en procedurele) voorwaarden voldaan is.²⁴⁶ Het Hof bevestigt ook de ruime bevoegdheid van de wetgever en oordeelt dat het niet onredelijk is om bij euthanasie te verwachten van een arts zich strikt te houden aan alle voorwaarden, zowel materiële als procedurele voorwaarden.²⁴⁷ Ook wordt het redelijk bevonden dat aan de miskening van beide soorten voorwaarden strafsancities kunnen worden verbonden. Het Hof merkt echter op dat er geen onderscheid wordt gemaakt wat betreft strafsancities als gevolg van het miskennen van enerzijds materiële voorwaarden en anderzijds procedurele voorwaarden.²⁴⁸ Een identieke strafrechtelijke behandeling is daarvan het gevolg en betekent de toepassing van de bestaande bepalingen van het Strafwetboek die het opzettelijk levensbeëindigend handelen door een ander dan de betrokkene, op diens verzoek, strafbaar stellen.²⁴⁹

94. De facto zal dat de strafbaarstelling vergiftiging uit artikel 397 Sw. zijn.²⁵⁰ Uit de parlementaire voorbereidingen bleek eenzelfde gedachtegang, waar strafbepalingen als doodslag en vrijwillige slagen en verwondingen met de dood tot gevolg werden aangehaald als voorbeeld.²⁵¹ Tijdens dezelfde vergadering werd echter al door een andere sprekerster gewaarschuwd voor juridische problemen.²⁵² Zo wordt het principe *nulla poena sine lege* volgens haar niet volledig gerespecteerd omdat het misdrijf zelf niet wordt gedefinieerd, maar enkel de situatie waar er geen misdrijf is. Daarbij zijn volgens haar het miskennen van procedurele voorwaarden als grond voor de strafbaarstelling gifmoord strijdig met de strafbepalingen zelf die geen procedurele bestanddelen bevatten. Het misdrijf vergiftiging zelf bevat namelijk geen procedureel bestanddeel. Miskening van een procedurele voorwaarde die een aanleiding geeft tot toepassing van de strafbaarstelling vergiftiging is bijgevolg mogelijk problematisch.

²⁴¹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 21, III.B.12.2.2. derde lid.

²⁴²GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 21, III.B.12.2.3. eerste lid.

²⁴³Amendement bij Wetsvoorstel betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat 2000-2001, 2-244/4, 4-13.

GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 21-22, III.B.12.2.3. tweede lid.

²⁴⁴GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 22, III.B.13.

²⁴⁵*Hand.* Senaat 2000-2001, 9 juli 2001, nr. 2-244/22, 1177.

²⁴⁶GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 23, III.B.14. eerste lid.

²⁴⁷GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 23, III.B.14. tweede lid.

²⁴⁸GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 23, III.B.15.1. eerste lid.

²⁴⁹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 23, III.B.15.1. eerste lid.

²⁵⁰GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 23, III.B.15.1. tweede lid.

²⁵¹*Hand.* Senaat 2000-2001, 9 juli 2001, nr. 2-244/22, 777.

²⁵²*Hand.* Senaat 2000-2001, 9 juli 2001, nr. 2-244/22, 778-779.

95. Het Hof stelt dat het feit dat de wetgever aan alle voorwaarden essentieel belang hecht, niet wegneemt dat de situaties waar enerzijds materiële voorwaarden en anderzijds procedurele voorwaarden worden miskend, van elkaar kunnen verschillen.²⁵³ Het Hof doelt daarmee op de aard en de doelstelling van de voorwaarden. Daarnaast beklemtoont het Hof dat een miskening van de voorwaarden uit artikel 3 §§2-5 euthanasiewet en artikel 5 euthanasiewet niet noodzakelijk betekent dat aan de grondvoorwaarden voor euthanasie uit artikel 3 §1 euthanasiewet niet is voldaan. Het Hof bevestigt wel dat de toepassing van eenzelfde strafbaarstelling, vanuit het standpunt van de wetgever om ervoor te zorgen dat alle voorwaarden strikt worden nageleefd, pertinent is.²⁵⁴ De gevolgen zijn volgens het Hof echter onevenredig. Die onevenredigheid bestaat volgens het Hof uit twee delen. Ten eerste biedt het de beoordelende rechter slechts de mogelijkheden uit het Strafwetboek om rekening te houden met de relevante elementen van de zaak, waarbij de hoogst mogelijke straf de levenslange vrijheidsstraf is.²⁵⁵ Ten tweede staan de straffen kennelijk niet in redelijke verhouding tot de ernst van de gedraging voor de situaties waar enkel andere dan de grondvoorwaarden worden geschonden.²⁵⁶ Het Hof vermeldt specifiek de meldingsplicht aan de FCEE als voorbeeld, vermits die slechts kan plaatsvinden na de euthanasie en bijgevolg geen invloed kan hebben op de naleving van de wet voor of tijdens de euthanasie.²⁵⁷ Een dergelijke sanctieregeling is volgens het Hof niet noodzakelijk om aan de positieve bescherming van het recht op leven te voldoen en zelfs onevenredig.²⁵⁸

96. De door de Ministerraad en oorspronkelijk burgerlijke partijen aangevoerde middelen bieden daartoe geen oplossing volgens het Hof. Zo werd aangehaald dat de mogelijkheid om rekening te houden met verzachtende omstandigheden (artikel 79 Sw.) de evenredigheid voldoende zou waarborgen.²⁵⁹ Volgens het Hof is dat echter niet voldoende.²⁶⁰ Het aanwenden van verzachtende omstandigheden compenseert de niet-verantwoorde identieke behandeling niet. Bovendien is de aanname van verzachtende omstandigheden slechts facultatief en is de vermindering van de straf beperkt tot de grenzen die het Strafwetboek met de artikelen 80 Sw. tot 85 Sw. stelt. Ook hebben die geen invloed op de schuldigverklaring of de kwalificatie van het misdrijf zelf. Evenmin wordt het argument dat bij de FCEE over doorverwijzing naar de Procureur des Konings beslist wordt met een tweederdemeerderheid, aangenomen. De veronderstelling dat die tweederdemeerderheid ervoor zou zorgen dat met de zwaarwichtigheid van de miskening rekening zou worden gehouden, vermijdt niet dat de Procureur des Konings nog steeds op eigen initiatief een onderzoek kan instellen of dat er een onderzoek kan worden gevoerd na een klacht met burgerlijke partijstelling.²⁶¹

²⁵³GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 24, III.B.15.2.

²⁵⁴GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 24, III.B.15.3. eerste lid.

²⁵⁵GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 24, III.B.15.3. tweede lid.

²⁵⁶GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 24, III.B.15.3. tweede lid.

²⁵⁷GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 24, III.B.15.3. derde lid.

²⁵⁸GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 24-25, III.B.15.3. vierde lid.

²⁵⁹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 25, III.B.15.4. eerste lid.

²⁶⁰GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 25, III.B.15.4. tweede lid.

²⁶¹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 25, III.B.15.5.

97. Concreet stelt het Hof dat de vereiste uit artikel 3 §1 euthanasiewet om ook aan alle andere voorwaarden en procedures uit de euthanasiewet te voldoen, onverenigbaar is met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, voor zover die ervoor zorgt dat voor de miskenning van elke voorwaarde dezelfde strafbaarstelling van toepassing zou zijn.²⁶² Het Hof roept de wetgever dan ook op om een regeling aan te nemen die wel in overeenstemming is met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet en behoudt ondertussen de depenalisering van euthanasie als aan alle voorwaarden is voldaan.²⁶³ Daarnaast beklemtoont het Hof ook het wezenlijk verschil tussen de procedurele voorwaarden die de grondvoorwaarden ondersteunen (artikel 3 §2 en artikel 3 §3 euthanasiewet) en de louter vormelijke voorwaarden (artikel 3 §4 euthanasiewet, artikel 3 §5 euthanasiewet en artikel 5 euthanasiewet).

98. De tweede prejudiciële vraag²⁶⁴ handelt over de vraag of de gelijke behandeling van enerzijds een arts die, met miskenning van de euthanasiewet, doodt met als oogmerk het verzoek van de patiënt inwilligen en anderzijds gelijk welke andere persoon die doodt met het oogmerk om te doden, niet in strijd is met het gelijkheidsbeginsel en non-discriminatiebeginsel. Het Hof beantwoordt die tweede vraag niet, vermits bij de eerste prejudiciële vraag reeds een ongrondwettigheid is vastgesteld en een antwoord op de tweede vraag bijgevolg niet nuttig is voor de oplossing van het bodemgeschil.²⁶⁵

99. De uiteindelijke uitspraak van het Grondwettelijk Hof luidt dan ook dat de woorden “en hij de in deze wet voorgeschreven voorwaarden en procedures heeft nageleefd”²⁶⁶ uit artikel 3 §1 euthanasiewet, zoals van toepassing voor de wetwijziging uit 2014 tot wijziging van de euthanasiewet uit 2002, de artikelen 10 en 11 van de Grondwet schenden, “in zoverre die bepaling tot gevolg heeft dat elke miskenning van de voorwaarden en procedures van de wet van 28 mei 2002, door de arts die euthanasie in de in paragraaf 1 van die bepaling bedoelde omstandigheden, aanleiding kan geven tot één en dezelfde strafbaarstelling overeenkomstig de bestaande bepalingen van het Strafwetboek op grond waarvan euthanasie kan worden bestraft”²⁶⁷ en stelt daarmee de schending vast. Met de uitspraak werd het gebrek aan strafsancities duidelijk.²⁶⁸ Meer bepaald lag het probleem volgens het Grondwettelijk Hof bij zowel materiële als procedurele tekortkomingen die kunnen worden bestraft met gifmoord.²⁶⁹ Een aanpassing is bijgevolg vereist.

²⁶²GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 25-26, III.B.16. eerste lid.

²⁶³GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 26, III.B.16. tweede lid.

²⁶⁴GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 26, III.B.17.

²⁶⁵GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 26, III.B.18 en III.B.19.

²⁶⁶GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 27.

²⁶⁷GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 27.

²⁶⁸D. DE CONINCK, “Uitspraak Grondwettelijk Hof verhindert golf aan euthanasieprocessen: Voor wie waardig wil sterven, is dit de mooiste dag sinds lang”, *DM* 2022, geraadpleegd op 14 november 2022 via <https://www.demorgen.be/snelnieuws/uitspraak-grondwettelijk-hof-verhindert-golf-aan-euthanasieprocessen-voor-wie-waardig-wil-sterven-is-dit-de-mooiste-dag-sinds-lang~b31b8de7/>.

²⁶⁹C. LEMMENS, “Euthanasiewet: sanctieregeling ongrondwettig. Arrest Grondwettelijk Hof van 20 oktober 2022 (Dewallens en Partners)”, *LegalNews* 2022, geraadpleegd op 14 november 2022 via <https://legalnews.be/medisch-pharma/euthanasiewet-sanctieregeling-ongrondwettig-arrest-grondwettelijk-hof-van-20-oktober-2022-dewallens-partners/>.

V. BEEL, “Euthanasiewet is ongrondwettig, zegt Grondwettelijk Hof”, *DS* 2022, geraadpleegd op 14 november 2022 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20221020_96385898.

100. Daarbij dient een onderscheid te worden gemaakt tussen de behandeling van procedurele voorwaarden en de behandeling van materiële voorwaarden. Daaraan gekoppeld is er ook nood aan onderscheiden sancties voor de miskening van de twee verschillende soorten voorwaarden. Bij die procedurele voorwaarden kan nog een verder onderscheid worden gemaakt tussen procedurele voorwaarden die de grondvoorwaarden ondersteunen en zij die louter vormelijk van aard zijn. Een duidelijke omschrijving van de bij miskening van toepassing zijnde strafbepalingen zou aan het gebrek aan rechtszekerheid tegemoetkomen. Het gebrek aan en vraag naar een afzonderlijke strafbaarstelling vindt weerklink in de rechtsleer.²⁷⁰ De uitspraak van het Grondwettelijk Hof toont de nood aan een aanpassing van de strafmaten voor de euthanasiewet aan.²⁷¹

4. Wijzigingsvoorstel

4.1 Sanctiebepalingen

101. Uit de assisenzaak, het arrest van het Grondwettelijk Hof en de verschillende aangehaalde rechtsleer blijkt de nood aan onderscheiden strafmaten. Wat volgt, is een reflectie en bespreking van een mogelijkheid om daarin te voorzien. Om de euthanasiewet conform de Grondwet te maken, is echter een wetswijziging nodig. Dat is de verantwoordelijkheid van de wetgever, meer bepaald de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Kamerfractievoorzitter van Open VLD Maggie De Block vatte de aanleiding voor het volgende wijzigingsvoorstel treffend samen als volgt:

“Nu dat er een uitspraak van het Grondwettelijk Hof is, hebben wij als wetgever geen andere mogelijkheid dan de wet aan te passen. Dat moet, binnen afzienbare tijd.”²⁷²

4.2 Plaats sanctiebepalingen

102. Bij het voorzien van sanctiebepalingen zijn twee mogelijkheden: het toevoegen van strafbepalingen aan de euthanasiewet of het voorzien van voor euthanasie toepasselijke misdrijven in het Strafwetboek en vanuit de euthanasiewet daarnaar verwijzen. In Nederland is bij het maken van de Nederlandse euthanasiewetgeving voor de laatste mogelijkheid geopteerd. Het vierde lid van de aanhef van de Nederlandse WTL luidt namelijk als volgt:

“Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenselijk is in het Wetboek van Strafrecht een strafuitsluitingsgrond op te nemen voor de arts die met inachtneming van wettelijk vast te leggen

²⁷⁰E. DELBEKE, “De huidige Euthanasiewet: daar komt moord en doodslag van?”, *T.Gez.* 2019-20, 302-305.

²⁷¹M. DRIESSEN en P. HERBOTS, “Strafmaten in euthanasiewet zullen aangepast moeten worden”, *De Juristenkrant* 2022, 7-8.

²⁷²Interview Maggie De Block en Jacinta De Roeck, Bijlage 2, p. 1.

zorgvuldigheidseisen levensbeëindiging op verzoek toepast of hulp bij zelfdoding verleent, en daartoe bij wet een meldings- en toetsingsprocedure vast te stellen."²⁷³

Daarmee wordt direct en expliciet verwezen naar het Nederlandse Strafwetboek. Met het aannemen van de Nederlandse WTL werd namelijk ook het Nederlands Strafwetboek aangepast. Daaraan werden twee misdrijven toegevoegd die te vinden zijn in artikelen 293 en 294 van het Wetboek van Strafrecht, die respectievelijk handelen over euthanasie en hulp bij zelfdoding.

103. Artikel 293 lid 1 Nederlands Wetboek van Strafrecht bepaalt dat hij die opzettelijk het leven van een ander op diens uitdrukkelijk en ernstig verlangen beëindigt, gestraft wordt met een gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of een geldboete van de vijfde categorie. Artikel 293 lid 2 Nederlands Wetboek van Strafrecht bepaalt de uitzondering van euthanasie en stelt dat het in het eerste lid bedoelde feit niet strafbaar is als het is begaan door een arts die daarbij voldoet aan de zorgvuldigheidseisen uit artikel 2 van de WTL en hiervan mededeling doet aan de gemeentelijke lijkschouwer overeenkomstig artikel 7, tweede lid, van de Wet op de lijkbezorging. De Nederlandse wetgever heeft ervoor geopteerd een afzonderlijk misdrijf in het Wetboek van Strafrecht te voorzien dat doding op vraag van het slachtoffer strafbaar stelt, maar een strafuitsluitingsgrond voorziet als aan de zorgvuldigheidseisen uit de Nederlandse WTL is voldaan.

104. Ondanks het Nederlandse voorbeeld, lijkt de optie om een afzonderlijk misdrijf aan het Belgische Strafwetboek toe te voegen praktisch minder wenselijk te zijn. De meest praktische oplossing is momenteel de optie om strafbepalingen toe te voegen aan de huidige euthanasiewet. Momenteel wordt het huidige Strafwetboek namelijk hervormd en is het (politiek) niet haalbaar en/of wenselijk dat er nog verdere wijzigingen worden aangebracht.²⁷⁴ Uiteraard bepaalt de politieke wil niet wat de meest efficiënte oplossing of mogelijkheid is, maar wel wat het meest haalbaar is en de grootste kans om snel afzonderlijke sancties te kunnen toevoegen aan de euthanasiewet ligt dan ook bij het toevoegen van bepalingen aan de euthanasiewet zelf.

4.3 Onderverdeling

105. Uit het advies van de Raad van State bij de euthanasiewet, de assisenzaak rond Tine Nys en het arrest van het Grondwettelijk Hof naar aanleiding van de prejudiciële vragen volgend uit de assisenzaak, blijkt dat er nood is aan een gedifferentieerde strafmaat bij euthanasie. Daartoe wordt voorgesteld de euthanasiewetgeving uit te breiden met sanctiebepalingen, zoals eerder bij de Drugwet²⁷⁵ is gebeurd. De nood aan een gedifferentieerde strafmaat werd reeds eerder geformuleerd door de rechtsleer, reeds voor

²⁷³Wet van 12 april 2001 houdende toetsing van levensbeëindiging op verzoek en bij zelfdoding en wijziging van het Wetboek van Strafrecht en van de Wet op de lijkbezorging (Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding), *Staatsblad* 26 april 2001, nr. 194, geraadpleegd op 30 maart 2023 via <https://wetten.overheid.nl/BWBR0012410/2014-02-15/0/>.

²⁷⁴Interview Maggie De Block en Jacinta De Roeck, Bijlage 2, p. 4.

²⁷⁵Wet van 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van giftstoffen, slaapmiddelen en verdovende middelen, psychotrope stoffen, ontsmettingsstoffen en antiseptica en van de stoffen die kunnen gebruikt worden voor de illegale vervaardiging van verdovende middelen en psychotrope stoffen, *BS* 6 maart 1921, 1834.

de assisenzaak.²⁷⁶ Een vierledige onderverdeling wordt bij dit onderzoek gemaakt: miskennen van de (1) definiërende voorwaarden, (2) grondvoorwaarden, (3) inhoudelijke/essentiële procedurele voorwaarden en (4) vormelijke procedurele voorwaarden van de euthanasiewet. Bij elke onderverdeling wordt een afzonderlijke strafmaat voorzien, volgens het huidige strafrecht met een indicatie voor onder het Nieuw Strafwetboek. Bij onderstaand overzicht dient voor de volledigheid telkens de wettekst te worden geraadpleegd.

Soort Voorwaarden	Inhoud	Wetsartikelen	Verschilratio	Bron Verschilratio
Definiërende Voorwaarden	<ol style="list-style-type: none"> 1) Door een arts 2) Op verzoek van de betrokkene 	Artikel 2 euthanasiewet Artikel 3 §1 eerste zin euthanasiewet	Met moord: medische handeling en op verzoek Met grondvoorwaarden: Niet noodzakelijk ook voldaan aan de wettelijke vereisten voor uitvoering	Met moord: <ol style="list-style-type: none"> 1) Rechtsleer 2) Wetsvoorstellen 3) Abortuswet 4) Advies RvS 5) 2de prejudiciële vraag GwH Met grondvoorwaarden: <ol style="list-style-type: none"> 1) Wet 2) Rechtsleer
Grondvoorwaarden	<ol style="list-style-type: none"> 1) Handelingsbekwaam of oordeelsbekwaam 2) Vrijwillig, overwogen en herhaald verzoek 3) Medisch uitzichtloze toestand 4) Bij minderjarige: enkel fysiek lijden en terminaal 	Artikel 3 §1 euthanasiewet	Met definiërende: Wel (ook) voldaan aan wettelijke vereisten voor uitvoering Met inhoudelijke procedurele: Essentieel voor de euthanasie zelf	<ol style="list-style-type: none"> 1) Advies RvS 2) Prejudiciële vraag verwijzende rechter aan GwH

²⁷⁶E. DELBEKE, *Juridische aspecten van zorgverlening aan het levenseinde*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 1249 p.

Inhoudelijke procedurele Voorwaarden	Hoofdzakelijk: 1) Eventuele wachttermijn 2) Vereiste gesprekken 3) Raadplegingen bijkomende arts of artsen 4) Verslagen 5) Onafhankelijk	Artikel 3 §2 en §3 euthanasiewet	Met grondvoorwaarden: zelf niet essentieel voor geoorloofd zijn euthanasie Met Vormelijke: wel noodzakelijk om grondvoorwaarden te vervullen	1) Arrest GwH 2) Advies RvS 3) Interviews
Vormelijke procedurele Voorwaarden	1) Schriftelijk verzoek 2) Aanvullen medisch dossier 3) Registratie euthanasie Na uitbreiding minderjarigen: bijstand	Artikel 3 §4 en (§4/1 en) §5 euthanasiewet et Artikel 5 euthanasiewet et	Met inhoudelijke procedurele: Niet noodzakelijk voor vervulling grondvoorwaarden en	1) Arrest GwH 2) Advies RvS 3) Interviews

4.3.1 Ratio Definiërende voorwaarden

106. Bij dit onderzoek wordt geopteerd een basisonderverdeling te maken tussen euthanasie en moord, op basis van het wel of niet voldaan zijn aan de wettelijke euthanasiedefinitie. De dodende handeling die aan de definitie voldoet, wordt euthanasie genaamd en beheerst door de euthanasiewet. De dodende handeling die niet aan de definitie voldoet, wordt beheerst door het Strafwetboek. Euthanasie wordt door artikel 2 van de euthanasiewet omschreven als ‘het opzettelijk levensbeëindigend handelen door een andere dan de betrokkene, op diens verzoek’. Uit artikel 3 §1 lid 1 euthanasiewet blijkt verder onmiddellijk dat die ‘betrokkene’ een arts dient te zijn.²⁷⁷ De voorwaarden ‘door een arts’ en ‘op verzoek’ worden gecategoriseerd als definiërende voorwaarden. Een dergelijk onderscheid werd reeds gesuggereerd met de tweede prejudiciële vraag aan het Grondwettelijk Hof. De effectieve keuze voor die twee vereisten als definiërende voorwaarden vindt haar basis bij het advies van de Raad van State bij de euthanasiewet, de abortuswetgeving, de kwalificatie van euthanasie als medische handeling en de daardoor veroorzaakte verschillende situatie met moord.

107. Aanleiding voor het onderzoeken van dergelijk onderscheid is te vinden bij het arrest van het Grondwettelijk Hof. Daar werd de tweede prejudiciële vraag gesteld of de gelijke behandeling van een arts die handelt op verzoek van een patiënt (zonder aan de wettelijke voorwaarden te voldoen) en eender welke

²⁷⁷FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSLEKETEN EN LEEFMILIEU, “Euthanasie”, *Belgium* 2022, geraadpleegd op 6 april 2023 via <https://www.health.belgium.be/nl/gezondheid/zorg-voor-jezelf/levensbegin-einde/euthanasie>.

persoon die handelt met het oogmerk om te doden een schending van het non-discriminatiebeginsel uitmaakte. Het mogelijks te bemerken verschil bij de twee geschetste situaties uit de tweede prejudiciële vraag, is dat bij de eerste situatie het doden gebeurt door een arts en op verzoek van de betrokkene en bij de tweede situatie niet. Daarbij zijn de voorwaarden ‘door een arts’ en ‘op verzoek’ te onderscheiden. Die vraag werd door het Grondwettelijk Hof echter niet beantwoord. Zonder conclusies te trekken uit een niet-beantwoorde vraag, kan wel worden vastgesteld dat het voor de verwijzende rechter ook niet manifest duidelijk gelijke situaties betrof, vermits hij het wel opportuun vond de beide prejudiciële vragen aan het Grondwettelijk Hof te stellen. Het onderzoek van een dergelijk onderscheid was bijgevolg opportuun.

108. Het gesuggereerde onderscheid tussen de situatie met verzoek en de situatie zonder verzoek bleek echter uit andere bronnen. Ten eerste is daarbij het advies van de Raad van State bij de oorspronkelijke euthanasiewet te vermelden. Bij de bespreking van artikel 2 euthanasiewet, zijn er voor euthanasie vijf constitutieve bestanddelen te bemerken: een handeling (positieve gedraging), gesteld door een derde, opzettelijk uitgevoerd, met dodelijke afloop en op verzoek. Zowel bij euthanasie als moord betreft het feit een handeling of positieve gedraging, die door een derde wordt uitgevoerd, opzettelijk wordt uitgevoerd en de dood tot gevolg heeft. Het verzoek is bijgevolg volgens de Raad van State het enige verschil tussen moord en een gedefinieerde euthanasie.

Ten tweede werd dergelijk onderscheid gemaakt bij de cumulatieve voorwaarden om een strafrechtelijke uitzondering voor abortus te verkrijgen.²⁷⁸ Bij de abortuswetgeving werd een onderscheiden strafmaat voorzien voor enerzijds de situatie waar de vrouw haar toestemming had gegeven en anderzijds de situatie waar die geen toestemming had gegeven.²⁷⁹ Daar wordt de onvrijwillige zwangerschapsafbreking geregeld in het Strafwetboek, terwijl de vrijwillige zwangerschapsafbreking wordt geregeld door de Wet²⁸⁰ Vrijwillige Zwangerschapsafbreking.²⁸¹

109. Ook het onderscheid tussen de situatie ‘uitgevoerd door een arts’ en de situatie ‘niet uitgevoerd door een arts’ werd bevestigd door bestaande bronnen. De oorsprong is te vinden bij de kwalificatie van euthanasie als medische handeling, wat een verschillende situatie met moord betreft. Euthanasie, dat volgens de wettelijke definitie enerzijds door een arts en anderzijds op verzoek van de betrokkene gebeurt, wordt door de (pijnverlichtende doelstelling en) wettelijke toewijzing aan een arts alvast door een gedeelte van de rechtsleer beschouwd als een medische handeling.²⁸² Daarbij volstaat volgens de gedeeltelijke

²⁷⁸T. VANSWEEVELT, “Abortus vanaf de dertiende week zwangerschap” in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, Brussel, Kluwer, 2011, 115-131.

²⁷⁹T. VANSWEEVELT, “Abortus” in A. VANDEPLAS, *Strafrecht en Strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Antwerpen, Kluwer, 2022, (15) 39.

²⁸⁰Wet van 15 oktober 2018 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking, tot opheffing van de artikelen 350 en 351 van het Strafwetboek, tot wijziging van de artikelen 352 en 383 van hetzelfde Wetboek en tot wijziging van diverse wetsbepalingen, BS 29 oktober 2018, 82140-82143.

²⁸¹*Ibid.*

²⁸²E. DE KEYSER, “Euthanasie. Een medische handeling”, *NJW* 2003, 1067-1073.

E. DE KEYSER, L. DELIENS en M. MAGITS, “Euthanasie: een medische handeling of niet?”, *Huisarts Nu* 2004, 409-410, geraadpleegd op 9 april 2023 via https://www.domusmedica.be/sites/default/files/H33_7_6_Euthanasie_medisch_handelen.pdf.

rechtsleer de louter wettelijke toewijzing aan een arts om sprake te zijn van een medische handeling. De handeling heeft daarbij een therapeutisch oogmerk, namelijk het verlichten van de pijn. Er is een verschillend oogmerk of verschillende intentie bij euthanasie.²⁸³ Bij euthanasie stelt de arts namelijk een handeling op verzoek van de patiënt met de intentie het ondraaglijk lijden van de patiënt te verlichten of stoppen. Bij verschillende eerdere wetsvoorstellen²⁸⁴ wordt de kwalificatie van euthanasie als medische handeling bevestigd.

110. Aansluitend dient de regel *lex specialis derogat lex generalis* te worden gevolgd.²⁸⁵ Daarbij wordt de euthanasie die niet aan de definiërende voorwaarden voldoet, nog steeds geregeld door het Strafwetboek. Euthanasie die wel aan die definiërende voorwaarden voldoet, wordt verder geregeld door de euthanasiewet zelf, naar analogie met de abortuswetgeving. In tegenstelling tot de wijziging van de abortuswetgeving, poneert dit voorstel voor wijziging van de euthanasiewet niet dat euthanasie die aan de definiërende voorwaarden voldoet, niet meer als misdrijf zou worden gekwalificeerd.²⁸⁶ Ook dodende handelingen die wel aan de wettelijke definitie van euthanasie voldoen, worden mogelijks nog steeds beschouwd als een misdrijf.

4.3.2 Ratio voor verdere onderverdeling

111. Niet alleen voor de situaties gifmoord en (wettelijk gedefinieerde) euthanasie, is een verschillende behandeling aangewezen, ook voor de miskenning van de verschillende verdere voorwaarden, is een onderscheiden strafmaat noodzakelijk. De Raad van State gaf in 2001 reeds te kennen dat de gelijke behandeling van alle voorwaarden en het gelijke gevolg van strafrechtelijke bestraffing een bedreiging vormden van het evenredigheidsbeginsel.²⁸⁷ Het advies luidde als volgt:

“Met het oog op de naleving van het evenredigheidsbeginsel is het aangewezen een onderscheid te maken tussen, enerzijds, de essentiële voorwaarden die moeten zijn vervuld opdat de euthanasie geen misdrijf zou uitmaken en, anderzijds, de loutere vormvoorwaarden die vreemd zijn aan die essentiële voorwaarden. Om de naleving van die loutere vormvoorwaarden te verzekeren, zou moeten worden voorzien in een afzonderlijke, aangepaste bestraffing.”²⁸⁸

T. VANSWEEVELT, “De euthanasiewet: De ultieme bevestiging van het zelfbeschikkingsrecht of een gecontroleerde keuzevrijheid?”, *T. Gez.* 2002-03, (216) 269-272.

²⁸³Interview Els Van Hoof, Bijlage 1, p. 9.

²⁸⁴Wetsvoorstel (A. DE CROO) tot wijziging van de artikelen 3 en 14 van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, inzake de doorverwijsplicht van de behandelende arts, *Parl.St.* Kamer BZ 2010, nr. 5-22/1, 3.

Wetsvoorstel (C. VAN CAUTER e.a.) tot wijziging van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, inzake de doorverwijsplicht van de behandelende arts, *Parl.St.* Kamer 2012-13, nr. 2634/001, 4.

²⁸⁵C. VAN DEN WYNGAERT en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen – Boek 1*, Antwerpen, Maklu, 2012, 568 p.

²⁸⁶F. DE MEYER, K. VAN ASSCHE en T. VANSWEEVELT, “De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten”, *T. Gez.* 2018-19, 220-232.

²⁸⁷RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 41, randnummer 19, geraadpleegd op 1 april 2023 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

²⁸⁸*ibid.*

112. Eerder bij diezelfde bespreking, gaf de Raad van State reeds de onderverdeling tussen inhoudelijke en procedurele voorwaarden aan.²⁸⁹ Uit het advies zijn bijgevolg twee onderverdelingen af te leiden die de Raad van State (onrechtstreeks) maakt, namelijk enerzijds inhoudelijke en procedurele voorwaarden en anderzijds essentiële en niet-essentiële voorwaarden. Bij de bedenking over de conformiteit aan het evenredigheidsbeginsel vermeldt de Raad van State namelijk enerzijds essentiële voorwaarden en anderzijds “loutere vormvoorwaarden”²⁹⁰ en niet ‘vormvoorwaarden’ als algemene aanduiding. Ook voegt de Raad van State toe dat die loutere vormvoorwaarden vreemd zijn aan de essentiële voorwaarden.²⁹¹ Nochtans zijn er vormvoorwaarden die de vervulling van de inhoudelijke voorwaarden mogelijk moeten maken en daar bijgevolg niet vreemd aan zijn. Zo zijn er ook vormvoorwaarden die tegelijk essentieel zijn, zoals het gesprek met de patiënt die tot de vaststelling van onder meer de uitzichtloze medische toestand (grondvoorwaarde) moet leiden.

113. Die twee onderverdelingen zijn ook vast te stellen bij de analyse van het arrest van het Grondwettelijk Hof²⁹² als antwoord op de prejudiciële vraagstelling van de rechter van de rechtbank van eerste aanleg van Dendermonde. De verwijzende rechter die de prejudiciële vragen aan het Grondwettelijk Hof heeft gesteld, maakte namelijk een onderverdeling²⁹³ tussen enerzijds de situatie waar niet voldaan is aan de voorwaarden uit artikel 3 §1 euthanasiewet en anderzijds de situatie waar niet voldaan is aan de voorwaarden uit artikel 3 §2, artikel 3 §3, artikel 3 §4, artikel 3 §5 en artikel 5 van de euthanasiewet van 28 mei 2002. In de eerste prejudiciële vraag wordt dat onderscheid benoemd als een onderverdeling tussen de inhoudelijke en procedurele voorwaarden. Die worden door de vigerende euthanasiewet gelijk behandeld.²⁹⁴ Het Grondwettelijk Hof volgt bij het onderzoek van de mogelijke schending van het non-discriminatiebeginsel de interpretatie en bijgevolg onderverdeling die de verwijzende rechter heeft aangereikt.²⁹⁵ Het Grondwettelijk Hof beschouwt die interpretatie namelijk niet als kennelijk onjuist.²⁹⁶ Die inhoudelijke voorwaarden worden door het Grondwettelijk Hof nogmaals expliciet vermeld bij de latere bespreking.²⁹⁷ Het Hof benoemt die letterlijk als grondvoorwaarden.²⁹⁸ Daarnaast haalt het Grondwettelijk Hof aan dat bij de uitvoering van euthanasie bijkomend nog moet zijn voldaan²⁹⁹ aan de (verdere) voorwaarden en procedures uit de euthanasiewet waarvan het merendeel volgens het Grondwettelijk Hof zijn vastgelegd³⁰⁰ in artikel 3 §2 en artikel 3 §3 euthanasiewet.

²⁸⁹RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 40, randnummer 19, geraadpleegd op 1 april 2023 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

²⁹⁰RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 41, randnummer 19, geraadpleegd op 1 april 2023 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

²⁹¹*Ibid.*

²⁹²GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022.

²⁹³GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 18, overweg. III.B.7.2. eerste lid.

²⁹⁴GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 18, overweg. III.B.7.2. tweede lid.

²⁹⁵GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 18, overweg. III.B.7.3.

²⁹⁶*Ibid.*

²⁹⁷GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 20, overweg. III.B.12.1. eerste lid.

²⁹⁸GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 20, overweg. III.B.12.1. tweede lid.

²⁹⁹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 20, overweg. III.B.12.2.1.

³⁰⁰GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 20-21, overweg. III.B.12.2.2. eerste lid.

114. Met die vermelding van artikel 3 §2 en artikel 3 §3 euthanasiewet als bepalingen die het merendeel van de andere dan grondvoorwaarden en procedures bevatten, luidt het Grondwettelijk Hof nog een andere onderverdeling in. Het Grondwettelijk Hof geeft namelijk aan dat de voorwaarden uit artikel 3 §2 en artikel 3 §3 euthanasiewet wezenlijk inhoudelijk van aard zijn.³⁰¹ Volgens het Grondwettelijk Hof houden ze namelijk nauw verband met de grondvoorwaarden voor euthanasie, vermits ze ertoe strekken de arts zich ervan te verzekeren dat de grondvoorwaarden zijn vervuld.³⁰² Naast die procedurele voorwaarden die wezenlijk inhoudelijk van aard zijn, zet het Grondwettelijk Hof procedures en voorwaarden af die louter vormelijk van aard zijn.³⁰³ Die worden volgens het Grondwettelijk Hof beschreven door artikel 3 §4 en §5 euthanasiewet en artikel 5 euthanasiewet.³⁰⁴

115. Bijgevolg kan, rekening houdend met onder meer het advies van de Raad van State en de analyse uit het arrest van het Grondwettelijk Hof, een verdere onderverdeling van voorwaarden uit de euthanasiewet worden gemaakt. Daarbij volgt het Grondwettelijk Hof enerzijds het aangereikte onderscheid van de verwijzende rechter en geeft het anderzijds nog een bijkomend onderscheid (tussen de procedurele voorwaarden onderling). Ten eerste zijn er de inhoudelijke grondvoorwaarden uit artikel 3 §1 eerste t.e.m. derde (en vierde voor minderjarigen) streepje van de euthanasiewet. Ten tweede zijn er de procedurele voorwaarden die “wezenlijk inhoudelijk”³⁰⁵ van aard zijn en ertoe strekken de vervulling van de grondvoorwaarden te verzekeren. Die worden beschreven door artikel 3 §2 en §3 euthanasiewet. Ten derde zijn er overigens de procedurele voorwaarden die “louter vormelijk”³⁰⁶ van aard zijn en geen direct inhoudelijke band vertonen met de grondvoorwaarden voor de euthanasie. Dat zijn de overige (procedurele) voorwaarden en worden hoofdzakelijk beschreven door artikel 3 §4 en §5 euthanasiewet en artikel 5 euthanasiewet. De noodzaak aan onderscheid van behandeling tussen inhoudelijke en louter vormelijke procedurele voorwaarden, is ook een politieke bezorgdheid.³⁰⁷

116. De inhoudelijke aard van de wezenlijk inhoudelijke procedurele voorwaarden blijkt ook uit de vergelijking met de zorgvuldigheidsvereisten uit de Nederlandse WTL (*supra* 29-30, nr. 35). Die Nederlandse zorgvuldigheidsvereisten omvatten namelijk de vereiste dat de arts de overtuiging moet hebben gekregen dat er sprake was van een vrijwillig en weloverwogen verzoek van de patiënt en dat er sprake was van uitzichtloos en ondraaglijk lijden van de patiënt. Daarnaast omvatten die ook de vereiste dat de arts de patiënt dient te hebben voorgelicht over zijn situatie en de vooruitzichten, de conclusie (met de patiënt) dat er geen redelijke andere oplossing was, de verplichte raadpleging van een andere arts en de medisch zorgvuldige uitvoering van de euthanasie. Bij zowel de inhoudelijk procedurele voorwaarden uit artikel 3 §2 en §3 van de Belgische euthanasiewet als de zorgvuldigheidseisen uit artikel 2 lid 1 WTL ligt de focus bij het gesprek dat de arts dient te voeren met de patiënt en de daarbij te verstrekken informatie en het

³⁰¹GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 21, overweg. III.B.12.2.2. derde lid.

³⁰²*Ibid.*

³⁰³GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 21, overweg. III.B.12.2.3. eerste lid.

³⁰⁴GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 21, overweg. III.B.12.2.3. eerste lid.

³⁰⁵GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 21, overweg. III.B.12.2.2. derde lid.

³⁰⁶GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 21, overweg. III.B.12.2.3. eerste lid.

³⁰⁷Interview Maggie De Block en Jacinta De Roeck, Bijlage 2, p. 4 en 5.

Interview Els Van Hoof, Bijlage 1, p. 3 en 5.

verplicht raadplegen van een bijkomende arts. Het onderscheid met de grondvoorwaarden blijft echter duidelijk door het advies van de Raad van State en de deskundigen bij de assisenzaak.

4.3.3 Voorwaarden per categorie

4.3.3.1 Definiërende voorwaarden

117. De definiërende voorwaarden zijn bijgevolg de eerste categorie van voorwaarden. Ze worden weergegeven door artikel 2 en artikel 3 §1 lid 1 eerste zin van de euthanasiewet. Die voorwaarden zijn dat het levensbeëindigend handelen dient te geschieden:

- 1) Door een arts
- 2) Op verzoek van de betrokkene

4.3.3.2 Grondvoorwaarden

118. De grondvoorwaarden worden zijn bijgevolg de tweede categorie van voorwaarden. Zij worden weergegeven door artikel 3 §1 eerste tot derde (*en vierde na uitbreiding minderjarigen*) streepje euthanasiewet. Concreet bestaan zij eruit dat de arts zich dient te hebben verzekerd van het feit dat de patiënt:

- 1) Een handelingsbekwame meerderjarige, handelingsbekwame ontvoogde minderjarige of *oordeelsbekwame minderjarige* is en bewust is op het ogenblik van het verzoek.
- 2) Het verzoek vrijwillig, overwogen en herhaald is en niet het gevolg is van enige externe druk.
- 3) De meerderjarige of ontvoogde minderjarige patiënt zich in een medisch uitzichtloze toestand bevindt van aanhoudend en ondraaglijk lijden, dat fysiek of psychisch kan zijn, dat niet gelenigd kan worden en het gevolg is van een ernstige en ongeneeslijke aandoening die door ongeval of ziekte veroorzaakt is.
- 4) *Bij een minderjarige: oordeelsbekwaam is en zich in een medisch uitzichtloze toestand bevindt van aanhoudend en ondraaglijk fysiek lijden dat niet gelenigd kan worden en dat binnen afzienbare termijn het overlijden tot gevolg zal hebben en ook het gevolg is van een ernstige en ongeneeslijke aandoening die door ongeval of ziekte is veroorzaakt.*

4.3.3.3 Inhoudelijke procedurele voorwaarden

119. De derde categorie van voorwaarden uit de euthanasiewet zijn de procedurele voorwaarden die de vervulling van de grondvoorwaarden moeten verzekeren. Concreet zijn dat de voorwaarden uit artikel 3 §2 en §3 euthanasiewet. De inhoudelijke procedurele voorwaarden zijn overzichtelijk weer te geven als volgt:

Artikel 3 §2, 1° euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) De patiënt inlichten over zijn gezondheidstoestand en zijn levensverwachting
- 2) Overleg plegen met de patiënt over zijn verzoek tot euthanasie
- 3) Met hem de eventueel nog resterende therapeutische mogelijkheden (evenals palliatieve zorg) en de gevolgen daarvan bespreken
- 4) Met de patiënt tot de overtuiging komen dat er geen andere redelijke oplossing is dan euthanasie (voor de individuele situatie) en dat het verzoek volledig vrijwillig gebeurt

Artikel 3 §2, 2° euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) Zich verzekeren van het aanhoudend fysiek of psychisch lijden van de patiënt
- 2) Zich verzekeren van het duurzaam karakter van zijn verzoek
- 3) Daartoe meerdere gesprekken voeren met de patiënt
- 4) Die gesprekken moeten gespreid zijn over een redelijke periode, rekening houdend met de ontwikkeling van de gezondheidstoestand van de patiënt

Artikel 3 §2, 3° euthanasiewet:

Voor behandelende arts:

- 1) Een andere arts raadplegen over de ernstige en ongeneeslijke aard van de aandoening
- 2) Die andere arts op de hoogte brengen van de redenen voor de raadpleging
- 3) De patiënt op de hoogte brengen van de resultaten van die raadpleging

Voor de geraadpleegde arts:

- 1) Inzage van het medisch dossier nemen, de patiënt onderzoeken en zich vergewissen van het aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden
- 2) Een verslag opstellen van zijn bevindingen
- 3) Onafhankelijk zijn ten opzichte van zowel de patiënt als de behandelende arts
- 4) Bevoegd zijn om over de aandoening in kwestie te oordelen

Artikel 3 §2, 4° euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) Het verzoek van de patiënt bespreken met het verplegend team of de leden daarvan, als dat er is en in regelmatig contact staat met de patiënt

Artikel 3 §2, 5° euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) Het verzoek van de patiënt bespreken met zijn naasten die hij aanwijst als de patiënt dat wenst

Artikel 3 §2, 6° euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) Zich ervan verzekeren dat de patiënt de mogelijkheid heeft gehad om zijn verzoek te bespreken met de personen die hij wenste te ontmoeten

Artikel 3 §2, 7° euthanasiewet:

Indien de patiënt een niet-ontvoogde minderjarige is:

Voor de behandelende arts:

- 1) *Een kinder- en jeugdpsychiater of een psycholoog raadplegen*
- 2) *Bovengenoemde specialist op de hoogte brengen van de redenen voor die raadpleging*

- 3) *De patiënt en zijn wettelijke vertegenwoordigers op de hoogte brengen van het resultaat van de raadpleging van die specialist*
- 4) *Tijdens een onderhoud met de wettelijke vertegenwoordigers van de minderjarige de informatie bedoeld in artikel 3 §2, 1° euthanasiewet verstrekken*
- 5) *Zich ervan vergewissen dat zij hun akkoord geven betreffende het verzoek van de minderjarige patiënt*

Voor geraadpleegde specialist:

- 1) *Kennisnemen van het medisch dossier*
- 2) *De patiënt onderzoeken*
- 3) *Zich vergewissen van de oordeelsbekwaamheid van de minderjarige*
- 4) *Bovenvermelde schriftelijk attesteren*

Bijkomend bij niet-terminalen:

Artikel 3 §3, 1° euthanasiewet:

Voor behandelende arts:

- 1) Een tweede arts (psychiater of specialist in aandoening in kwestie) raadplegen
- 2) Die tweede arts op de hoogte brengen van de redenen voor die raadpleging
- 3) De patiënt op de hoogte brengen van de resultaten van die raadpleging

Voor de tweede geraadpleegde arts:

- 1) Inzage nemen van het medisch dossier
- 2) De patiënt onderzoeken
- 3) Zich vergewissen van het aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden en van het vrijwillig, overwogen en herhaald karakter van het verzoek
- 4) Een verslag opstellen van zijn bevindingen
- 5) Onafhankelijk zijn ten opzichte van de patiënt, de behandelende arts en de eerste geraadpleegde arts

Artikel 3 §3, 2° euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) Minstens één maand wachttermijn respecteren tussen het schriftelijk verzoek van de patiënt en het uitvoeren van de euthanasie

4.3.3.4 Vormelijke procedurele voorwaarden

120. De vormelijke procedurele voorwaarden zijn als volgt weer te geven:

Artikel 3 §4 euthanasiewet:

- 1) *Schriftelijk verzoek van de patiënt*
- 2) *Schriftelijke instemming van de wettelijke vertegenwoordigers indien de patiënt een minderjarige is*
- 3) *Dat document dient te zijn opgesteld, gedateerd en getekend door de patiënt zelf*

Indien de patiënt daartoe niet in staat is:

- 3/1) Door een door de patiënt gekozen meerderjarige persoon die geen materieel belang mag hebben bij de dood van de patiënt
- 3/2) Die persoon maakt melding van de onmogelijkheid van de patiënt om zelf zijn verzoek op schrift te stellen en de reden daarvan
- 3/3) De aanwezigheid van de (behandelende) arts is daarbij vereist
- 3/4) Die gekozen persoon dient de naam van die arts te noteren op het document
- 4) Dat document dient te worden toegevoegd aan het medisch dossier
- 5) Het verzoek is ten allen tijde door de patiënt herroepbaar, wat gevolgd wordt door het verwijderen van het verzoek uit het medisch dossier en het teruggeven daarvan aan de patiënt

Na wetsuitbreiding voor minderjarigen:

Artikel 3 §4/1 euthanasiewet:

- 1) *De mogelijkheid van psychologische bijstand aanbieden nadat de arts het verzoek van de patiënt heeft behandeld*

Artikel 3 §5 euthanasiewet:

- 1) Het regelmatig optekenen van alle verzoeken geformuleerd door de patiënt, de handelingen van de behandelende arts met hun resultaat en de verslagen van de geraadpleegde artsen in het medisch dossier van de patiënt

Artikel 5 euthanasiewet:

Voor de behandelende arts:

- 1) Het volledig invullen van het registratiedocument zoals bedoeld in artikel 7 euthanasiewet
- 2) Dat binnen de vier werkdagen bezorgen aan de in artikel 6 bedoelde FCEE

4.4 Bestrafing per onderverdeling

4.4.1 Miskenning definiërende voorwaarden

121. Euthanasie vormt een wettelijke rechtvaardigingsgrond op het Strafwetboek. De euthanasiewet vermeldt niet op welk concreet misdrijf een uitzondering wordt voorzien door euthanasie wettelijk mogelijk te maken. De Raad van State geeft in het advies voor wetgeving aan dat de euthanasiewet niet raakt aan de bepalingen uit het Strafwetboek die voorzien in de bestraffing van moord of doodslag, of van het veroorzaken van de dood uit onvoorzichtigheid of nalatigheid.³⁰⁸ Daarmee wordt onrechtstreeks toch een indicatie gegeven van de mogelijke strafbepalingen waarop euthanasie een uitzondering vormt. Uit de assisenzaak blijkt dat de concrete strafbaarstelling³⁰⁹ van gifmoord uit artikel 397 Sw. het meest aangewezen is, vermits een niet-correcte euthanasie aan de constitutieve bestanddelen van gifmoord

³⁰⁸RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, p. 16-17, randnummer 9.1, eerste lid, geraadpleegd op 1 april 2023 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

³⁰⁹Akte van Beschuldiging, neergelegd ter griffie van het Hof van Assisen 18 februari 2019 Oost-Vlaanderen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, p. 1 (euthanasiedossierstudie).

voldoet.³¹⁰ Ook duidt het Grondwettelijk Hof de keuzevrijheid voor de rechter wat betreft de strafbepaling nogmaals aan.³¹¹

122. Vermits de definiërende voorwaarden noodzakelijk zijn opdat er sprake zou zijn van euthanasie, is het aangewezen een dergelijk zwaarwichtige strafbepaling te behouden voor het miskennen van de definiërende voorwaarden. Bijgevolg is de toepassing van de strafbepaling gifmoord aangewezen bij miskenning van de voorwaarden die noodzakelijk zijn om te kunnen spreken over het begrip euthanasie. Volgens artikel 397 Sw. vindt daarbij, onder de onderverdeling van misdadig volgens het huidige strafrecht, levenslange opsluiting plaats als straf. Volgens de onderverdeling³¹² uit het eventuele nieuwe Belgische Strafwetboek zou dat een bestraffing van strafniveau acht zijn. Voor de zwaarste misdaden (bij wet voorziene opsluiting van meer dan twintig jaar) vond onder het huidige strafrecht namelijk geen automatische correctionalisering plaats en hoeft bijgevolg geen conversiemechanisme worden gehanteerd ter omschakeling naar het nieuwe Strafwetboek.³¹³ De straf blijft namelijk ook onder het eventueel Nieuw Strafwetboek levenslange opsluiting.

4.4.2 Miskening grondvoorwaarden

123. Naar het voorbeeld van de Nederlandse WTL en de bestraffing van de miskenning van de daar geldende zorgvuldigheidseisen, wordt bij dit onderzoek voor de miskenning van de grondvoorwaarden uit artikel 3 §1 euthanasiewet geopteerd voor een gelijkaardige straf. Volgens de Nederlandse WTL vindt bij miskenning van de zorgvuldigheidseisen artikel 293 eerste lid Nederlands Strafwetboek toepassing. Daar wordt bepaald dat de persoon die opzettelijk het leven van een ander op diens uitdrukkelijk en ernstig verlangen beëindigt, gestraft wordt met een gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaar of een geldboete van de vijfde categorie. Omdat de Belgische grondvoorwaarden niet volledig overeenstemmen met de Nederlandse zorgvuldigheidseisen, wordt geopteerd voor een vork van tien tot vijftien jaar rond dat Nederlandse voorbeeld van twaalf jaar. Dat laat een in casu beoordelingsmarge voor de rechter toe.

124. Het huidige Belgische strafrecht kent echter het mechanisme van (automatische) correctionalisering uit artikel 2 van de Wet op de verzachtende omstandigheden. Een gevangenisstraf van tien tot vijftien jaar wordt bijgevolg de facto eerder één van vijf tot tien jaar. Als het de bedoeling is om een effectieve gevangenisstraf te voorzien van tien tot vijftien jaar, is het aangewezen om een strafmaat te voorzien die rekening houdt met die automatische correctionalisering. Uit de omgekeerde redenering over verzachtende omstandigheden uit artikel 2 Wet op de verzachtende omstandigheden en artikel 80 huidige Sw. valt namelijk te concluderen dat een maximumstraf van vijftien jaar in concreto een maximumstraf van twintig jaar in abstracto behoeft. Als het de bedoeling is om een straf in abstracto van maximum vijftien

³¹⁰GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022, 23, randnummer III.B.15.1. tweede lid.

³¹¹*Ibid.*

³¹²E. LANDTSHEERE, "Een nieuw Strafwetboek aangepast aan de 21^e eeuw", *Team Justitie 2022*, geraadpleegd op 1 april 2023 via <https://www.teamjustitie.be/2022/11/06/een-nieuw-strafwetboek-aangepast-aan-de-21e-eeuw/#:~:text=Het%20is%20een%20voorafname%20van,lezing%20goedgekeurd%20op%20de%20ministerraad.>

³¹³Wetsvoorstel tot invoering van een nieuw Strafwetboek – Boek 1 en Boek 2, *Parl.St.* Kamer 2018-19, nr. 3651/001, 231-232.

jaar te voorzien, die na correctionalisering een straf van maximum tien jaar wordt, hoeft er geen verdere redenering te worden gemaakt. Die uiteindelijke keuze is aan de wetgever.

125. Gelet op het levensbepalende aspect van euthanasie en de bedoeling effectief aan te sluiten bij het Nederlandse voorbeeld, wordt bij dit onderzoek geopteerd voor een straf in concreto van tien tot vijftien jaar en bijgevolg een straf in abstracto van vijftien tot twintig jaar. Bij mogelijke realisatie van het Nieuw Strafwetboek kan gedacht worden richting strafniveau vijf van de onderverdeling³¹⁴ uit het Belgisch voorstel tot Nieuw Strafwetboek dat werd gedaan onder het ministerschap van voormalig minister van Justitie Koen Geens. Volgens het conversiemechanisme³¹⁵ dat vertrekt van de automatische aanname van verzachtende omstandigheden en zo dicht mogelijk bij de effectieve straffen wil aansluiten, is een straf van maximum vijftien jaar onder het huidige strafrecht een straf van maximum twintig jaar.³¹⁶ Bij misdaden en wanbedrijven zijn volgens het voorstel tot Nieuw Strafwetboek ook bijkomende straffen mogelijk in de gevallen bij wet bepaald.³¹⁷ Daarbij kan specifiek worden gedacht aan de geldboete en het beroepsverbod.³¹⁸

126. Miskenning van de definiërende voorwaarden blijft bijgevolg een moord en de bevoegdheid van het Hof van Assisen. De sancties voor de miskenning van de twee voorgaande categorieën van voorwaarden (definiërende voorwaarden en grondvoorwaarden) zijn bijgevolg nog steeds gevangenisstraffen van meer dan vijf jaar. Dat maakt dat zij volgens het huidige strafrecht nog steeds tot de onderverdeling ‘misdad’ blijven behoren. Daar zijn criminele straffen op van toepassing. Artikel 9 Sw. bepaalt namelijk dat opsluiting van vijf jaar of meer een criminele straf is en volgens artikel 1 Sw. is het misdrijf dat strafbaar is met een criminele straf een misdad. Een dergelijke kwalificatie genereert een vereist afschrikwekkend effect.

127. Vermits de bevoegdheid van het Hof van Assisen door artikel 150 van de Grondwet is bepaald, kan daar bij wet geen uitzondering op worden gemaakt. Wettelijk bepalen dat gifmoord niet onder de bevoegdheid van het Hof van Assisen valt, is bijgevolg geen optie zonder Grondwetwijziging. Die onmogelijkheid om bij wet een dergelijke uitzondering te voorzien, werd duidelijk bij de poging om terroristische misdaden aan de bevoegdheid van het Hof van Assisen te onttrekken.³¹⁹ Daarbij werd gepoogd om via artikel 121 van de Wet³²⁰ van 5 februari 2016 de mogelijkheden voor verzachtende

³¹⁴E. LANDTSHEERE, “Een nieuw Strafwetboek aangepast aan de 21^e eeuw”, *Team Justitie* 2022, geraadpleegd op 1 april 2023 via <https://www.teamjustitie.be/2022/11/06/een-nieuw-strafwetboek-aangepast-aan-de-21e-eeuw/#:~:text=Het%20is%20een%20voorafname%20van,lezing%20goedgekeurd%20op%20de%20ministerraad>.

³¹⁵Wetsvoorstel tot invoering van een nieuw Strafwetboek – Boek 1 en Boek 2, *Parl.St.* Kamer 2018-19, nr. 3651/001, 239.

³¹⁶Wetsvoorstel tot invoering van een nieuw Strafwetboek – Boek 1 en Boek 2, *Parl.St.* Kamer 2018-19, nr. 3651/001, 231-232.

³¹⁷Wetsvoorstel tot invoering van een nieuw Strafwetboek – Boek 1 en Boek 2, *Parl.St.* Kamer 2018-19, nr. 3651/001, 137-138.

³¹⁸*Ibid.*

³¹⁹S. ROYER, R. VILAIN, W. YPERMAN, “Grondwetwijziging voor terrorismeprocessen is niet radicaal genoeg”, *De Juristenkrant* 2020, 10.

³²⁰Wet van 5 februari 2016 tot wijziging van het strafrecht en de strafvordering en houdende diverse bepalingen inzake justitie, *BS* 19 februari 2016, 13130-13169.

omstandigheden, uit de Wet op de verzachtende omstandigheden, uit te breiden.³²¹ De facto zou dat de onttrekking van terroristische misdaden aan de bevoegdheid van het Hof van Assisen betekenen. Dat artikel 121 van de aangehaalde wet werd bij arrest³²² van het Grondwettelijk Hof vernietigd.³²³

128. Miskenning van de grondvoorwaarden wordt volgens dit wijzigingsvoorstel gesanctioneerd met (onder het huidige strafrecht) maximum twintig jaar gevangenisstraf volgens de euthanasiewet zelf en vormt dan echter een gecorrectionaliseerde misdaad volgens artikel 2 lid 2, 1° Wet³²⁴ op de verzachtende omstandigheden. Die gekozen strafmaat heeft als praktisch gevolg dat dodende handelingen die voldoen aan de euthanasiedefinitie bestraft worden als gecorrectionaliseerde misdaad met een correctionele straf volgens artikel 25 Sw. en de facto niet meer moeten worden behandeld door het (voor moord bevoegde) Hof van Assisen, waarvoor toch verschillende stemmen pleiten.³²⁵

4.4.3 Miskenning inhoudelijke procedurele voorwaarden

129. De inhoudelijke procedurele voorwaarden vertonen zekere gelijkenissen met de Nederlandse zorgvuldigheidseisen (*supra* 29-30, nr. 35), waarvan de bestraffing bij dit onderzoek werd toegepast op de miskenning van de grondvoorwaarden. De inhoudelijke procedurele voorwaarden worden door de Raad van State echter aangeduid als procedurele voorwaarden, onderscheiden van die grondvoorwaarden (*supra* 30, nr. 37). Bijgevolg is een mildere sanctie dan die voor de grondvoorwaarden aangewezen. De inhoudelijke procedurele voorwaarden vormen namelijk een tussencategorie tussen de grondvoorwaarden en vormelijke procedurele voorwaarden. Inspiratie voor een gepaste strafmaat wordt gezocht bij de Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking. Artikel 3 lid 1 Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking bepaalt dat hij die een vruchtafdrijving veroorzaakt bij een vrouw die daarmee heeft toegestemd gestraft wordt met een gevangenisstraf van drie maanden tot een jaar en een geldboete van honderd euro tot vijfhonderd euro als die persoon daarbij de wettelijke voorwaarden uit artikel 2 Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking miskent. Daarnaast wordt door artikel 3 lid 4 zelfde wet bepaald dat bij een dodelijke afloop een opsluiting van vijf tot tien jaar wordt voorzien.

Gelet op het feit dat bij euthanasie een reeds geboren mens wordt gedood, is het aangewezen een hogere straf te voorzien dat die uit artikel 3 lid 1 Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking. Gelet op het feit dat deze categorie enkel procedurele voorwaarden betreft, is het echter ook aangewezen om een lichtere straf te bepalen dan de straf uit artikel 3 lid 4 van de Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking. Om die reden wordt gekozen voor een strafmaatvork tussen het maximum van de eerste en minimum van de tweede hierboven

³²¹C. CLEMENT en S. KLOECK, "Hof van Assisen in ere hersteld door Grondwettelijk Hof", *Jubel* 2018, geraadpleegd op 19 april 2023 via <https://www.jubel.be/hof-van-assisen-in-ere-hersteld-door-grondwettelijk-hof/>.

³²²GwH 21 december 2017, nr. 148/2017.

³²³C. CLEMENT en S. KLOECK, "Hof van Assisen in ere hersteld door Grondwettelijk Hof", *Jubel* 2018, geraadpleegd op 19 april 2023 via <https://www.jubel.be/hof-van-assisen-in-ere-hersteld-door-grondwettelijk-hof/>.

³²⁴Wet van 4 oktober 1867 op de verzachtende omstandigheden, *BS* 5 oktober 1867, 5505.

³²⁵M. DE HERT, "Drie euthanasie-artsen vrijgesproken voor moord door het Hof van assisen", *T. Gez.* 2020-21, 329-335.

Interview Maggie De Block en Jacinta De Roeck, Bijlage 2, p. 5.

Interview Wim Distelmans, Bijlage 3, p. 2 en 4.

aangehaalde strafbepalingen. Bijgevolg wordt gekozen voor een gevangenisstraf van één tot vijf jaar. Gelet op de procedurele aard van de voorwaarden is het hierbij aangewezen de mogelijkheid tot correctionalisering te behouden en bijgevolg geen zwaardere straf in abstracto te bepalen.

130. Bij een mogelijk Nieuw Strafwetboek kan verwezen worden naar strafniveau twee. Strafniveau twee bevat verschillende mogelijke hoofdstraffen (Elektronisch Toezicht, Werkstraf, Probatiestraf, Veroordeling bij schuldigverklaring of een Gevangenisstraf). Ook een gevangenisstraf van één tot drie jaar behoort, weliswaar als ultimum remedium, tot de mogelijkheden.³²⁶ De rechter moet bij het opleggen van een gevangenisstraf motiveren waarom die noodzakelijk was en de doelstellingen niet met een andere strafvorm konden worden bereikt.³²⁷ Zo blijft enerzijds de mogelijkheid van een gevangenisstraf behouden, maar gebeurt dat anderzijds onder de laagst mogelijke vorm onder het Nieuw Strafrechtboek.³²⁸ Bij aanneming van verzachtende omstandigheden wordt de straf van strafniveau twee vervangen door een straf van strafniveau één.³²⁹ Desgevallend kan die straf worden vervangen door een bijkomende straf uit het oorspronkelijke strafniveau twee.³³⁰ Bijgevolg bestaat dan de mogelijkheid uitsluitend een beroepsverbod of andere bijkomende straf op te leggen bij miskennis. Zowel een strenge straf (gevangenisstraf) als lichtere (uitsluitend bijkomende) straf behoort bijgevolg tot de mogelijkheden.

Die tweeledigheid waarborgt respectievelijk het afschrikwekkende effect dat gewenst is bij de miskennis van inhoudelijke (procedurele) voorwaarden en de nodige mildheid omwille van de procedurele aard. Ook zorgt de keuze voor strafniveau twee voor een gelijke afname van strafniveau's tussen enerzijds de definiërende voorwaarden en de grondvoorwaarden en anderzijds de grondvoorwaarden en de inhoudelijke procedurele voorwaarden. Zo wordt er namelijk van strafniveau acht (definiërende voorwaarden) gezakt naar strafniveau vijf (grondvoorwaarden) naar strafniveau twee (inhoudelijke procedurele voorwaarden), telkens met twee strafniveau's tussen of een afname van drie strafniveau's.

4.4.4 Miskennis vormelijke procedurele voorwaarden

131. Volgens het ultimum remedium moet het strafrecht het laatste middel zijn dat wordt aangewend.³³¹ Bij de bestraffing van de miskennis van vormelijke procedurele voorwaarden is de doelstelling eerder het voorkomen van dergelijke fouten voor de toekomst en niet het beschermen van de maatschappij tegen de arts die een geoorloofde euthanasie heeft uitgevoerd. Ter bewustmaking van de arts, kan een administratieve geldsanctie en/of een verwijzing van het dossier naar de Orde der Artsen volstaan om het

³²⁶E. LANDTSHEERE, "Een nieuw Strafwetboek aangepast aan de 21^e eeuw", *Team Justitie* 2022, geraadpleegd op 13 april 2023 via <https://www.teamjustitie.be/2022/11/06/een-nieuw-strafwetboek-aangepast-aan-de-21e-eeuw/>.

³²⁷*Ibid.*

³²⁸E. LANDTSHEERE, "Een nieuw Strafwetboek aangepast aan de 21^e eeuw", *Team Justitie* 2022, geraadpleegd op 14 april 2023 via <https://www.teamjustitie.be/2022/11/06/een-nieuw-strafwetboek-aangepast-aan-de-21e-eeuw/>.

³²⁹Wetsvoorstel tot invoering van een nieuw Strafwetboek – Boek 1 en Boek 2, *Parl.St.* Kamer 2018-19, nr. 3651/001, 136.

³³⁰Wetsvoorstel tot invoering van een nieuw Strafwetboek – Boek 1 en Boek 2, *Parl.St.* Kamer 2018-19, nr. 3651/001, 138.

³³¹*Ibid.*

doel, voldoen aan de procedures, te bereiken.³³² Administratieve geldsancties worden ook toegepast bij onder meer het Sociaal Strafrecht en de miskening van de wetgeving betreffende Productnormen.³³³

132. Bij het Sociaal Strafrecht en de wetgeving betreffende de Productnormen worden de beslissingen tot sanctioneren genomen door de desbetreffende Federale Overheidsdienst.³³⁴ Omwille van het feit dat de euthanasiewet tevens een federale materie betreft, is het aangewezen voor de miskening van deze categorie voorwaarden een gelijkaardig bestuursniveau vast te stellen. Volgens artikel 10 euthanasiewet gebeurt de voordracht van de formatie en het taalkader van het administratief personeel van de FCEE door de ministers van Volksgezondheid en Justitie. Ook de financiering van de FCEE gebeurt volgens artikel 11 euthanasiewet ten laste van hun begroting, elk voor de helft. Bijgevolg zijn er wettelijke indicaties om specifiek voor de FOD Justitie of FOD Volksgezondheid te opteren bij het toekennen van een administratief sanctionerende bevoegdheid. Concreet wordt geopteerd om die bevoegdheid toe te kennen aan de FOD Volksgezondheid en meer bepaald aan de verantwoordelijke van de Juridische Dienst en Geschillen van de FOD Volksgezondheid, vermits daar reeds een bevoegde ambtenaar is voorzien voor miskening van de Productnormen.³³⁵ De keuze voor het departement Volksgezondheid vindt ook steun bij het tuchtreglement van de Orde der Artsen, vermits de minister van Volksgezondheid expliciet wordt genoemd als openbare overheid die met een verzoekschrift kan zorgen voor het inzetten van een tuchtprocedure.³³⁶

133. Aangewezen is de bevoegdheid van de FOD Volksgezondheid daarvoor te regelen naar analogie met artikel 8 lid 3 euthanasiewet. Daar wordt bepaald dat bij miskening van de voorwaarden de doorverwijzing naar de Procureur des Konings geschiedt als er daartoe een tweederdemeerderheid is. Naar analogie kan worden bepaald dat bij miskening van de vormelijke procedurele voorwaarden met een tweederdemeerderheid kan worden beslist het dossier door te verwijzen naar de bevoegde dienst van de FOD Volksgezondheid. De ratio voor de filterfunctie van de FCEE daarbij, is het tegengaan van het mogelijks strafverzwarend effect. Als alle vormelijke gebreken automatisch zouden worden onderzocht door de FOD

³³²Interview Wim Distelmans, Bijlage 3, p. 2.

³³³FOD WERKGELGENHEID, ARBEID EN SOCIAAL OVERLEG, "Hoe komt de beslissing tot stand? En wat daarna?", *Belgium*, geraadpleegd op 24 april 2023 via <https://werk.belgie.be/nl/over-de-fod/inbreuken/het-verloop-van-een-proces-verbaal/administratieve-procedure/hoe-komt-de>.

FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU, "Welke vervolgingen en sancties kunnen er volgen in het geval van een inbreuk?", *Belgium* 2016, geraadpleegd op 24 april 2023 via <https://www.health.belgium.be/nl/wettelijke-handhavingstools#:~:text=In%20de%20administratieve%20procedure%20worden,administratieve%20boete%20op%20te%20leggen>.

³³⁴*Ibid.*

³³⁵FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU, "Welke vervolgingen en sancties kunnen er volgen in het geval van een inbreuk?", *Belgium* 2016, geraadpleegd op 24 april 2023 via <https://www.health.belgium.be/nl/wettelijke-handhavingstools#:~:text=In%20de%20administratieve%20procedure%20worden,administratieve%20boete%20op%20te%20leggen>.

³³⁶X, "Tuchtbevoegdheid: Nota over de tuchtprocedure voor de raden van de orde der artsen", *Orde der Artsen* 2023, geraadpleegd op 30 april 2023 via <https://ordomedic.be/nl/orde/tuchtbevoegdheid#:~:text=De%20tuchtsancties%20zijn%20de%20waarschuwing,aan%20de%20betrokken%20arts%20betekend>.

Volksgezondheid zou er een wanverhouding dreigen met de strafrechtelijke behandeling van de voorgaande inhoudelijke voorwaarden. De miskennen daarvan wordt namelijk ook eerst beoordeeld door de FCEE voor er eventueel een doorverwijzing plaatsvindt. De FCEE heeft daar namelijk een bufferfunctie.³³⁷ Ook waarborgt een dergelijke filterfunctie van de FCEE het respecteren van het principe van ultimum remedium.

134. De FCEE werkt bij miskennen van voorwaarden namelijk met een stappenplan.³³⁸ Eerst wordt bij een wetsgebrek de anonimiteit opgeheven. Aan de betrokken arts wordt dan een (didactische) brief gericht.³³⁹ Die brief bevat bv. de melding dat een wettelijke voorwaarde niet werd gerespecteerd of de vraag naar uitleg voor de reden van miskennen. Ten tweede wordt het antwoord op die brief afgewacht en geëvalueerd. Als het antwoord als voldoende wordt beschouwd, wordt het dossier verder afgehandeld. Als het antwoord niet als voldoende wordt beschouwd, wordt een tweede brief verstuurd met meer specifieke aanduidingen of vragen voor de betrokken arts. Ten derde kan, bij gebrek aan afdoende antwoord op die tweede brief, het volledige dossier met de volledige verslagen van de adviserende tweede en eventueel derde arts worden opgevraagd. Ten laatste, als ook dat niet volstaat, kan de arts worden uitgenodigd voor een hoorzitting.

135. Als de gebruikelijke stappen niet volstaan om de betrokken arts tot inkeer te brengen, kan volgens dit wijzigingsvoorstel met een tweederdemeerderheid worden besloten het dossier door te verwijzen naar de FOD Volksgezondheid en zo een boete en/of tuchtsanctie mogelijk te maken. De FCEE eventueel zelf bevoegd maken is echter niet aangewezen, vermits die vanuit de wettelijke definitie slechts een controlerende en evaluerende functie heeft.³⁴⁰

136. De sanctionerende mogelijkheden voor de FOD Volksgezondheid zouden volgens dit wijzigingsvoorstel een administratieve geldsanctie en/of een doorverwijzing van het dossier naar de Orde der Artsen zijn. Hierbij wordt voorgesteld een administratieve geldsanctie te voorzien van 300 tot 3000 euro, naar analogie met het zwaarste sanctieniveau uit het Sociaal Strafrecht.³⁴¹ De vormelijke procedurele voorwaarden zijn namelijk essentieel om de controle van de uitgevoerde euthanasie mogelijk te maken. Enerzijds de procedurele aard en anderzijds het levensbelang van de vormelijke procedurele voorwaarden verantwoord respectievelijk de keuze voor een administratieve, maar toch zware sanctie. Uit de reglementering van de Orde blijkt namelijk dat klachten ook kunnen uitgaan van de overheid, waaronder een overheidsdienst ook kan worden gecategoriseerd.³⁴²

³³⁷Interview Wim Distelmans, Bijlage 3, p. 7.

³³⁸Interview Wim Distelmans, Bijlage 3, p. 11 en 12.

³³⁹*Ibid.*

³⁴⁰Interview Wim Distelmans, Bijlage 3, p. 11.

³⁴¹FOD WERKGELEGENHEID, ARBEID EN SOCIAAL OVERLEG, "Bedragen van de administratieve geldboeten", *Belgium*, geraadpleegd op 30 april 2023 via <https://werk.belgie.be/nl/over-de-fod/inbreuken/het-verloop-van-een-proces-verbaal/administratieve-procedure/bedragen-van-de>.

³⁴²DE REDACTIERAAD, "Orde in de taken van de Orde: deel I. Behandeling van klachten", *Orde der Artsen* 2023, geraadpleegd op 25 april 2023 via <https://ordomedic.be/nl/provinciale-raden/vlaams-brabant-en-brussel/nieuwsbrieven/nieuwsbrief-2022-3/orde-in-de-taken-van-de-orde-deel-i-behandeling-van->

137. De Orde heeft vervolgens de mogelijkheid om de arts een waarschuwing, censuur, berisping of schorsing van één dag tot twee jaar te geven of zelfs de arts te schrappen van de lijst.³⁴³ Dat zijn enerzijds zaken die de arts raken in de kern van zijn beroepsuitoefening en anderzijds zaken die ook een afschrikwekkend effect hebben met de Orde der Artsen als hiërarchisch tuchtorgaan. Ook zijn de tuchtmaatregelen concreet toegepast op de beroepsuitoefening van de arts en bijgevolg relevant als mogelijke sanctie bij een fout die gemaakt is bij de beroepsuitoefening van de arts. Euthanasie is namelijk een handeling die volgens de wet gesteld wordt door een arts, tijdens de uitoefening van dat beroep van arts.

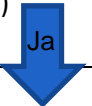
4.4.5 Schematisch overzicht

138. Ter verduidelijking wordt vervolgens een overzicht verschaft dat kan worden gehanteerd als er zich een casus voordoet waarbij niet alle voorwaarden van de euthanasiewet zijn gerespecteerd. Bij een dergelijke casus van een gebrekkige euthanasie dienen alle onderstaande voorwaarden te worden onderzocht. De cascade aangegeven door de blauwe ja-/nee-pijlen is een overzichtelijke wijze om de zwaarste fout en bijhorende sanctie te bepalen. Voor de controle van de voorwaarden is het wel nog steeds aangewezen de desbetreffende artikelen uit de euthanasiewet te raadplegen. Ook wordt reeds inspiratie verschaft voor toepassing van het eventueel Nieuw Strafwetboek. Het startpunt is een opzettelijke positieve handeling die de dood tot gevolg heeft (constitutieve bestanddelen volgens advies Raad van State, *supra* 29, nr. 33).

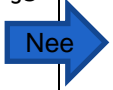
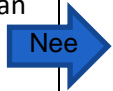
[klachten#:~:text=De%20kleine%20sancties%3A%20waarschuwing%2C%20censuur,de%20schrapping%20van%20de%20lijst.](#)

³⁴³DE REDACTIERAAD, “Orde in de taken van de Orde: deel I. Behandeling van klachten”, *Orde der Artsen* 2023, geraadpleegd op 14 april 2023 via <https://ordomedic.be/nl/provinciale-raden/vlaams-brabant-en-brussel/nieuwsbrieven/nieuwsbrief-2022-3/orde-in-de-taken-van-de-orde-deel-i-behandeling-van-klachten#:~:text=De%20kleine%20sancties%3A%20waarschuwing%2C%20censuur,de%20schrapping%20van%20de%20lijst.>

Voorwaarden	(Cumulatief) Voldaan aan?	Sanctie volgens	Onder huidige Strafrecht	Onder Voorstel nieuw Strafrecht (indicatief)
Definiërende Voorwaarden	1) Door een arts 2) Verzoek patiënt (Art. 2 en 3 §1 lid 1 Euthanasiewet)	Strafwetboek	Levenslange opsluiting	Strafniveau 8 Levenslange opsluiting
Grondvoorwaarden	a) Handelingsbekwame meerderjarige en bewust bij verzoek b) Vrijwillig, herhaald en overwogen verzoek c) Ondraaglijk en aanhoudend lijden d) Door ernstige en ongeneeslijke aandoening, die veroorzaakt is door ziekte of ongeval e) Medisch uitzichtloze toestand f) Niet te lenigen lijden (Artikel 3 §1 eerste tot derde streepje euthanasiewet) Bij minderjarigen: Enkel bij fysiek lijden, oordeelsbekwaam en terminaal (Artikel 3 §1 eerste tot vierde streepje euthanasiewet)	Euthanasie-wet	Gevangenisstraf 15 tot 20 jaar	Strafniveau 5 Hoofdstraf: Gevangenisstraf 10 tot 15 jaar Bijkomende straf: 1) Geldboete 2) Beroepsverbod
Inhoudelijke procedurele Voorwaarden	a) Gesprek over toestand van gezondheid,	Euthanasie-wet	Gevangenisstraf van 1 tot 5 jaar	Strafniveau 2 (Hoofdstraf)

	<p>levensverwachting en resterende mogelijkheden</p> <p>b) Over een redelijke periode gespreide gesprekken</p> <p>c) verplichte raadpleging andere, onafhankelijke arts</p> <p>d) Mogelijkheid bijkomende bepaalde gesprekken (o.a. team en naasten)</p> <p>Bij minderjarigen: Bijkomende vereisten</p> <p>Bij niet-terminalen: a) Raadpleging derde arts b) Wachttermijn van 1 maand (artikel 3 §2 en §3 euthanasiewet)</p>			<p>Gevangenisstraf 1 tot 3 jaar als ultimum remedium</p> <p>Bijkomende straffen (beroepsverbod of geldboete e.a.)</p>
Vormelijke procedurele Voorwaarden	<p>a) Schriftelijke verzoeksvereisten</p> <p>b) Regelmatige optekening medisch dossier</p> <p>c) Arts bezorgt Registratiedocument volledig ingevuld binnen vier werkdagen aan FCEE (Artikel 3 §4 t.e.m. §5 en artikel 5 euthanasiewet)</p>	Euthanasie-wet	<p>Administratieve geldboete van 300 tot 3000 euro</p> <p>en/of</p> <p>doorverwijzing naar de Orde der Artsen</p> <p>(door FOD Volksgezondheid)</p>	<p>Administratieve geldboete van 300 tot 3000 euro</p> <p>en/of</p> <p>doorverwijzing naar de Orde der Artsen</p> <p>(door FOD Volksgezondheid)</p>

4.4.6 Tekstuele Wijziging

139. Een tekstuele aanpassing van de huidige euthanasiewet luidt als volgt:

art. 2bis euthanasiewet: Euthanasie die beantwoordt aan voorgaande wettelijke definitie en uitgevoerd wordt door een arts, wordt niet gekwalificeerd als moord. Het niet voldoen aan de wettelijke voorwaarden wordt beheerst door (onderstaande artikelen van) de euthanasiewet.

Hoofdstuk IIIbis: Strafbepalingen:

art. 3/1 §1 euthanasiewet: De miskennis van artikel 3 §1 van deze wet worden gestraft met een gevangenisstraf van vijftien tot twintig jaar.

Art. 3/1 §2 euthanasiewet: De miskennis van artikel 3 §2 en §3 van deze wet wordt gestraft met een gevangenisstraf van één tot vijf jaar.

Art. 3/1 §3 euthanasiewet: De miskennis van (een onderdeel van) artikel 3 §4 tot en met §5 en artikel 5 van deze wet wordt administratief gesanctioneerd met een administratieve geldsanctie van driehonderd tot drieduizend euro en/of een doorverwijzing van het dossier naar de Orde der Artsen door de minister van Volksgezondheid.

Wijziging van artikel 8 lid 3 euthanasiewet: Is de commissie van oordeel bij beslissing genomen door een tweederdemeerderheid dat de in deze wet bepaalde voorwaarden niet zijn nageleefd, dan zendt zij het dossier over aan de procureur des Konings van de plaats van overlijden van de patiënt wat betreft de voorwaarden uit artikel 3 §1 tot en met §3 van deze wet en aan de minister van Volksgezondheid wat betreft de voorwaarden uit artikel 3 §4 tot en met §5 en artikel 5 van deze wet.

4.4.7 Aanbevolen Reflectie

140. Het voorliggende sanctievoorstel maakt geen onderscheid tussen de bestraffing van de uitvoerende arts voor diens verplichtingen en de adviserende arts of artsen die voorwaarden miskennen. Voor beide personen zijn er namelijk wettelijke vereisten voorzien. Ook bij de assisenzaak waren zowel de uitvoerende arts als de adviserende artsen beschuldigd. Die redenering kan tegen de wil van de wetgever zijn.³⁴⁴ Een politiek debat daarover wordt sterk aanbevolen en desgewenst kan een wettelijke schulditsluitingsgrond worden toegevoegd voor de adviserende arts of artsen, in het bijzonder voor de situatie waar zij niet op de hoogte werden gebracht van het doel van hun advies, namelijk de euthanasie. Daarnaast wordt ook sterk aanbevolen reeds te reflecteren over overgangsbepalingen en wijzigingsbepalingen voor de wijziging van het huidige strafrecht naar het Nieuw strafrecht, met de hier gemaakte reflectie als inspiratie. Ook over mogelijke strafbepalingen voor de apotheker die het euthanaticum aflevert, is er onduidelijkheid. Ook wordt aanbevolen aandacht te besteden aan de gevolgen van een onderscheiden strafmaat. Een onderscheiden strafmaat betekent namelijk een strafverlichting voor de miskennis van de meeste voorwaarden. Eventuele gevolgen wat betreft autoregulatie van artsen dienen te worden onderzocht.

³⁴⁴Interview Maggie De Block en Jacinta De Roeck, Bijlage 2, p. 12.

141. Een aanbeveling als vervolg van deze Masterproef is een onderzoek naar de FCEE en de wisselwerking van die FCEE met de wetgever en de artsen. Bij dat onderzoek zou kunnen worden onderzocht welke vaststellingen (van inbreuken) de FCEE sinds de inwerkingtreding heeft gemaakt en wat daar de gevolgen van zijn geweest. Daarbij is de relatie met de wetgever, de individuele inbreukmakende artsen en de Orde der Artsen te onderzoeken. Zo kan, door het onderzoeken van cijfers, verslagen en procedures voor de FCEE, worden nagegaan wat het effect is en kan zijn op de wetgeving, het gedrag van de inbreukmakende arts en de brede beroepsgroep. Specifieke focus kan uitgaan naar de meest recente jaren om de eventuele impact van de assisenzaak, het arrest van het Grondwettelijk Hof en eventueel onderscheiden strafmaten te analyseren. Ook de onafhankelijkheid van de arts en de Commissieleden is daarbij te onderzoeken. Over de voorwaarden en noodzakelijkheid daarvan, bestaat namelijk twijfel.³⁴⁵ Evenmin worden garanties geboden dat de opheffing van de anonimiteit bij de controle de vereiste onafhankelijkheid zal waarborgen.³⁴⁶ Daarnaast is er ook de aanbeveling te reflecteren over diverse andere euthanasiekwesties. Zo is er de vraag naar het toelaten van euthanasie bij meer situaties dan momenteel wettelijk geregeld, zoals bij verworven wilsonbekwaamheid. Dat is nu de facto bijna onmogelijk.³⁴⁷

5 Conclusie

142. De euthanasiewet vormt historisch slechts een wettelijke rechtvaardigingsgrond voor de misdaden uit het Strafwetboek als aan alle wettelijke (inhoudelijke en procedurele) euthanasievoorwaarden is voldaan. De gelijke behandeling van al die voorwaarden werd door het Grondwettelijk Hof echter strijdig bevonden met het non-discriminatiebeginsel. Bijgevolg werd met dit onderzoek getracht een onderscheid te maken tussen de verschillende voorwaarden. Dat onderzoek is geresulteerd in een gefundeerde vierledige onderverdeling van (1) definiërende voorwaarden, (2) grondvoorwaarden, (3) inhoudelijke procedurele voorwaarden en (4) vormelijke procedurele voorwaarden. De definiërende voorwaarden zijn noodzakelijk opdat er sprake kan zijn van euthanasie. De grondvoorwaarden zijn noodzakelijk opdat de euthanasie geoorloofd zou zijn, waarbij de inhoudelijke procedurele voorwaarden die grondvoorwaarden mogelijk maken. De laatste categorie maakt de a posteriori controle mogelijk. Voor elke categorie van voorwaarden werd een mogelijke sanctie voorzien. Bij miskenning van de definiërende voorwaarden is nog steeds het Strafwetboek van toepassing. Voor miskenning van de grondvoorwaarden is (onder het huidige strafrecht) een sanctie voorzien van vijftien tot twintig jaar gevangenisstraf. Voor miskenning van de inhoudelijke en vormelijke procedurele voorwaarden werd geopteerd voor respectievelijk een strafrechtelijke sanctie van één tot vijf jaar gevangenisstraf en een administratieve sanctie bestaande uit een geldsanctie van 300 tot 3000 euro of doorverwijzing naar de Orde der Artsen en bijgevolg tucht. De bedoeling van deze Masterproef was dan ook om de poorten van de Kamer te openen naar een euthanasiewet die zich met strafmaten van ongrondwettigheid onderscheidt.

³⁴⁵Interview Els Van Hoof, Bijlage 1.

Interview Maggie De Block en Jacinta De Roeck, Bijlage 2.

Interview Wim Distelmans, Bijlage 3.

³⁴⁶Interview Wim Distelmans, Bijlage 3, p. 7.

³⁴⁷FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU, "Wilsverklaring inzake euthanasie", *Vlaanderen*, geraadpleegd op 1 mei 2023 via <https://www.vlaanderen.be/wilsverklaring-inzake-euthanasie>.

6 Bibliografie

Dossier:

Akte van Beschuldiging, neergelegd ter griffie van het Hof van Assisen 18 februari 2019 Oost-Vlaanderen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde.

Akte van Verdediging voor J. Van Hove bij de assisenzaak, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde.

DEBERDT, R., en DE LEEUW, M., Deskundig Verslag, 3 mei 2011 (datum aanstelling), 2 september 2011 (datum neerlegging verslag), Ieper, 13 oktober 2011 (ondertekening verslag), Volgnummer 2011/149, Notitienummer 30.99.40060/2011/05, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde.

JACOBS, W., COSYNS, P. en BALTHAZAR, T., Deskundigenverslag, 10 april 2019 (datum opdracht), 18 december 2019 (datum neerlegging verslag), WJ2019 – 388advies TYP/ kvo-ar UZA, 199 p., griffie Gerechtsgebouw Dendermonde.

K.I. 22 november 2018, Vordering strekkende tot verwijzing van een misdaad naar het Hof van Assisen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde.

K.I. 22 november 2018, Vordering strekkende tot verwijzing van een misdaad naar het Hof van Assisen, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde.

VAN STEENBRUGGE, W., Syntheseconclusie Voor de Correctionele Rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde, kamer D19, Zitting d.d. 14 september 2021, DE.30.99.40060/2011 – 11RD15649, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde, 72 p.

Zittingsblad Openbare Terechtzitting van 31 januari 2020, nr. 2020/3, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde.

Zittingsblad Openbare Terechtzitting van 12 februari 2020, nr. 2020/4, griffie Gerechtsgebouw Dendermonde.

Wetgeving:

Internationaal:

Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie van 12 december 2007, *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen* 18 december 2000, C-364/1.

Verdrag van 7 september 1977 tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, ondertekend te Rome op 4 november 1950, *BS* 6 oktober 1977, 12203.

Internationaal Verdrag inzake de Burgerrechten en Politieke Rechten van 19 december 1966, *BS* 6 juli 1983, 8815.

België:

Gecoördineerde Grondwet van 17 februari 1994, *BS* 17 februari 1994, 4054.

Wet van 4 oktober 1867 op de verzachtende omstandigheden, *BS* 5 oktober 1867, 5505.

Wet van 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van giftstoffen, slaapmiddelen en verdovende middelen, psychotrope stoffen, ontsmettingsstoffen en antiseptica en van de stoffen die kunnen gebruikt worden voor de illegale vervaardiging van verdovende middelen en psychotrope stoffen, *BS* 6 maart 1921, 1834.

Wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, *BS* 22 juni 2002, 28 515-28 520.

Wet van 10 november 2005 tot aanvulling van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie met bepalingen over de rol van de apotheker en het gebruik en de beschikbaarheid van euthanatica, *BS* 13 december 2005, 53 613.

Wet van 6 januari 2014 tot wijziging van diverse wetten ten gevolge van de hervorming van de Senaat, *BS* 31 januari 2014, 8713-8718.

Wet van 28 februari 2014 tot wijziging van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, teneinde euthanasie voor minderjarigen mogelijk te maken, *BS* 13 maart 2014, 21 053.

Wet van 5 februari 2016 tot wijziging van het strafrecht en de strafvordering en houdende diverse bepalingen inzake justitie, *BS* 19 februari 2016, 13130-13169.

Wet van 16 juni 2016 tot wijziging van de wet 28 mei 2002 betreffende de euthanasie wat de samenstelling van de Federale Controle- en Evaluatiecommissie betreft, *BS* 30 juni 2016, 39646.

Wet van 15 oktober 2018 betreffende de vrijwillige zwangerschapsafbreking, tot opheffing van de artikelen 350 en 351 van het Strafwetboek, tot wijziging van de artikelen 352 en 383 van hetzelfde Wetboek en tot wijziging van diverse wetsbepalingen, *BS* 29 oktober 2018, 82140-82143.

Wet van 15 maart 2020 tot wijziging van de wetgeving betreffende de euthanasie, *BS* 23 maart 2020, 16623-16624.

Wet van 18 mei 2022 houdende diverse dringende bepalingen inzake gezondheid, *BS* 30 mei 2022, 45174-45209.

RAAD VAN STATE (RvS), *Advies bij het wetsvoorstel betreffende de euthanasie*, 22 maart 2001, 31.441/AV-AG, geraadpleegd op 24 oktober 2022 via <http://www.raadvst-consetat.be/dbx/avis/31441>.

Wetsvoorstel (P. MAHOUX en M. VANLERBERGHE) betreffende de problemen rond het levenseinde en de toestand van ongeneeslijke zieke patiënten, *Parl.St.* Senaat, BZ 1999, nr. 2-10/1.

Wetsvoorstel (P. MONFILS) betreffende het verzoek om levensbeëindiging, *Parl.St.* Senaat, BZ 1999, nr. 2-22/1.

Wetsvoorstel (F. LOZIE en J. DE ROECK) strekkende tot de vergroting van het medebeslissingsrecht van de patiënt via invoering van een behandelingsbeschikking, *Parl.St.* Senaat, BZ 1999, nr. 2-86/1.

Wetsvoorstel (J. LEDUC) op de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-105/1.

Wetsvoorstel (P. MAHOUX) betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-244/1.

Wetsvoorstel (J. DE ROECK) houdende de instelling van een federale evaluatiecommissie inzake de toepassing van de wet van ... betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-245/1.

Wetsvoorstel (M. VANLERBERGHE) betreffende de palliatieve zorg, *Parl.St.* Senaat, 1999-2000, nr. 2-246/1.

Wetsvoorstel tot invoering van een nieuw Strafwetboek – Boek 1 en Boek 2, *Parl.St.* Kamer 2018-19, nr. 3651/001, 1-1064.

Wetsvoorstel (A. DE CROO) tot wijziging van de artikelen 3 en 14 van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, inzake de doorverwijsplicht van de behandelende arts, *Parl.St.* Kamer BZ 2010, nr. 5-22/1, 3.

Wetsvoorstel (C. VAN CAUTER e.a.) tot wijziging van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, inzake de doorverwijsplicht van de behandelende arts, *Parl.St.* Kamer 2012-13, nr. 2634/001, 4.

Wetsvoorstel (K. GABRIËLS e.a.) tot wijziging van de wet van 28 mei 2002 betreffende euthanasie voor wat de opheffing van de anonimiteit van het registratiedocument betreft teneinde de onafhankelijkheid van de Federale Controle- en Evaluatiecommissie Euthanasie te waarborgen, *Parl.St.* Kamer 2022-23, nr. 3020/001, 1-11.

Amendement bij Wetsvoorstel betreffende de euthanasie, *Parl.St.* Senaat 2000-2001, 2-244/4, 4-13.

Hand. Senaat 2000-2001, 9 juli 2001, nr. 2-244/22, 1-1358.

Hand. Senaat 2001-2002, 23 oktober 2001, nr. 2-150, 13.

Hand. Senaat 2001-2002, 24 oktober 2001, nr. 2-151, 19.

Hand. Senaat 2001-2002, 24 oktober 2001, nr. 2-153, 64.

Hand. Senaat 2001-2002, 25 oktober 2001, nr. 2-155, 63.

Hand. Senaat 2001-2002, 24 oktober 2001, nr. 2-244/25, 70.

Hand. Kamer 2001-2002, 23 april 2002, nr. 50-1488/009, 1-385.

Nederland:

Wet van 12 april 2001 houdende toetsing van levensbeëindiging op verzoek en bij zelfdoding en wijziging van het Wetboek van Strafrecht en van de Wet op de lijkbezorging (Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding), *Staatsblad* 26 april 2001, nr. 194, geraadpleegd op 6 februari 2023 via <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2001-194.html>.

Rechtspraak:

EHRM (Derde sectie) 4 oktober 2022, nr. 78017/17, Mortier tegen België, geraadpleegd op 13 maart 2023 via <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-219559%22%5D%7D>.

HvJ (Derde Kamer) 12 november 1981, nrs. C-212/80 – C-217/80.

GwH 20 oktober 2022, nr. 134/2022.

GwH 21 december 2017, nr. 148/2017.

GwH 4 maart 2021, nr. 37/2021, vzw Kamer van Arbitrage en Bemiddeling en Olivier Domb tegen de Ministerraad, geraadpleegd op 16 maart 2023 via <https://www.const-court.be/public/n/2021/2021-037n.pdf>.

Cass. (2de kamer) 23 maart 2010, nr. P.10.0102.N, Y.G. J. A. tegen L.S., M.B. en L.S., E.S. en J. L., noot E. DELBEKE.

Cass. 15 september 2020, nr. P.20.0240.N, S.N., L.N., G.N. en B.N. tegen J.C.L.V.H., F.A.R.D.G. en G.M.C.T., geraadpleegd op 24 maart 2023 via <https://justitie.belgium.be/sites/default/files/p.20.0240.n.pdf>.

RvS (afd. bestuursrechtspraak) 30 januari 2017, nr. 237.209, Van Hoobrouck d'Aspre tegen het Vlaamse Gewest, geraadpleegd op 16 maart 2023 via <http://www.raadvst->

[consetat.be/Arresten/237000/200/237209n.pdf#xml=http://www.raadvst-consetat.be/apps/dtsearch/getpdf.asp?DocId=36534&Index=c%3a%5csoftware%5cdtsearch%5cindex%5carrrets%5fn%5c&HitCount=1&hits=2b4e+&01054512018914](http://www.raadvst-consetat.be/Arresten/237000/200/237209n.pdf#xml=http://www.raadvst-consetat.be/apps/dtsearch/getpdf.asp?DocId=36534&Index=c%3a%5csoftware%5cdtsearch%5cindex%5carrrets%5fn%5c&HitCount=1&hits=2b4e+&01054512018914).

Antw. 18 december 2009, O.M. tegen L.S., M.B., L.S., E.S. en J.L., *T. Gez.* 2010-11, 258-260.

Ass. Oost-Vlaanderen Gent, 31 januari 2020 en 12 februari 2020, nrs. 2020/3 en 2020/4, *JLMB* 2020, 1093, noot Y. LELEU en *T. Gez.* 2020-21, 327-328, noot M. DE HERT.

Rb. Brussel 24 juni en 21 maart 2016, AR 2014/6452/A en AR 2014/5591/A, geraadpleegd op 21 maart 2023 via <https://www.vlaanderen.be/vlaamse-belastingdienst/is-de-berekeningswijze-van-de-planbatenheffing-in-strijd-met-het-gelijkheidsbeginsel>.

Rb. Dendermonde 12 oktober 2021, Griffienummer 3310/2021, S. Nys tegen J. Van Hove, onuitg., griffie Gerechtsgebouw Dendermonde.

Rechtsleer:

ABTS, F., "Euthanasie bij ondraaglijk psychisch lijden: Als je regisseur bent van je leven, dan ook van je dood", *Sociaal.net* 2020, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://sociaal.net/achtergrond/euthanasie-bij-ondraaglijk-psychisch-lijden-als-je-regisseur-bent-van-je-leven-dan-ook-van-je-dood/>.

ADAMS, M. en GEUDENS, G., "Euthanasie: er staat veel meer op het spel", *De Juristenkrant* 2001, 4-5.

AMARASEKARA, K. en BAGARIC, M., *Euthanasia, morality and the law*, Brussel, Peter Lang, 2002, 161 p.

AVONTS, D. en PENASSE, A.-S., "Onafhankelijkheid van de geraadpleegde arts bij euthanasie", *Huisarts Nu* 2021, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://www.huisartsnu.be/2021/nr5/artikel/onafhankelijkheid-van-de-geraadpleegde-arts-bij-euthanasie-nieuwe-adviezen-van-de>.

B.B., D., "Drie artsen naar assisen wegens niet naleven voorwaarden euthanasie", *DS* 2018, geraadpleegd op 23 februari 2023 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20181122_03974964.

BEEL, V., "Euthanasiewet is ongrondwettig, zegt Grondwettelijk Hof", *DS* 2022, geraadpleegd op 14 november 2022 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20221020_96385898.

BEEL, V., "Psychologe Tine Nys roept beroepsgeheim in", *DS* 2021, geraadpleegd op 3 mei 2022 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20210520_96659000.

BEKE, P., "Evaluatie Wet Euthanasie dringend noodzakelijk", *Artsenkrant* 2018, geraadpleegd op 4 mei 2022 via <https://www.artsenkrant.com/actueel/evaluatie-wet-euthanasie-dringend-noodzakelijk/article-column-30829.html>.

BELGISCH RAADGEVEND COMITE VOOR BIO-ETHIEK, *Advies betreffende de ethische aspecten van de toepassing van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie*, 27 januari 2014, nr. 59, geraadpleegd op 20 april 2022 via https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/advies_59_toepassing_euthanasiewet_met_logo_0.pdf.

BELGISCH RAADGEVEND COMITE VOOR BIO-ETHIEK, *Advies betreffende euthanasie in geval van niet-terminale patiënten, psychisch lijden en psychiatrische aandoeningen*, 11 september 2017, nr. 73, geraadpleegd op 20 april 2022 via

https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/advies_73_euthanasie.pdf.

BUSSCHE, F. en DISTELMANS, W., *Een goede dood. 200-2012: tien jaar 'controversiële' euthanasiewet?*, Brussel, VUBPress, 2012, 368 p.

CARMELIET, B., *De 'goede dood' en het recht op leven. Kritische bedenkingen en achtergronden bij de wetgeving op de euthanasie en de palliatieve zorg*, Brussel, Licap, 2004, 146 p.

CEULEMANS, F., "Euthanasie bij patiënten met psychisch lijden", *Domus Medica* 2019.

CLEMENT, C. en KLOECK, S., "Hof van Assisen in ere hersteld door Grondwettelijk Hof", *Jubel* 2018, geraadpleegd op 19 april 2023 via <https://www.jubel.be/hof-van-assisen-in-ere-hersteld-door-grondwettelijk-hof/>.

COMMISSIE VOOR ETHIEK, "Zorg voor een menswaardig levenseinde", *Zorgnet ICURO* 2002, geraadpleegd op 20 april 2022 via https://www.zorgneticuro.be/sites/default/files/ethischadvies01_0.pdf.

COSYNS, M., "De wet op euthanasie", *Huisarts Nu* 2003, p. 218-227.

DE CONINCK, D., "Uitspraak Grondwettelijk Hof verhindert golf aan euthanasieprocessen: Voor wie waardig wil sterven, is dit de mooiste dag sinds lang", *DM* 2022, geraadpleegd op 14 november 2022 via <https://www.demorgen.be/snelnieuws/uitspraak-grondwettelijk-hof-verhindert-golf-aan-euthanasieprocessen-voor-wie-waardig-wil-sterven-is-dit-de-mooiste-dag-sinds-lang~b31b8de7/>.

DE GROOT, E., *Leven tot in de dood. Omtrent euthanasie*, Brussel, VUBPress, 1997, 214 p.

DE HERT, M., LOOS, S. en VAN ASSCHE, K., "De Belgische Euthanasiewet doorstaat de mensenrechtelijke toets, behalve voor de a posteriori-controle (Mortier tegen België (nr. 78017/17))", *TvG* 2023, geraadpleegd op 13 maart 2023 via <https://tvgg.be/nl/artikels/de-belgische-euthanasiewet-doorstaat-de-mensenrechtelijke-toets-behalve-voor-de-a-posteriori-controle-mortier-tegen-belgi-nr-78017-17>.

DE HERT, M., "Doorverwijzing van een euthanasiezaak naar assisen door de KI", *T.Gez.* 2020-21, 320-326.

DE HERT, M., "Drie euthanasie-artsen vrijgesproken voor moord door het Hof van assisen.", *T.Gez.* 2020-21, 329-335.

DE HERT, M., "Twijfel over de schuld van een arts die euthanasie heeft uitgevoerd, en die aanleiding heeft gegeven tot diens vrijspraak, moet gemotiveerd worden", *TvG* 2020-2021, 338-340.

DE KEYSER, E., DELIENS, L. en MAGITS, M., "Euthanasie: een medische handeling of niet?", *Huisarts Nu* 2004, 409-410, geraadpleegd op 9 april 2023 via https://www.domusmedica.be/sites/default/files/H33_7_6_Euthanasie_medisch_handelen.pdf.

DE KEYSER, E., "Euthanasie. Een medische handeling", *NJW* 2003, 1067-1073.

DE KEYSER, E., "Respect voor het zelfbeschikkingsrecht van de patiënt: gevolgen voor de wet betreffende de euthanasie", *T.Gez.* 2005-06, 374-392.

DELBEKE, E., "De huidige Euthanasiewet: daar komt moord en doodslag van?", *T. Gez.* 2019-20, 302-305.

DELBEKE, E., "De strafbaarheid van hulp bij zelfdoding door een niet-arts", *T. Gez.* 2015-16, 297-304.

DELBEKE, E., "Hulp bij zelfdoding: nood aan een afzonderlijke strafbaarstelling met een voorwaardelijke rechtvaardigingsgrond", *T. Gez.* 2010-11, 263-275.

DELBEKE, E., *Juridische aspecten van zorgverlening aan het levenseinde*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 1249 p.

DE MEYER, F., VAN ASSCHE, K. en VANSWEEVELT, T., “De Abortuswet 2018: over symbolische verbeteringen en openstaande knelpunten”, *T. Gez.* 2018-19, 220-232.

DE REDACTIERAAD, “Orde in de taken van de Orde: deel I. Behandeling van klachten”, *Orde der Artsen* 2023, geraadpleegd op 25 april 2023 via <https://ordomedic.be/nl/provinciale-raden/vlaams-brabant-en-brussel/nieuwsbrieven/nieuwsbrief-2022-3/orde-in-de-taken-van-de-orde-deel-i-behandeling-van-klachten#:~:text=De%20kleine%20sancties%3A%20waarschuwing%2C%20censuur,de%20schrapping%20van%20de%20lijst>.

DE WIT, J., “Euthanasieproces: ontvet de wet”, *De Juristenkrant* 2020, 12.

DIERICKX, A., *Als sterven ‘leven’ is... is helpen sterven dan ‘doden’? Een commentaar bij de Wet van 28 mei 2022 betreffende de euthanasie*, II, Mechelen, Kluwer, 2003, 126 p.

DRIESSEN, M. en HERBOTS, P., “Strafmaten in euthanasiewet zullen aangepast moeten worden”, *De Juristenkrant* 2022, 7-8.

DU BUS, C., “Euthanasie in België: een nieuwe studie wijst op de tekortkomingen van de wet”, *EIB* 2021, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/euthanasie-in-belgie-een-nieuwe-studie-wijst-op-de-tekortkomingen-van-de-wet-1957.html>.

EXPERTISECENTRUM EUROPEES RECHT, “De rechtsstaat: beginselen en bedreigin”, *Nederlands Ministerie van Buitenlandse Zaken*, geraadpleegd op 14 augustus 2022 via <https://ecer.minbuza.nl/ecer/dossiers/rechtsstaat-in-de-eu/de-rechtsstaat-beginselen-en-bedreiging>.

FCEE, “Reactie van de FCEE op het arrest van het EHRM Mortier c. België”, *FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu* 2022, geraadpleegd op 14 maart 2023 via <https://overlegorganen.gezondheid.belgie.be/nl/documenten/14102022-persbericht-reactie-van-de-fcee-op-het-arrest-van-het-ehrm-mortier-c-belgie>.

FEDERALE CONTROLE- EN EVALUATIECOMMISSIE EUTHANASIE (FCEE), *Informatiebrochure voor de artsen*, september 2015, geraadpleegd op 20 april 2022 via https://overlegorganen.gezondheid.belgie.be/sites/default/files/documents/federale_controle-en_evaluatiecommissie_euthanasie/fcee-informatiebrochurevoordeartsen-2015.pdf.

FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU, “Euthanasie”, *Belgium* 2022, geraadpleegd op 6 april 2023 via <https://www.health.belgium.be/nl/gezondheid/zorg-voor-jezelf/levensbegin-en-einde/euthanasie>.

FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU, “Federale controle- en evaluatiecommissie euthanasie”, *Belgium* 2022, geraadpleegd op 1 mei 2023 via <https://overlegorganen.gezondheid.belgie.be/nl/advies-en-overlegorgaan/commissies/federale-controle-en-evaluatiecommissie-euthanasie>.

FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU, “Welke vervolgingen en sancties kunnen er volgen in het geval van een inbreuk?”, *Belgium* 2016, geraadpleegd op 24 april 2023 via <https://www.health.belgium.be/nl/wettelijke-handhavingstools#:~:text=In%20de%20administratieve%20procedure%20worden,administratieve%20boete%20op%20te%20leggen>.

FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU, “Wilsverklaring inzake euthanasie”, *Vlaanderen*, geraadpleegd op 1 mei 2023 via <https://www.vlaanderen.be/wilsverklaring-inzake-euthanasie>.

FOD WERKGELEGENHEID, ARBEID EN SOCIAAL OVERLEG, “Bedragen van de administratieve geldboeten”, *Belgium*, geraadpleegd op 30 april 2023 via <https://werk.belgie.be/nl/over-de-fod/inbreuken/het-verloop-van-een-proces-verbaal/administratieve-procedure/bedragen-van-de>.

FOD WERKGELGENHEID, ARBEID EN SOCIAAL OVERLEG, “Hoe komt de beslissing tot stand? En wat daarna?”, *Belgium*, geraadpleegd op 24 april 2023 via <https://werk.belgie.be/nl/over-de-fod/inbreuken/het-verloop-van-een-proces-verbaal/administratieve-procedure/hoe-komt-de>.

GALLUS, N., *Bioéthique et droit*, Limal, Anthemis, 2013, 297 p.

GENICOT, G., “Euthanasie: van een duidelijk juridisch model tot vertroebelde ethische discussies”, *T.Gez.* 2018-19, 3-6.

GOOSSENS, E., “Dokters op de beklagdenbank: wie is er bang van het hof van assisen?”, *Vrijdaggroep* 2021, geraadpleegd op 14 maart 2023 via <https://www.v-g-v.be/nl/publicaties/dokters-op-de-beklaagdenbank-wie-is-er-bang-van-het-hof-van-assisen>.

HERBOTS, P., *Een pleidooi voor euthanasie zonder grenzen*, Antwerpen – Apeldoorn, Maklu, 2022, 330 p.

HERBOTS, P. en DRIESSEN, M., “Euthanasiewet is twintig jaar oud. Tijd om registratiedocument aan te passen”, *De Juristenkrant* 2022, 9.

HERREMANS, J., “De zaak Tine Nys: vervolg van de gerechtelijke saga en de collateral damage ervan”, *Artsenkrant* 2021, geraadpleegd op 3 mei 2022 via https://www.artsenkrant.com/actueel/de-zaak-tine-nys-vervolg-van-de-gerechtelijke-saga-en-de-collateral-damage-ervan/article-opinion-57165.html?cookie_check=1651412858.

KEULENEER, F., “Hulp bij zelfdoding en euthanasie: de merkwaardige stilte rond een misverstand”, *De Juristenkrant* 2019, 12-13.

LANDTSHEERE, E., “Een nieuw Strafwetboek aangepast aan de 21e eeuw”, *Team Justitie* 2022, geraadpleegd op 27 april 2023 via <https://www.teamjustitie.be/2022/11/06/een-nieuw-strafwetboek-aangepast-aan-de-21e-eeuw/>.

LELEU, Y., “L’euthanasie des patients psychiatriques au banc des accusés”, *JLMB* 2020, 1095-1098.

LEMMENS, C., “Euthanasiewet: sanctieregeling ongrondwettig. Arrest Grondwettelijk Hof van 20 oktober 2022 (Dewallens en Partners)”, *LegalNews* 2022, geraadpleegd op 14 november 2022 via <https://legalnews.be/medisch-pharma/euthanasiewet-sanctieregeling-ongrondwettig-arrest-grondwettelijk-hof-van-20-oktober-2022-dewallens-partners/>.

LEMMENS, C., “Overzicht en bespreking van de wijzigingen aangebracht aan de euthanasiewetgeving door de wet van 15 maart 2020: goed bedoeld, maar verwarrend en gemiste kansen”, *T.Gez.* 2020-21, 206-221.

LENAERTS, O., “Euthanasie moet geen absoluut recht worden”, *Juristenkrant* 2014, 12.

LIPPENS, J., “Euthanasie bij psychisch lijden: De psychiatrie is heel lang paternalistisch geweest”, *Knack* 2019, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://www.knack.be/nieuws/gezondheid/euthanasie-bij-psychisch-lijden-de-psychiatrie-is-heel-lang-paternalistisch-geweest/article-longread-1526059.html>.

LUYTEN, D. en MAGITS, M., “Het juridisch begrip Noodtoestand in het Belgisch strafrecht tijdens de repressie van de economische collaboratie na de Tweede Wereldoorlog”, *RW* 1994-1995, 417-425.

MATHIEU, B., *Le droit à la vie dans les jurisprudences constitutionnelles et conventionnelles européennes*, Straatsburg, Editions du Conseil de l'Europe, 2005, 128 p.

MATHIEU, B., *The right to life in European constitutional and international case-law*, Straatsburg, Council of Europe Publishing, 2006, 124 p.

M.M. en N.D.B.G., “Europees Hof voor Rechten van de Mens kritisch over Belgische euthanasielcommissie”, *DM* 2022, geraadpleegd op 13 maart 2023 via <https://www.demorgen.be/snelnieuws/europees-hof-voor-rechten-van-de-mens-kritisch-over-belgische-euthanasielcommissie~bbca81c8/#:~:text=Europees%20Hof%20voor%20Rechten%20van%20de%20Mens%20kritisch%20over%20Belgische%20euthanasielcommissie,-Landgenoot%20Tom%20Mortier&text=De%20Belgische%20euthanasiewetgeving%20heeft%20de,partij%20zijn%20in%20dezelfde%20zaak>.

MOEYKENS, F., “Euthanasie moet een absoluut recht worden”, *Juristenkrant* 2014, 12-13.

MONTERO, E., “Le droit à l'autonomie dans le débat sur la légalisation de l'euthanasie volontaire: un argument en trompe-l'oeil?”, *Revue générale de droit médical* 2000, 69-88.

MONTERO, E., *Rendez-vous avec la mort. Dix ans d'euthanasie légale en Belgique*, Limal, Anthemis, 2013, 140 p.

MONTERO, E., “Vers une légalisation de l'euthanasie volontaire? Réflexions à propos de la thèse de l'autonomie”, *Cahiers de la Faculté de droit de Namur* 1998, 15.

MOUFFE, B., *Le Droit à la mort*, Brussel, Bruylant, 2019, 480 p.

NIHOUL, P., RENAULD, B. en THEUNIS, J., (eds), *Réflexions autour de la laïcité - Reflecties over laïciteit*, Brugge en Limal, Die Keure en Anthemis, 2022, 251 p.

NYS, H., *De wet op de euthanasie. Beknopte bespreking op basis van wetsvoorbereiding en eerdere commentaren*, Mechelen, Kluwer, 2004, 98 p.

POPELIER, P., “Beginselen van behoorlijke wetgeving in de rechtspraak”, *TPR* 1995, p. 1076.

POPELIER, P., *Procederen voor het Grondwettelijk Hof*, Antwerpen, Intersentia 2008, 426 p.

ROYER, S., VILAIN, R. en YPERMAN, W., “Grondwetswijziging voor terrorismeprocessen is niet radicaal genoeg”, *De Juristenkrant* 2020, 10.

TROUET, C., “Euthanasie: depenalisering versus noodtoestand”, *Juristenkrant* 2000, 12.

VANBELLINGEN, L., “Portugal: euthanasiewet ongrondwettelijk verklaard”, *EIB* 2021, geraadpleegd op 16 maart 2023 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/portugal-euthanasiewet-ongrondwettelijk-verklaard-1972.html?backto=cat>.

VANDENBERGHE, J., “Wat met de euthanasiewet na de vrijspraak?”, *UPC KU Leuven*, geraadpleegd op 4 mei 2022 via <https://www.upckuleuven.be/nl/nieuws/opinie-wat-met-de-euthanasiewet-na-de-vrijspraak>.

VAN DEN BROECK, S., “Psychiater Lieve Thienpont na vrijspraak op euthanasieproces: Het was een symboolzaak”, *Knack* 2020, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://www.knack.be/nieuws/belgie/psychiater-lieve-thienpont-na-vrijspraak-op-euthanasieproces-het-was-eeen-symboolzaak/article-normal-1677669.html>.

VAN DEN WYNGAERT, C. en VANDROMME, S., *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen – Boek 1*, Antwerpen, Maklu, 2012, 568 p.

VAN HOOFF, E., “Hoe lang nog voor we de euthanasiewet evalueren?”, *Knack* 2015, geraadpleegd op 4 mei 2022 via <https://www.knack.be/nieuws/hoelang-nog-voor-we-de-euthanasiewet-evalueren/>.

VAN KEYMEULEN, L., *Van euthanasie tot moord: de positie van de ‘levenseindezorg’ in het strafrecht*, onuitg. Masterproef Rechten UGent, 2018, geraadpleegd op 20 april 2022 via https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/479/374/RUG01-002479374_2018_0001_AC.pdf, p. 19-20.

VAN LIERDE, E., “Uit de zaak-Tine Nys moeten lessen getrokken worden over de euthanasiewet”, *Knack* 2020, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://www.knack.be/nieuws/belgie/uit-de-zaak-tine-nys-moeten-lessen-getrokken-worden-over-de-euthanasiewet/article-opinion-1551361.html>.

VANSWEEVELT, T., “De euthanasiewet: De ultieme bevestiging van het zelfbeschikkingsrecht of een gecontroleerde keuzevrijheid?”, *T. Gez.* 2002-03, 216-278.

VANSWEEVELT, T., “Abortus” in VANDEPLAS, A., *Strafrecht en Strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Antwerpen, Kluwer, 2022, 15-118.

VANSWEEVELT, T., “Abortus vanaf de dertiende week zwangerschap” in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, Brussel, Kluwer, 2011, 115-131.

VAN THILLO, J., “Euthanasieproces: drie beschuldigde artsen vrijgesproken”, *DS* 2020, geraadpleegd op 8 mei 2022 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20200130_04828310.

V.B., R. en B.B., D., “Euthanasie voor assisen: Tine werd bewust naar de dood geleid en geduwd”, *DS* 2020, geraadpleegd op 23 februari 2023 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20200117_04810075.

V.B., R., “Huisarts over nieuw euthanasieproces: Overtuigd dat ik opnieuw gelijk krijg”, *DS* 2020, geraadpleegd op 13 maart 2022 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20200915_94508661.

VLAAMSE VERENIGING VOOR PSYCHIATRIE, *Hoe omgaan met een euthanasieverzoek in psychiatrie binnen het huidig wettelijk kader? Adviestekst van de Vlaamse Vereniging voor Psychiatrie (VVP) over te hanteren zorgvuldigheidsvereisten*, Kortenberg, 2017, geraadpleegd op 20 april 2022 via https://vvpvonline.be/uploads/docs/bib/euthanasie_finaal_vvp_1_dec.pdf.

WEYERS, H., *Euthanasie: het proces van rechtsverandering*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2004, 464 p.

X, “België op de vingers getikt in euthanasiezaak door het EHRM op 4 oktober 2022 (Dewallens en Partners)”, *LegalNews* 2022, geraadpleegd op 13 maart 2023 via <https://legalnews.be/privacy->

[gegevensbescherming/belgie-op-de-vingers-getikt-in-euthanasiezaak-door-het-ehrm-op-4-oktober-2022-dewallens-partners/](https://www.dewallenspartners.com/nieuws/gegevensbescherming/belgie-op-de-vingers-getikt-in-euthanasiezaak-door-het-ehrm-op-4-oktober-2022/).

X, "EHRM oordeelt dat België mensenrechtenverdrag geschonden heeft in euthanasiezaak", *Knack* 2022, geraadpleegd op 13 maart 2023 via <https://www.knack.be/nieuws/gezondheid/psychologie/ehrm-oordeelt-dat-belgie-mensenrechtenverdrag-geschonden-heeft-in-euthanasiezaak/>.

X, "Euthanasie", *CD&V* 2017, geraadpleegd op 23 februari 2023 via <https://www.cdenv.be/standpunten/euthanasie/>.

X, "Euthanasie", *Federale overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu*, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://www.health.belgium.be/nl/gezondheid/zorg-voor-jezelf/levensbegin-en-einde/euthanasie>.

X, "Euthanasie en de wet: sterven met hulp van een arts", *Rijksoverheid*, geraadpleegd op 2 februari 2022 via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/levenseinde-en-euthanasie/euthanasie>.

X, "Euthanasie en mensenrechten", *Amnesty International*, geraadpleegd op 6 februari 2023 via <https://www.amnesty.nl/encyclopedie/euthanasie-en-mensenrechten#:~:text=Nederland%20nam%20als%20eerste%20land,en%20aan%20meldingsplicht%20heeft%20voldaan>.

X, "Euthanasie van Tine Nys: Belgische wet wordt aangevochten voor het Grondwettelijk Hof", *EIB* 2021, geraadpleegd op 17 april 2022 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/euthanasie-van-tine-nys-belgische-wet-wordt-aangevochten-voor-het-grondwettelijk-hof-2061.html>.

X, "LevensEinde InformatieForum", *LEIF* 2023, geraadpleegd op 1 mei 2023 via <https://leif.be/home/>.

X, "Nieuw burgerlijk euthanasieproces start op 12 januari in stadhuis Dendermonde", *De Specialist* 2021, geraadpleegd op 3 mei 2022 via <https://www.despecialist.eu/nl/nieuws/nieuw-burgerlijk-euthanasieproces-start-op-12-januari-in-stadhuis-dendermonde.html>.

X, "Nieuwe Spaanse euthanasiewet enkele dagen voor inwerkingtreding aangevochten voor het Constitutioneel Hof", *EIB* 2021, geraadpleegd op 12 april 2023 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/nieuwe-spaanse-euthanasiewet-enkele-dagen-voor-inwerkingtreding-aangevochten-voor-het-constitutioneel-hof-2025.html?backto=cat>.

X, "Nieuw euthanasieproces rond Tine Nys: nog geen uitspraak door vragen aan Grondwettelijk Hof", *Knack* 2021, geraadpleegd op 13 maart 2022 via <https://www.knack.be/nieuws/nieuw-euthanasieproces-rond-tine-nys-nog-geen-uitspraak-door-vragen-aan-grondwettelijk-hof/>.

X, "Portugese parlementsleden keuren nieuwe versie van euthanasiewet goed", *EIB* 2021, geraadpleegd op 16 maart 2023 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/portugese-parlementsleden-keuren-nieuwe-versie-van-euthanasiewet-goed-2066.html?backto=cat>.

X, "Spanje: Euthanasiewet binnenkort ongrondwettelijk verklaard?", *EIB* 2021, geraadpleegd op 16 maart 2023 via <https://www.ieb-eib.org/nl/nieuws/einde-van-het-leven/euthanasie-en-geassisteerde-zelfmoord/spanje-euthanasiewet-binnenkort-ongrondwettelijk-verklaard-1985.html?backto=cat>.

X, “Tuchtbevoegdheid: Nota over de tuchtprocedure voor de raden van de orde der artsen”, *Orde der Artsen* 2023, geraadpleegd op 30 april 2023 via <https://ordomedic.be/nl/orde/tuchtbevoegdheid#:~:text=De%20tuchtsancties%20zijn%20de%20waarschuw%20aan%20de%20betrokken%20arts%20betekend>.

X, “Vaste rechtspraak van het Grondwettelijk Hof”, *SenLex*, geraadpleegd op 16 maart 2023 via https://senlex.senate.be/nl/dia/structure/str_64/article/art_39_nl_2014-01-06/element/el_115/annotation/anno_228.

Interviews:

Interview Els Van Hoof, Bijlage 1.

Interview Maggie De Block en Jacinta De Roeck, Bijlage 2.

Interview Wim Distelmans, Bijlage 3.

7 Bijlagen

De transcripties van de verschillende interviews zijn als afzonderlijke bijlagen te raadplegen. Ook de informatiebrief en informed consent zijn samen met de lijst van gecontacteerde personen als bijlage te raadplegen.